

Samir Arnautović

**ESTRADNA ZNANOST
I
KULTURA KONFLIKTA**

Samir Arnautović

**ESTRADNA ZNANOST I KULTURA
KONFLIKTA**

Epistemologija društva zasnovanog na ne-znanju

Sarajevo, 2018.

SAMIR ARNAUTOVIĆ
Estradna znanost i kultura konflikta
Epistemologija društva zasnovanog na ne-znanju

Izdavač:
Filozofsko društvo Theoria

Recenzenti:
Mišo Kulić
Damir Marić

Lektorica: Edisa Gazetić

DTP oblikovanje
Neutrino d.o.o. Tuzla

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

001.35

ARNAUTOVIĆ, Samir

Estradna znanost i kultura konflikta : epistemologija društva zasnovanog na ne-znanju /
Samir Arnautović. - Sarajevo : Filozofsko društvo "Theoria", 2018. - 234 str. ; 25 cm

Bibliografija i bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-9419-5-5

COBISS.BH-ID 25592070

<-

Dragom bratu Edinu

Sadržaj

Predgovor. Čemu pisanje danas?	7
Uvod	17
1. Logika pervertiranih vrijednosti.....	25
2. Odgovornost za riječ	30
3. Kultura i komunikacija.....	38
4. "Kulturna zbiljnost" i društvene mogućnosti	46
5. Kulturni primitivizam.....	52
6. Kulturološki aspekti rata.....	63
7. Kultura i javnost	74
8. Javno pitanje i pitanje javnosti.....	84
9. Ne-kultura kao osnova javnosti.....	94
10. Mišljenje u ne-slobodi govora.....	105
11. Estradna znanost u relativizaciji moralnosti.....	116
12. Estradna znanost, imaginacija i "činjenična zbilja"	127
13. Militarizirana kultura.....	138
14. Život u dualizmu zbilje	148
15. Marširanje svetaca protiv kriticizma	159
16. Inter-nacionalizam kao univerzalni nacionalizam .	169
17. Poslije bala vampira	187
18. Stanje nacije	198
19. Nacionalno pitanje	209
20. De-geneza osamdesetih	219

Predgovor

Čemu pisanje danas?

Bez obzira na različite okolnosti i motive, pisanje u konačnom uvijek ima neku prosvjetiteljsku namjeru. *Derridino* razmatranje povijesti pisma i nastanka knjige, otkriva ove namjere u osnovi razvoja zapadnoevropske kulture, pokazujući istovremeno neophodnost njihovog razumijevanja u kontekstu sagledavanja značenja i stvarnog određenja današnjih civilizacijskih tokova. Intelektualna nastojanja koncem 20. i početkom 21. stoljeća su, manje ili više, uglavnom vođena ovim pravcем, ona predstavljaju, slobodnije rečeno, svojevrsnu korespondenciju suvremenosti sa vlastitim uporišnim tačkama u tradiciji.

Odavde proističe prosvjetiteljski karakter pisanja. Ono na ovaj ili onaj način, pokušava rasvijetliti stvar o kojoj govori, nakad otvarajući, nekad zatvarajući mogućnost da stvar dođe-do-sebe u tom govoru. Povijest moderne je, u cijelosti uzevši, određena ovim pokušajima, i iz njih se iščitava ono što danas moderna jeste. Drugim riječima, iz njih se saznaje, odnosno, preko njih se otvara mogućnost da se vidi ono što jeste suvremeni svijet.

Imajući u vidu da neka područja modernom svijetu, ne pripadaju, pravo je pitanje zbog čega uopće danas u takvoj sredini postoe pokušaji pisanja, zbog čega se uopće piše. Svojevrstan dualistički karakter takve 'kulturne' zbilje, zahtijeva i dvostruk odgovor.

'Kulturna' svakodnevnost, koja se predstavlja preko "priznatih" vrijednosti, razloge pisanja nudi i zahtijeva u opredjeljivanju. Potreba pisanja proističe iz bizarre potrebe da se piše 'za nekoga', što veoma često podrazumijeva i "protiv nekoga". Prikazi knjiga svih vrsta su skoro obavezno

popraćeni stavovima i ocjenama prikazivača, mada često ti prikazivači ni formalno ne dosežu kompetencije autora čiji se rad prikazuje. Bez obzira da li hvali (što je mnogo češće), ili želi dovesti u pitanje, prikazivači u prvi plan stavlju svoje mišljenje i svoje stavove o onome što prikazuju, a da pritom, djelo zapravo nisu ni prikazali, nisu objasnili ili interpretirali niti jedan njegov pasus, tezu ili glavni pravac izlaganja.

Stoga "najpriznatiji" radovi, veoma često, svoju vrijednost zasnivaju jedino na spremnosti nekompetentnih da ih javno hvale. Naravno, odmah treba prihvatići da ovo može biti krajnje ličan, nedovoljno promišljen i neobavezujući stav. On ne mora imati nikakvu vrijednost, ali samo u slučajevima onog pisanja koje je, nakon izvjesnog vremena, dočekalo kakvu-takvu recepciju. Ko se danas sjeća nekih knjiga koje su prethodnih godina i desetljeća promovirane kao epohalna djela? U mnogim slučajevima se, vjerujem, čak ni promotori ne sjećaju onoga što je bio predmet njihovog ushićenog izlaganja.

Još zaoštrenije rečeno, ko se sjeća nekih današnjih, aktuelnih i vrlo prihvaćenih *znanstvenih estradnih zvijezda*, u njihovih stavova nastupa i govora prije nekoliko godina? Oni su i tada bili estradne zvijezde i imali vrlo transparentne nastupe, objašnjavajući kako je njihova naracija važnija od onoga što svi mogu vidjeti. Nije teško utvrditi šta je tada rečeno! Teško je samo s obzirom na to da *kultura konfliktane prihvata argumentaciju*, ne prihvata realitet i ne prihvata ništa što je apstraktno... Drugim riječima, ne prihvata ništa izuzev vlastitih opredjeljenja, koja su uvijek hic et nunc.

Kultura konfliktata je način *neprihvatanja* stvari i postuliranja apsolutnih stavova, koji negiraju svaki vrijednosni sistem. Ta negacija dolazi iz diskursa *estradne znanosti*, koja u suštini nije drugo do *negacija mišljenja*, nastojanje da se mišljenje, ionako 'teško i nedostupno' većini, dakle 'nedemokratsko', isključi kao društveno neprihvatljiva

odrednica. *Estradna znanost* nudi upravo ono što je razumljivo i prihvatljivo *primitivnim demokracijama*, nudi konflikt i populizam kao način rješavanja svih znanstvenih, u prvom redu metafizičkih pitanja. Nudi estradnu prezentnost, kao nadomjestak za mišljenje, nudi višak agresivnosti kao način prikrivanja nedostatka znanja, nudi ležernost u lagaju kao odgovornost na nedostatak znanja.

Kada bi se neko sjetio tih izlaganja i 'epohalnih' riječi, video bi da i danas, kao i uvijek, imamo posla sa istim pristupom: *estradni mislioci* su protiv svake tradicije mišljenja, protiv svakog mišljenja, čak i protiv vlastitih stavova, iskazanih u nekim drugačijim okolnostima. Kada ih neko podsjeti na to, postaje opasni nacionalista, opasni anti-nacionalista, opasni retrogradni, zastarjeli znanstvenik, postaje dr. *Mengele* neke pseudo zbiljnosti ...

Promocije knjiga estradnih znanstvenika su nastupi na kojima je sve ovo mogućno vidjeti. Kada se to zna, postaje jasnom socijalna epistemologija koja određuje političku zbiljnost, a političke emisije emitirane u televizijskim programima, bivaju jasno prepoznate kroz strukturu ovih promocija. Razlika je samo u tome što su debatne političke emisije, istovremeno promocija i anti-promocija, odnosno promocija višestrukih opcija. *Kultura konflikta* je fenomen socijalno-epistemološke strukture koja društvo zasniva na *ne-znanju*. Način održanja tog društva nalazi se u konfliktu, koji se može odrediti i kao tendencija vječitog rata.

U tom smislu može se pogledati i stanje izdavaštva. Jedan od glavnih razloga, zasigurno ne i jedini, nepostojanja izdavaštva u društvu zasnovanom na *ne-znanju*, jeste što pisanje ne treba biti privilegija onih koji znaju pisati i koji svoje pisanje *zasnivaju na čitanju*. Ono prije svega mora biti demokratsko pravo priznatih ljudi "javnog života", a ispred svih političara, koji trebaju dokazati da pored toga što imaju

nesumnjivu društvenu moć, spadaju i u red vrhunskih svjetskih intelektualaca i znanstvenika.

To dokazuju i brojni doktorati političara, koji su, pored toga što obavljaju poslove za koje je, bez ikakve sumnje, potreban 'cijeli čovjek', usred svojih mandata, uspijevali i doktorirati, dokazujući time i natprirodne sposobnosti da budu 'više od jednog čovjeka'. Naravno, pošto su logička istraživanja pretvorena u socijalna istraživanja, rezultati ovih angažmana nisu mjesto provjere, nego se za rezultat prihvata jednostavna činjenica da je neko nešto radio i ... uradio.¹ Stvarni rezultat, validnost urađenog, nije važna, ona se podrazumijeva u imenu onoga ko se potpisuje.

Estradnu znanost stvorila je politika. Ona je rezultat shvatanja znanja političkih elita koje supstancijalno nisu u stanju shvatiti što je to znanje. *Estradna znanost* je takvim političkim elitama potrebna da bi mogle imati privid utemeljenja vlasti koju su zaposjele. One *estradnu znanost* proizvode u cilju stvaranja kulturnog ambijenta društva neznanja, odnosno stvaranja *kao da* društva i kulture u kojoj je sve mogućno. Na drugoj razini svoga djelovanja, *estradna znanost* artikulira društvo, kreirajući u krajnjoj instanci i politiku u kojoj ima svoje izvorište. *Estradna znanost* je poluga arhaičnih politika, koje jedinu mogućnost svoje opstojnosti nalaze u stvaranju društva privida. Tako se zatvara

¹Postoji istinita anegdota o jednom "planetarno poznatom" misliocu, koji je u nedostatku referenci za potvrdu vlastitih riječi, bez problema sa znanjem i moralom, izjavio "pa ja to čitam već godinama...", postulirajući čitanje, a ne objavljene radove zasnovane na istraživanju, kao mjeru validnosti. U krajnjoj instanci, postulirajući princip u kojem je mjera vrijednosti samo kod onoga ko govori, odnosno ko je u mogućnosti da govori. Ne slučajno, isti 'misilac' je u časopisu u kojem je imao utjecaj na redakciju, spriječio objavljivanje kritičkog odgovora na njegovo pisanje u istoj publikaciji. Dakle, pojednostavljeno rečeno,"Ja sam u pravu, jer ja mogu da govorim i mogu da vas onemogućim da vi govorite!"

dijalektički krug, u kojem ne-znanje postaje osnovom društva u cijelosti. U tom kontekstu pisanje postaje besmislenim i nameće se pitanje da li uopće treba pisati.

Pisati, u javnosti društva ne-znanja, najčešće znači glorificirati, ne čitati, iznositи istine bez uvida u stanje stvari, ne problematizirati i davati gotova rješenja, jednom riječju raditi na *provincijalizaciji*. Biti uspješan u pisanju, ovdje uglavnom znači biti blizu vlasti, koja je u stanju otkupiti cijeli tiraž izdanja i sve popratiti pompeznim promocijama. Do perfekcije je dovedena sposobnost da se govori, a da se ništa ne kaže, odnosno, preciznije, da se govori, a da je bolje po samu stvar da se ništa ne kaže. *Estrada* računa na zaborav publike. Jednako kao što je današnji superhit sutra potpuno zaboravljen, tako nas i ono što danas kažemo, sutra ne obavezuje na bilo šta. Zato je mogućno govoriti o svemu što se smatra trenutačno potrebnim, a što svakako nema obaveznosti za sutra.

Naravno, ovakav način govora i pisanja, producira i čitaoca, koji je zapravo replikat pisca. Ovom čitaocu smetaju fusnote, jer obavezuju na neku literaturu, na neko znanje i neki uvid. Fusnote su poželjne samo u neobaveznom značenju, tada one daju osobitu važnost tekstu, a ne opterećuju čitaoca. On, zapravo, uopće ne čita, nego traži potvrdu veličanstvenosti vlastitog neznanja. *Descartes* je precizno i jasno identificirao mjesto oslonca gluposti: beskompromisno insistiranje na vlastitoj pameti!

Uistinu je smiješno slušati lamentiranja o odlasku mladih intelektualaca iz društva ne-znanja. Odlazak mladih ljudi iz ovakvih društava, u suvremenom svijetu je obavezna pojava. Sve je učinjeno da oni idu, ne iz neznanja, nego upravo iz spoznaje da ljudi koji su spremni učiti i prihvatići izazove suvremenosti, samim svojim prisustvom svjedoče da stvari mogu izgledati i drugačije. Oni svjedoče da u suvremenom svijetu biti, znači *raditi i znati*. U tom smislu,

njihovo pisanje i rad, uopće, predstavlja latentnu opasnost otkrivanja stvarnog stanja, poraznog po 'priznate veličine i gromade', te ako ih se već ne može zaustaviti, potrebno ih je marginalizirati i na koncu udaljiti. Biti mlad i spreman na učenje, nigdje nije takav hendikep kao u društvu zasnovanom na neznanju.

Čini se, međutim, da upravo u drugom dijelu odgovora, onom koji se odnosi na promišljeno i znanstveno zasnovano pisanje, pisanje koje prati suvremene tendencije, kojeg je malo, ali, ipak postoji, može doći do zapadanja u proturječnost. Ako je sve izneseno tačno, kako to da, ipak, u društvu neznanja postoje vrijedni i na svoj način, respektabilni radovi? Odgovor na ovo pitanje nalazi se u sadržaju objavljenom na ovim stranicama. Ali, ipak, ostaje nerasvijetljeno šta je smisao, poticaj, motiv, pisanja protiv kojeg stoji cijela "kulturna" svekodnevnica?

Motiv i poticaj ovog pristupa može se nalaziti jedino u odbijanju diktata vrijednosti, odbijanju da se pristane na sliku iskrivljenog ogledala. U jednom zaoštrenom značenju, ova intelektualna nastojanja bivaju poduzeta da bi uznenimirala provincijalnu grandioznostsvremenosti društva ne-znanja. Iz svijeta života se porađaju autori koji ne žele biti čitani i slavljeni kao 'kulturne vrijednosti i gromade' i veličine 'javnog života'. Oni grozničavo traže mogućnost komunikacije, ne pristajući na publiku onih koji ne čitaju i uvijek krivo razumijevaju. Biti u svojevrsnom intelektualnom egzilu danas, znači ne pristajati na ono čega ćemo se sutra stidjeti, jer jednostavno, nema mogućnosti da se učini bilo kakav kvalitativni iskorak. Ono što bi trebala biti kulturna scena, poistovijećeno je sa demokratskim i parlamentarnim institucijama, u kojima se može govoriti bilo šta, bez obaveze i mogućnih negativnih konzekvenci. To su institucije koje razvijaju *kulturu konflikt-a* kao autentičan način vođenja društvenih tokova. Usuđujem se reći da je loša politička

situacija u zemlji, u daljem i odlučnom značenju, uzrokovana upravo time što je kultura konflikta, izložena u formi estrade, ovladala znanstvenim institucijama.

Odlučiti se na pisanje, danas znači suprotstaviti se mjerilima koja su uklonila sve kriterije i obezvrijedila sve vrijednosti. To je svojevrstan čin hrabrosti, on podrazumijeva pristanak na sve vrste pokušaja marginalizacije i omalovažavanja i sasvim sigurno uključuje materijalnu neizvjesnost. Zato svaki pokušaj ozbiljnog pisanja danas, istovremeno znači i otpor bacanju na kulturno smetljiste suvremenosti. Teško da danas ima hrabrijeg i poštenijeg čina od pokušaja ozbiljnog pisanja, jednako kao što je upravo pisanje najveća potreba društva u prevladavanju i ukidanju društva ne-znanja. Sigurno da pitanje njegovih perspektiva, pa čak i načina ozbiljenja, zavisi od ovih nastojanja.

Naravno, stvar je čitaoca da prepozna razliku između pisanja i obznanjivanja. Prepoznavanje ove razlike u bitnom je prepoznavanje razlike u znanju i neznanju i umjetnosti i nedostatku talenta. To je temeljno znanje, koje ne može biti zamijenjeno nikakvim ekstenzitetom informacija, niti skupim odijelima, nakitom i frizurama na televizijskim ekranim ... Knjiga *Estradna znanost i kultura konflikta. Epistemologija društva zasnovanog na neznanju* pisana je iz ovog poticaja, iz nastojanja podsjećanja da svi ljudi trebaju težiti znanju (*Aristotel*), odnosno otpora tome da višak agresivnosti postane zamjena za nedostatak znanja i moralnosti.

To što danas nema javnih rasprava na ovu temu, što se o ovome na problemski način veoma malo piše, govori o tome u kakvoj se teškoj situaciji nalazi kulturni život. Postaje bespredmetno pitati zašto nema ozbiljnih znanstvenih simpozija i zašto se za znanstveni razvoj нико ne brine. Znanstvena i kulturna nastojanja društva ne-znanja, uopće uzevši, svedena su na individualne pokušaje i prkos pojedinaca. Ovdje se nalazi očigledan dokaz nepostojanja

modernog društva, što proističe iz antiintelektualnih nastojanja političkih elita, čiji pogledi na svijet sežu najdalje do trgovinskih odnosa na balkanskim pijacama.

Političke elite koje projiciraju i stvaraju *estradnu znanost* nisu dorasle modernom društvu. U cilju ostanka na vlasti one se prihvataju posla pervertiranja društva, putem estradne znanosti stvarajući kulturu koja odgovara njihovoj duhovnoj supstancijalnosti. To je kultura u kojoj se *konflikt* uspostavlja kao osnovni oblik društvenih odnosa i legitiman način rješavanja društvenih problema. *Kultura konflikt-a* koja se na ovaj način projicira iz *estrane znanosti*, u osnovi je *militaristička* i kao takva uobličava realni život.

Estradna znanost i *kultura konflikt-a* stvaraju društvo *ne-znanja*, koje je u osnovi *društvo vjerovanja*. Kao takvo, ovo društvo nema druge mogućnosti za trajanje izuzev u *prividu* kao realnosti kojom *estradna znanost* pokušava sebe učiniti relevantnom, stvarajući realitete *kao da znanja*. Ti realiteti izuzev zatvorenog društva u kojem su stvoreni, ne postoje i stvarno su proizvod uobrazilje *estradne znanosti*. *Estradna znanost* na taj način stvara *paralelni svijet*, koji svoje opravdanje i svoj realitet ima samo u sebi samom.

Na taj način se *estradna znanost* iskazuje za govor o realitetu koji je u stvarnosti sama stvorila i koji ima važnost samo za nju. Stvarnost o kojoj ona govori, stvarnost je izoliranog društva, koje mogućnost svoje opstojnosti nalazi samo u potpunoj odvojenosti od modernog svijeta. *Dualizam zbiljnosti* način je opravdavanja šizoidne stvarnosti koja je stvorena u *estradnoj znanosti*. *Dualizam zbiljnosti* je stvarnost društva zasnovanog na *ne-znanju* forma u kojoj se nasuprot modernom svijetu želi predstaviti, na način specifičan za pojedina društva ne-znanja, superiornom modernošću.

Pisati je potrebno da bi se pokazala drugačijost, kojom se dokazuje da ona nije ekskluzivitet vjerskog i nacionalnog osjećaja. Da bi se otvorile mogućnosti nekih novih početaka i

sretnijih krajeva, načina života koji će čak i nama pokazati da dualistička stvarnost jeste šizofrena situacija u kojoj jednostavno nema mogućnosti. Potrebe za pisanjem, zapravo, su i kod nas jednake kao i u svim drugim prostorima, to je jedna od rijetkih svari koja nas izjednačava sa modernim svijetom. Problem je tome što ove potrebe danas predstavljaju samo individualna nastojanja.

Današnja svakodnevница, sasvim je sigurno, neće dopustiti da se ovakva htijenja razviju. U situaciji u kojoj je na tu svakodnevnicu teško djelovati, jer paralelni svjetovi ne komuniciraju, jedino što preostaje – jeste djelovanje uprkos toj svakodnevničici. Naravno, ovo nije nikakav “izvanjski” zahtjev, nego stav koji proističe iz načina egzistencije, zato je on u izvjesnom smislu imperativan.“Upravo je zadaća filozofije da u svakom vremenu postavi kritičke metarefleksije u odnosu na opasne izrasline misaone kulture.”²

Problem sa kojim se srećemo, može se činiti bizarnim, rasprava o njemu može biti proglašena nepotrebnom, a pitanja koja se ovdje pokreću mogu se smatrati već odavno riješenim. Ipak, treba imati u vidu da određenost spram ovih problema, dalekosežno utiče na svaku javnu djelatnost, a osobito na mogućnost stvaranja komunikativne zajednice znanstvenika, neophodne za svako društvo. Naravno, ova kratka rasprava nije nikakav pokušaj davanja konačnog rješenja, nego nastojanje konačnog otvaranja dijaloskih razmatranja o ovdje samo naznačenim problemima.

Knjiga *Estradna znanost i kultura konflikta. Epistemologija društva zasnovanog na ne-znanju*, oslanja se upravo na takva razmatranja, prije više od petnaest godina objavljena u dnevnom listu *Oslobođenje*, u kolumni *Na rubnim područjima svijeta medvjeda i leptira*. Tadašnji

²Kurt Salamun, in: *Geistige Tendenzen der Zeit*, Berlin 1997, S. 15.

tekstovi i naslovi, kao i tekstovi nekih drugih eseja koji su objavljeni na portalima i u novinama, čine veći dio ove knjige. Oni su prerađeni, prošireni i artikulirani u pravcu razumijevanja *društva zasnovanog na ne-znanju*, koje se ovdje razmatra kao fenomen pervertiranja moderne. U smislu dominacije *ne-znanja* kao temeljne vrijednosti, ova društva ne spadaju u moderne društvene poretke, ali postoje i u modernim društvima kao njihova unutarnja mutacija.

Uvod

Da bi provincija na bilo koji način mogla funkcionirati u modernom svijetu, ona se mora predstaviti kao neka specifična sredina, nametnuti se samoj sebi u nekoj svojoj osobenosti. Ta osobenost, međutim, ima svoja osobita obilježja. Ona je, kao takva, negacija *stranog*, negacija vrijednosti svijeta (svijeta globalizacijskih mreža) koje predstavljaju njenu provincijalnost i otuđenost iz svog vremena. Provincija mora reći da je ona u pravu, nasuprot cijelom svijetu koji se ujedinjuje, da je njena provincijalna zatvorenost ono što ima vrijednost i da je upravo zbog te "više vrijednosti", cijeli svijet izopćava.

Da bi to moglo biti rečeno, potrebno je izgraditi cijeli jedan svijet, koji će funkcionirati po *kao da* principu. U tom svijetu sve je *kao* u normalnom, u vremenu situiranom svijetu, a u stvari ništa nije *kao* što se želi predstaviti da jeste. Taj svijet funkcionira na vrijednostima koje to nisu i predstavama koje *nisu* ono što pokazuju da jesu.

Sve je to moguće i postaje realnost onda kada se ostvari dominacija *kao da* vrijednosti nad vrijednostima moderne. Tada se kao vrijednost *demokracije* ispostavlja davanje javnog prostora ratnim zločincima, neznalicama i lažnim intelektualcima, koji demonstriraju mogućnost uspostavljanja sistema koji počiva na *kao da* principu. U tom cilju razvija se *kao da znanost*, *estradna znanost*, koja počiva na *kao da znanju*, ne-znanju, koje se nameće kao temeljna vrijednost društva čiji je osnovni princip funkcioniranja i djelovanja sažet u *kao da* formi.

Kao da forma je izraz nemoći i nedostatka duha, ona se pojavljuje kao jedino rješenje za opstanak *društva neznanja* i nametanja šizofrenije kao realiteta zbilje. Sve što se

u ovoj zbilji dešava i predstavlja njenom vrijednošću i realitetom, zapravo je izopačenost moderniteta, njegova negacija u *kao da formi* svega što je moderno. Zato se kao osnova takvih društvenih odnosa i forme življenja, nasuprot *društvu znanja* kao određenju modernog društva, pojavljuje *društvo ne-znanja* i *kultura konflikta*, u kojoj se kao formi života artikuliraju vrijednosti koje određuju društveno djelovanje.

Argumentacija na kojoj počiva *ne-znanje* i u kojoj se ono nameće kao temeljna vrijednost, osnova je ove kulture. Ta argumentacija je utemeljena u konfliktu kao izrazu shvatanja puke *sile* kao načina legitimiranja mišljenja i djelovanja. U znanstvenom i kulturnom smislu, ovdje se sila argumenta, zamjenjuje *argumentom sile* i smisao znanja dovodi se do apsurda.

Obesmišljavanje znanja dešava se u diskursu *estradne znanosti*, čija je suština u prezentnosti diletantizma. U ovom diskursu postaje nevažno no što se govori, a odlučno važnim postaje način na koji se govori. To je kontekst u kojem nisu važne misli i tekstovi, nego fotografije na kojima poza ispunjava sav smisao, odnosno poza se nudi umjesto misli. Estradni znanstvenici svojim nastupom ispunjavaju smisao onoga što govore.

Nevažno je šta je rečeno, važno je *kako je rečeno*. Važna je poza, nevažna je misao, to je deviza *estradne znanosti*. *Estradna znanost* ne nudi argumentaciju, nego prazne izričaje koje same po sebi uzima za argumente. Tako je jedna tvrdnja u kontekstu estradne znanosti, istovremeno i argument za samu tu tvrdnju. Zato u tekstovima estradnih znanstvenika nije problem naći čak i citate koji su u stvari falsifikati, jer se odnose na nešto što u tekstu koji se citira uopće nije rečeno. Na isti način su ispisane biografije estradnih znanstvenika. One sadrže informacije o identičnim tekstovima sa različitim naslovima, o citiranosti koja ne

postoji i rezultatima istraživačkog rada koji su u suštini prepariranje istraživanja već postojeće literature.

Estradna znanost je karikatura znanosti. To je način da se irelevantna provincijalnost predstavi važnim dijelom modernosti. U suštini, *estradna znanost* je sve ono što znanost nije. Jednako kao što je *kultura konflikta*, kao surogat kulture, suštinski ne-kultura. I jedno i drugo pripadaju jedinstvenom nastojanju da se vrijednosti moderne dovedu do besmisla i sve učini *jednakim*.

Na drugi način nije mogućno prosječnost predstaviti kao visoku vrijednost i netalentiranost kao značajniju referencu od talenta. Nepodnošljivost vrijednosti talenta, netalentiranost negira proglašavajući sebe za vrijednost. To je princip na kojem turbo-folk dobija jednaku vrijednost kao i *Bach*, princip na kojem "polutalentirani" reditelj ima jednaku važnost kao i klasik, princip prema kojem znanstvenik bez djela ocjenjuje nekoga ko je međunarodno priznat, princip na kojem neznanica može biti čak i ministar obrazovanja, a neko ko je proglašavao etiku izmišljotinom i bezvrijednom disciplinom, predsjednik etičkog komiteta... Na tom principu počiva zona sumraka, u kojoj je sve moguće i ništa nije moguće.

To je princip na kojem društvo ne-znanja samo sebi govori da je planetarno važno, da ima planetarni, nebeski značaj, da je njegova kultura specifična upravo po banalnostima, pritom nivelirajući ne samo odrednice nekih realnih referentnih vrijednosti, nego vremena u kojem su one situirane u cjelini. Netalentiranost i neznanje ovdje postaju vrijednosti. To se možda može najtransparentnije vidjeti kada je riječ o sportskim rezulatatima koji, ukoliko su manji na međunarodnim takmičenjima u lokalnim zajednicama postaju veći i slave se kao pobjede, a ne kao stvarni rezultati, odnosno neuspjesi.

Provincija ima svoje junake, koji su "njena vrijednost". Oni su neponovljivi i nemoguće ih je, u toj formi, sresti u relacijama modernog svijeta. Njihova važnost, veličina i moć, proističu upravo iz netalentiranosti i nerada, koji su mjerljivi modernim valorizacijama, ali upravo te valorizacije "ne vrijede" i nemaju smisla, jer "ne uvažavaju našu osobenost". Ove vrijednosti i odnosi se shvataju kao izraz imperijalizma, za što ima osnova, ali u sasvim drugom kontekstu. *Imperijalizam* je ovdje shvaćen kao zlo po sebi, kojem se svakako treba oduprijeti, prije svega neznanjem, siromaštvom, trpljenjem i brutalnošću u kojoj se svaki talenat treba ugušiti.

Globalizirana provincija u izrazu *društva ne-znanja* preuzima moderne metode, ali na taj način da one postaju svoja suprotnost i lakrdija u svakom ozbilnjijem promatranju stvari. Onda kada nešto prihvata, ona to radi selektivno i strogo namjenski, bez širine i uvida u stvarno značenje i konzekvence. Drugim riječima, *društvo ne-znanja* kao *globalizirana provincija* jeste jedna vrsta postvarene forme *socijalnog nihilizma*, koji uvijek prepostavlja totalitarno uređen sistem, čak i onda kada sistema naizgled nema.

Nepostojanje sistema je upravo karakteristika *društva zasnovanog na ne-znanju*. Ovdje se radi o sistemu bez sistema, u kojem samo volja "grupe moći" odlučuje o svim stvarima. Nije moguće govoriti, misliti, iznositi stavove, mada, postoje svi uslovi za to. Jer mediji prenose samo stavove koje podržavaju grupe netalentiranih, ali moćnih; snishodljivih, ali beskrupuloznih. Zato je za bijedu u kojoj se nalazi, provincijalcu uvijek kriv neko drugi, neko ko je *stran* i ko ne razumije "nadmoćnost" njegove provincijalne "osobenosti". U drugom slučaju, razumije je, ali ga upravo zato i negira, nipoštava i ne dozvoljava mu da svoj provincijalizam učini globalnim. A to bi, u stvari, prema shvatanju globaliziranog provincijalca, koji je u najboljem slučaju *estradni znanstvenik*, bilo pravedno da bude!

U provincijalnom shvatanju stvari, pravičnost se nalazi u "prirodnosti", koja je datost i u koju se ne može dirati, ali se mora vjerovati. Tako je prirodno pravo nekoga da bude nešto, to se mora akceptirati kao takvo i svako dovođenje u pitanje tog prava, zapravo je zadiranje u strukturu *Poretka*. Naprosto je po sebi razumljivo da neko treba biti elita, što ga amnestira od odgovornosti i predodređuje za privilegije. Smisao je u tome da je onaj "imperijalizam" na koji se poziva protiv suvremenosti, supstituiran svojevrsnim feudalizmom, u kojem je posjed feudalca društveno dobro.

Zato je potrebno "prirodno pravo", koje ne objašnjava i ne valorizira, nego potčinjava i nameće, ostavljajući mogućnost samo da se vjeruje u tu "pravičnost". Ovo "prirodno pravo" je instrument zone sumraka u kojoj živi provincija, jer daje stvarnu mogućnost uspostave poretka u kojem je povlaštenost odabранe grupe normalna i prihvatljiva, čak nužna pojava za održavanje odnosa u kojem se svakom omogućava da ne mora biti ništa osobeno, sve dok ne zahtijeva više nego što je određeno da bude i ima.

U društvu ne-znanja segregacija je ne samo prihvatljiva kao norma društvenog ponašanja, nego i *estradno-znanstveno verifikabilna*. Ono što je nenormalno za moderno društvo, za društvo zasnovano na ne-znanju je normalno i prihvatljivo. Zato u takvom društvu čak i fašistički stavovi imaju epitet "demokratskog", u društvu ne-znanja društveno i znanstveno validno je da roditelji zahtijevaju da im djeca ne idu sa djecom druge etničke pripadnosti, boje kože, djecom koja boluju od neizlječivih bolesti i sl. Osobenost *društva zasnovanog na ne-znanju* nalazi se u tome da za moderni svijet neprihvatljive, čak i nehumane stvari, ovdje postaju čak i mjerom vrijednosti.

U tome se nalazi i temeljna manifestacija *osabenosti nesabenog*. Izopačenost *Poretka*, daje mogućnost da to što ne postoji na drugom mjestu, jer naprosto ne pripada ni *vremenu*,

ni *znanju*, niti općem shvatanju života, postane prednost i neka vlastitost koju, iz “nedokučivih” razloga, svi *strani* moraju poštovati. Zato se u provincijalnom vokabularu političara često može čuti: ”*duboko vjerujem*”, što znači nemam razloga, niti ozbiljnijeg objašnjenja za to što govorim, ali moje vjerovanje je samo po sebi argumentacija. ”*Duboko vjerovati*” je mnogo jače, upečatljivije, važnije, ubjedljivije i značajnije, nego *mislti i znati!* U tome je osobenost društva ne-znanja.

U osobenosti neosobenog definitivno se uspostavlja vrijednost na kojoj se treba temeljiti cijeli *Poredak* i sve životne relacije u kojima treba valorizirati konkretne aktivnosti. *Neosobenost* kao najviša vrijednost, to je najviše što netalentirani mogu imati kao svoj cilj. *San netalentiranosti je da postane mjera vrijednosti svih životnih odnosa. San provincije je da postane globalna!*

Kada netalentiranost postane mjera, nastupa stanje u kojem sve može biti vrijedno, a u kojem istovremeno više ništa nema vrijednost. To su okolnosti u kojima se o vrijednosti umjetničkog djela odlučuje demokratskom većinom, a o znanju mišljenjem ”*mudrih*”, posvećenih ”umstvenika“. *Mudri* su oni koji su postali znanstvenicima bez djela, jer je mudrost ono što ih *per definitionem* čini znanstvenicima. ”*Mudrost*” je znanje koje proističe direktno iz upućenosti u *Poredak*, u kojem se određuju sve društvene vrijednosti i svi društveni odnosi. ”*Mudrac*” je u ovoj zoni sumraka mnogo više od znanstvenika, on je *estradni znanstvenik*, on je upućenik u ”*znanje*”, koje je, kao i sve drugo, stvar osobnosti i nema iste parametre kao u modernom shvatanju.

Globalizirana provincija *društva zasnovanog na neznanju* se može prepoznati po tome što je u njoj sve prisutno, ali ništa nije na svom mjestu. Tu postoje univerziteti, galerije, teatri, sportske dvorane, stadioni, koncertne dvorane, ali sve

na jedan iskrivljen način. Onda kada je drugačije, kada neka stvar dođe na svoje mjesto, sve sile provincije nastoje to svesti na svoju mjeru.

Tada sve ono što ima kriterij, što se očitava prema nekom parametru ili mjeri, postaje naličje te mjere koristeći se njom samom. *Neosabenost* se mora iskazati u *osabenosti*, koja je ovdje mogućna samo kao *naličje*, samo u *izigravanju* stvarnog kriterija, *izrugivanju* vrijednostima. Onda kada se ne vjeruje onome što se vidi, jer je naprosto teško povjerovati u to, nastupa *mudrac* koji nudi spasonosno viđenje: priklanjanje i pokornost kao način opstanka.

Zato su *društva zasnovana na ne-znanju* prostori straha, neukusa i neznanja, odnosno društva koja izgledaju kao da imaju sve, a u stvari nemaju ništa. Suočavanje sa neprijatnošću istine, uvijek je bolno i izaziva otpor, zato se svaka vrsta stavljanja ogledala pred lice provincijalca smatra neprijateljskim aktom. Nije uopće važno da li su namjere bile najbolje, jer u ovom kontekstu nikada nisu loše, sve što je kritičkipromatrano shvaćeno je kao ništenje i zato nije dobrodošlo.

Osobenost neosabenog je bojenje sivim svega što ima živu boju. Na ovome počiva provincijalnost, koja kada koristi tehnologiju i imitira modernu, kao i svaka netalentiranost, postaje surogat svemu čemu je supstitut. Tu se *znanjem* predstavlja *ne-znanje*. Forma života u takvim odnosima je *konflikt*, odnosno *kultura konflikta* kao poredak u kojem se društveni odnosi zasnivaju na neprekidnom sukobljavanju. Ostati zatvoren za umreženje sa modernim svijetom, jedini je način da se ostane na tlu na kojem sve što raste, raste u krivom smjeru. Društvo ne-znanja stoga nužno mora funkcionirati kao *zatvoreno društvo*, kao zajednica koja je sama sebi dovoljna u vrijednosnom smislu i sama za sebe određujuća.

Zato je kultura važna, ali samo kada se ne shvata kao sportska disciplina, u kojoj je najvažnije dobiti nagrade, nego

kao način življenja i otvorenost za strano i drugačije. Ali, u takvoj kulturi nema mjesta konfliktu kao argumentaciji i valorizaciji. Takva kultura počiva na *toleranciji*, bezuvjetnom uvažavanju *civilizacijskih* vrijednosti i *otvorenosti* kao izrazu uspostavljenog *trans-identiteta*, u kojem *strano* igra jednu od odlučno važnih uloga.

Izlaz iz područja provincijalizma i neosobenosti, na tragu ovog razumijevanja, moguć je stoga samo sa jednom kulturnom i prosvjetiteljskom *revolucijom*, u kojoj se kao mjera ne postavlja zatvorenost, već *umreženost* sa svim kulturama suvremenog svijeta. Tada se kristališe istinska osobenost, koja postaje većom i širom u ovom umreženju. U tome se osobenost *jačastranim*, i *strano* postaje dijelom te osobenosti. To je forma jačanja životnih svjetova, u kojoj više nije potrebna nikakva izvanjska mjera, a kritika se shvata načinom razvoja, a ne ništenja. Na tom pravcu je put izlaska iz zone sumraka, koji ne zahtijeva više od istrajnosti u radu na sebi!

1. **Logika pervertiranih vrijednosti**

U Aristotelovoj koncepciji filozofije, logika se određuje ‘predvorjem’ znanosti, odnosno predvorjem filozofijskog mišljenja. To ne znači da logika ne pripada znanosti, niti da je nešto više od znanosti, nego da je, jednostavno rečeno, osnovna odrednica prosuđivanja znanstvene validnosti i prihvatljivosti mišljenja. U tom smislu logika predstavlja čistu strukturu, polazište razvoja mišljenja i jedinu osnovu sa koje možemo prosuđivati mišljenje. Dalekosežno gledajući, iz perspektive socijalne epistemologije, logika je u krajnjoj instanci socijalno određujuća kategorija.

To upućuje na razumijevanje zadaće filozofije, koje filozofiju, u krajnjoj instanci, uvijek određuje temeljnom znanošću za razumijevanje značenja realiteta zbilje. Sudjelovanje filozofije u zbiljnosti i kreiranju realnih životnih odnosa, time je dobilo važnost na koju Nietzsche upućuje kao na odsudnu za razvoj i opstojnost društva i jačanje života kao najveće vrijednosti realiteta zbilje. Istovremeno, pozicioniranje logike, kao čiste strukture znanosti i mjerodavnosti rezultata mišljenja, time dobija osobitu važnost.

Tamo gdje je ova važnost dobila mimikrijsku formu, logičari se, kao osnovnom temom, bave društvom, dok logička istraživanja zaobilaze, pravdajući to nemogućnošću dolaska do novih saznanja. U osnovi ovakvih polazišta, nalazi se *neznanje*, koje se pokušava sakriti relevancijom društva za znanost. Tada postaje sve mogućnim, tada izuzetan značaj ima podjela znanosti na vjerskoj i rasnoj osnovi, tada je pod filozofijom razumljen svaki konceptualni pristup (uključujući i one izrazito destruktivne), tada logika svoju podjelu ima na

arapsku, grčku i ko zna kakvu sve ne, tada ontologija može biti politikanstvo, tada neznanje postaje vrhunskom znanosti...

Aristotel je logiku smatrao organonom, korektivom mišljenja, koji mišljenje usmjerava na putu prema istini i vrijednostima koje imaju temeljnu važnost. Logika, drugim riječima, nije naprosto šifra istine, niti način činjenja mišljenja pouzdanim znanjem. Ona je, misleći na tragu *Aristotela*, korektiv koji ima društvenu važnost u smislu predvorja znanosti, koja treba usmjeravati i oblikovati društvo. Logika u tom smislu, ne može imati polazne pretpostavke i aksiome, odnosno, logičar ne može, ili ne bi smio, prije logičkih istraživanja davati sudove o društvu.

U jednoj drugoj optici proširene rezolucije, u društvu koje je zasnovano na znanju, ili koje barem teži znanju kao temeljnoj vrijednosti, takav logičar ne bi mogao imati validnost. Razlog za to je jednostavan – modernom društvu nisu potrebni 'patuljci planetarnih veličina', jer provincijalnost i zatvorenost nužno vode u nemogućnost opstojanja. Temeljne znanosti i discipline, kao što su filozofija, logika, fizika, matematika i sl., društvenu važnost moraju imati ne radi neke puke upućenosti na transcendentno, nego radi njihove neophodnosti u struktuiranju, oblikovanju i utemeljenju znanja kao temeljne vrijednosti ljudskog življenja. Tu je i zadaća razvoja modernog društva!

Zato pitanje znanstvenih rasprava i razvoj znanosti, nisu pitanja koja se tiču malog broja ljudi i nisu nešto što je samo sebi dovoljno, nego trebaju imati društveni značaj u kojem ova polazišna nastojanja, trebaju biti prepoznata kao temeljno važna i reducirajuća na ono što je smisalo i što nema smisla sa aspekta životnih vrijednosti i tendencija modernog svijeta. Na izvjestan način, ovo treba biti poziv na jedan "socijalni neohelenizam", koji je, po svemu sudeći, neophodan radi razumijevanja važnosti znanja za društvo, ali

i važnosti društva za život. To je, u posebitom značenju, poziv na izvorište evropske tradicije, koja ne smije biti zamaglijena religijskim i ideološkim zavjesama.

Osnovna pretpostavka ovome jeste prevladavanje *logike pervertiranih vrijednosti* i ukidanje važnosti važnim misliocima, koji svoj legitimitet znanstvenika stiču i brane u politikanstkim raspravama. Onda kada se logičari, metafizičari, prirodoznanstvenici, teoretičari kulture i književnosti, predstavljaju kroz političke rasprave i u tome ispunjavaju svoju cijelokupnu referentnost, društvo se pouzdano nalazi u raspadanju. To je slika estradizacije znanosti, u kojoj je znanstvenik istovremeno vrhunski mudrac, jer svoju referentnost temelji na djelima koja *nije* objavio.

Kultura konflikta prikazuje smisao *estradne znanosti* u kojoj se važnost i referentnost stiče na temelju *neobjavljenih* znanstvenih istraživanja, a objavljena istraživanja, kao i njihovi autori, predmet su bizarnih rasprava u kojima oni koji ne pišu i ne bave se istraživanjima, onima koji pišu prigovaraju njihovo pisanje. Ovdje je situacija potpuno identična onoj u priči u kojoj kokoši koje ne mogu da nose jaja, nedostatak jaja nadoknađuju viškom kokodakanja.

Naravno, komična forma ove situacije ne smije zatamniti dalekosežne posljedice i opasnost koja predstavlja potpunu krizu koja određuje sve aspekte životnih odnosa. Tu se otvara priča o ekonomskoj krizi, koja svoje osnove ima u moralnim osnovama i koja se u cijelosti može transformirati u raspravu u kategorijama morala. Zadaća filozofije ovdje je u razumijevanju epistemoloških fenomena društva koje počiva na pogrešnim osnovama i isključuje se iz vremena u kojem realno postoji.

Sintagma *ugledni profesori*, kojom se želi dati poseban značaj nekima koji trebaju biti 'jednakiji od jednakih', postavljena je upravo u logičko-ontološkom kontekstu nastojanja zamaglijanja socijalnih uvjeta i referentnosti. U

prvi mah se čini naivnim i nepotrebnim nekoga ko je 'ugledan' prema samoj pojmovnoj određenosti, ponovno proglašavati 'uglednim'?! Određenje 'ugledni ugledni' čini se pleonastičkim, blagonaklono gledajući, održivim samo u slučaju prihvatanja nastojanja nemuštог odavanja počasti nekome koga se želi osobito izdvojiti.

Stvar, međutim, nije tako jednostavna i 'neutemeljena' kada se vidi na koga se obično primjenjuju ovakve sintagme. Pamćenje, koje estradni znanstvenici iznad svega ne podnose, pokazuje nam da se ova sintagma navodi onda kada se želi istaći neko ko nema znanstvene rade, nema sudjelovanja na znanstvenim simpozijima, ali ima 'magijsku moć nadnaravnog', koja ga čini nečim što je iznad znanosti. *Ugledni profesori* su uposlenici univerziteta koji su došli do najviših zvanja, bez znanstvenih istraživanja i objavljenih knjiga.

Sasvim je logično da pravo na ugled imaju jedino oni. Kako može, u društvu zasnovanom na vrijednostima neznanja, ugled imati neko ko radi i nastoji se potvrditi u znanju, istovremeno dovodeći i sebe u pitanje? Zar ugled može imati neko ko vrijeme troši radeći i potvrđujući se na mjestima na kojim se izravno ne odlučuje niti o jednoj politički važnoj stvari? Zar se ugled može stići bez medijskog praćenja i u znanstvenim diskusijama koje mediji, skrojeni prema principima estradne znanosti, jednostavno ne mogu pratiti?

Zato biti ugledni profesor, znači nadići razinu modernog znanstvenika i svojim postojanjem dokazati da nije potrebno pisati, više od toga je imati neposredna znanja o transcendentnom i odatle o svemu bivstvujućem. Logika pervertiranih vrijednosti jeste dijalektika koja kao najvišu razinu objektivnog subjektiviteta postavlja *uglednog profesora*, dokidajući znanost kao najvažniju djelatnost i znanje kao najveću društvenu vrjednost. Uistinu, ovdje se može govoriti o kraju pred-moderne i neposredno, neliterarno

i politički brutalno *primijenjenoj postmoderni*. Kritika rada pojma, tako je dovela do postuliranja *nerada* kao najviše forme djelatnosti i provincijalnosti kao referentne vrijednosti cjelokupnog društva.

Logika pervertiranih vrijednosti razvija se u okolnostima u kojim studij filozofije ima važnost instituta za ideološki razvoj, fokusiranog na zatvaranje društva i njegovo građenje na principima diktata neznanja. Politika koja se iz ovakve akademske i kulturne osnove razvija, određena je negacijom kao osnovnim oruđem i ignorancijom kao načinom vođenja rasprava o 'otvorenim' pitanjima. Zato je sasvim normalno, očekivano i uobičajeno, da 'planetarno značajni filozofi' društva zasnovanog na neznanju, djeluju samo tamo gdje mogu obezbijediti da opozitno mišljenje ne može doći u javnost.

2. **Odgovornost za riječ**

Gоворити примарно значи дјеловати, и то на један дaleкosežan начин, чији се учинци покazuju neizbrisivim i nenadoknadinim. Имати први однос према ријечима, на посебан начин значи имати сензibilitет за проблеме дјелovanja i bivstvovanja-u-svijetu uopće. 'Знати нешто реći' nije само konstatacija o nečijoj umješnosti govorenja, nego, истовремено, priznavanje poznavanja stvari o kojima se говори, gdje stil svjedoči o ovom poznavanju. Знато оно о чemu se говори, овде је prepostavka govora, uvjet od kojeg se polazi i koji se u говору neprekidno potvrđuje.

У неким прошлым vremenima, manje sretnim od onih која су нам obećavana, i manje nesretnim od ovih današnjih, bilo je važno 'znati pisati'. Ne baš pretjerano važno, ali taman onoliko važnije nego danas, koliko su ova današnja vremena više nesretna. Tada су čak i političarima bili potrebni onikoji su, pored drugih stvari, znali pisati referate i govore, koji su o svakodnevnim stvarima говорили na начин који је ту svakodnevnost činio, govorno, a i uopće, boljom nego што јесте, што је у krajnjoj instanci rezultiralo да smo живјели u zbilji koja je literarno bila mnogo bolja nego u животу. Ако би се, на trenutak, pomislilo да је ово стање било posljedica razumijevanja značaja odgovornosti за riječ, мало паžljivijim pogledом, moglo би се uvidjeti kako се само радило 'o dobro naučenoj i nikada razumljenoj lekciji'. Nastojanje да се нешто 'dobro kaže', било је више ukrasnog, nego jezički diferenciranog karaktera.

Početkom afirmiranja sintagme 'društvo zasnovano na znanju', односно afirmiranjem akademske pozicije као društveno važне, mnogi 'šaptači konjima' redefiniraju svoju

društvenu poziciju i iz savjetničke uloge, preuzimaju profesorske pozicije. Znanost u tom društvenom rearanžiranju dobija ulogu sluškinje politici, a znanstvenici, u nedostatku znanstvenih referenci, svoju važnost čine validnom u medijskoj prezентности i populističkim nastupima. Jedini problemi koji su ostali, jesu u nezgodnim pitanjima o međunarodnoj referentnosti.

Ti problemi su, međutim, riješeni tako što je, kroz 'demokratsku volju građana', ovo postalo nebitna stvar. Govoriti, od tada do danas, znači isključivo – opredjeljivati se. Ne govori se radi drugog, nego isključivo radi sebe, ne govori se da bi se o nečemu nešto reklo, nego da bi se iskazala vlastita pozicija, ili, nerijetko, da bi se ona stekla. U suštini, uglavnom se govori kako bi bilo pokazano da pitanja ne postoje, da su iščezla u konačnom rješenju svih problema. Postoje samo odgovori, tako da govor, kao problematiziranje, konačno i preispitivanje i dovođenje u pitanje i vlastitog mišljenja, više nije potreban.

Način na koji se govori postao je neuporedivo važniji od onoga što se govori. To se osobito jasno vidi kod analize promjene stavova estradnih znanstvenika u različitim okolnostima. Oni će uglas reći da je promjena mišljenja normalna, ali kada su te promjene radikalne, kada su drastično opozitne, one više ne svjedoče o promjeni mišljenja, nego konzistenciji ne-mišljenja kao vlastite orientacije. Ovdje je otvorena akademska komunikacija koja znanstvena pitanja ne razmatra u objavljenim studijama i na znanstvenim simpozijima, nego na debatnim televizijskim emisijama. Populizacija znanosti za cilj ima samo ustoličavanje estradnog pristupa kao znanstveno legitimnog.

Sada se čini da je nastupilo vrijeme nekog metegovora doslovленog smisla. Zahtjevi su usmjereni prema tome da sve rečeno ima istinosnu vrijednost teo-logickega karaktera. Relevancija govora se ne nalazi u tome što se kaže,

nego u broju pristalica koji podržavaju taj govor, odnosno realnoj političkoj moći na kojoj se on zasniva. Njegovo značenje je, prije svega, značenje moći, i sve dok to bude tako, neće postojati uvjeti za osuvremenjivanje kulturne svakodnevnosti. Šire rečeno, neće biti otvorene mogućnosti rješavanja niti jednog problema koji se, nama neposvećenim, koji više vjerujemo svojim očima, nego prazninama govora 'posvećenih', čini važnim za život.

U određenom kontekstu može se reći da svi konflikti proističu iz nerazumjevanja riječi ili pretjerivanja u njihovom značenju. I u jednom i u drugom slučaju radi se o *nedostatku odgovornosti za riječ*, neprihvatanju da razumijevanje riječi i njihovo izricanje, jesu djelovanje. Ali, to je mnogo više od pukog čina, radi se o djelovanju čiji se učinak ne može popraviti, te se ne može ponoviti i izbrisati, vratiti, radi se o djelovanju koje dalekosežno određuje činjenje u društvu neznanja i sa kojim se, nakon izvjesnog vremena, više ne možemo nositi. Ono što nas na neki način uvijek nadilazi, jesu riječi.

Estradna znanost, koja se zasniva na *neodgovornosti za riječ*, upotrebi riječi u smislu gubljenja značenja, nasilju nad riječju i brutalnosti diskursa u kojem se, realno, zabranjuje govor, izravno podržava konflikt kao način opstojnosti društva neznanja. Treba se samo prisjetiti početka ratnih razaranja u bivšoj Jugoslaviji, kada su intelektualci, 'znanstvenici' i kulturni djelatnici iznosili razne 'seriozne misli', kojima su objašnjavali da je konflikt mogućno izbjegći – silom. Razgovor, kao civilizacijska osnova i jedini način rješavanja socijalnih problema, prevladan je u medijskoj prijemčivosti 'uglednih profesora' i kulturnih djelatnika, kojom je demokratska većina postulirana i kao znanstvena referenca.

Stvarnost društva ne-znanja je, stoga, upravo onakva kakav je smisao upotrebe jezika. Ona iskazuje sva ona

značenja koja u jeziku, iz različnih razloga, ostaju skrivena i nerazumljena. U tom smislu, i jezik se razumijevau ovom kontekstu. Jezik, konačno, na ovaj način profilira kulturne tendencije i dalekosežno određuje tokove kulture. Kultura zato i ne može biti drugačija od stvarnosti kojoj pripada i koja joj pripada. Stoga kulturna svakodnevnost društva ne-znanja ne može bez političke motivacije. Treba poslušati jezičke formulacije, riječi i značenja kojim se govori u kulturi konflikta i ne bi trebalo biti teško uočiti kako se ovdje radi o govoru sa pozicijom moći. Besperspektivnost situacije koja je ovdje evidentna, nije u porušenim fabrikama, zastarjeloj tehnologiji, neriješenim političkim problemima..., ona se nalazi u određenosti kulture *konfliktom*, situaciji u kojoj se viđenje stvari korigira političkim interesima odredene grupe.

Festivalska kultura, koja se želi predstaviti kao najbolji način predstavljanja i promoviranja umjetnosti i kulture u cijelosti, zapravo je, u svojoj suštini, protiv umjetnosti i kulture. Festivali dokazuju da 'smo veliki', da 'smo dio svijeta', pri čemu se zaboravlja da oni zahtijevaju toliko sredstava, koliko bi bilo dovoljno za razvoj i afirmaciju desetina mlađih znanstvenika i umjetnika. Tako dobijamo lažnu predstavu o pripadnosti modernom svijetu, ali gubimo mogućnost stvaranja žive kulture, ili kulturnog života. Ovdje se svjesno zanemaruje da kultura koja ne živi svaki dan, koja živi samo na festivalima, zapravo i nije kultura, nego njena negacija.

To je cilj politike koja ne razumije kulturu, prezire znanje i promovira neukus kao legitiman oblik ponašanja i shvatanja stvari. Na kraju, sve se, u svom velikom finalu, završava u politici i potvrda umjetničke i znanstvene vrijednosti konačno se traži kao politička odluka. U tom smislu, najveća promocija neke znanstvene ili kulturne djelatnosti, nalazi se u prisustvu politike, oličene u personalnosti političara. Nedostatak duha ovdje se i

neposredno iskazuje kao privrženost politikanstvu i svakodnevlju u bizarnom smislu.

Danas je, recimo, mnogo značajnije da knjiga bude promovirana od strane nekog političara, ili da u publici budu političari, nego da o njoj govore kompetentni i odgovorni istraživači. Ukoliko postoji bilo koji vid političkog sponzoriranja, medijski uspjeh je zagarantiran. Ovo je samo jedan primjer koji pokazuje kako je uspjeh u 'kulturnom životu' određen neposrednim utjecajem političke moći.

Odgovornost o kojoj je ovdje riječ, nije normativno-etičkog karaktera. Ona se u svijetu života potvrđuje kao odgovornost za mogućnosti budućnosti. Ono što karakterizira i bližu i dalju prošlost svakog društva ne-znanja, jeste *neodgovornost za riječ*, koja se pokazuje potpunim odsustvom odgovornosti za svako djelovanje. Ovdje se, zapravo, radi o najradikalnijem obliku neodgovornosti za budućnost, koja izvjesno rezultira socijalnim katastrofama.

Estrada je prostor bezuslovne zabave, koja zahtijeva svako odsustvo 'opterećenja' budućnošću, ili bilo čime. Osobito je neprihvatljivo opterećenje prošlošću i problematiziranje estrade kao takve. Zato estradni znanstvenici u svom opusu imaju tako različite stavove, kao da se radi o više ličnosti, koje su djelovale na različitim prostorima i u različitim vremenima. Oni zato i promoviraju 'aktualnost u znanosti', promovirajući modu kao univerzalni princip, koji se usmjerava estradom. To daje legitimitet sutrašnjoj oprečnosti i potpunoj nekonzistentnosti sa onim što je danas rečeno.

Potrebno je imati u vidu da će značenja današnjeg govora biti drugačija u nekom, ma kakvom, novom vremenu. Stvarnost se jezikom ne može doznačiti i svaki takav pokušaj, u jednom drugačijem viđenju, ostat će shvaćen kao zaostajanje za vremenom. "Sa gadamerovskog ili vitgenštajnovskog stajališta, razumjeti nešto bolje, znači

staviti ga u više konteksta nego što je to do sada bio slučaj. Svaki put kada ga stavimo u novi kontekst, formuliramo i novi deskriptivni vokabular za njega. Ali, niti jedna od ovih deskripcija neće biti bliža stvarnosti od bilo koje druge. Intelektualni i moralni progres biti će u zadobijanju većeg diverziteta vokabulara. Tako zadatak filozofije nije u penetriranju pojavnosti i dospijevanju do stvarnosti, već je prije u, kako to *Gadamer* naziva, stapanju horizonata.”³

Odgovornost za riječ nalazi se u konzekvencama značenja koje one sa sobom nose, što znači i razumijevanja koje se iz riječi može izvesti. Zahtjev za pluralnim razumijevanjem samo pojačava ovu odgovornost, a 'pomjeranje stvarnosti' iz vidokruga interesa, dolazi poslije spoznaje o konzekvencama doznačivanja. Konačno, mi možemo sasvim jasno vidjeti kako izgleda doznačivanje u zbilji, kako se životna otvorenost svodi na apstraktnost kategorijalne zatvorenosti.

Odgovornost za budućnost, u smislu odgovornosti za riječ, na ovom se pravcu pokazuje dostignućem kulture. Imati odgovornost za ono što je rečeno, ne znači pridavanje značaja vlastitom govoru, upravo suprotno, znači priznavanje značaja jeziku u kojem se govori (*Heidegger*) i odustajanje od pozicije apsolutnog subjektiviteta, instance isključivo određujuće za zbiljnost. U situaciji u kojoj još uvijek imamo 'privredne subjekte', 'političke subjekte', 'kulturne subjekte', 'pravne subjekte'..., u jeziku mora vladati košmar, jezik služi potčinjavanju i niveliaciji.

Jezik ovdje ima manipulativnu funkciju, a značenja riječi više nemaju niti etimološki, niti znanstveni, niti kulturni smisao. Na ovaj način je ukinuto i vrijeme, odnosno stvoreno jedno međuvrijeme, u kojem se stvara svijet

³ Richard Rorty, *Pragmatizam*, predavanje izloženo 17. Juna 2000. u Sarajevu na ANU BiH, prijevod: Asim Mujkić

isključen iz realiteta zbilje, kojem taj realitet modernog svijeta, smeta i čini ga nespokojnim. On narušava provincijalnu spokojnost njegovih 'duhovnih gromada' i provincijalni mir u kojem ni sedmica ne mora imati sedam dana i gdje je uvijek bolje biti cijeli život ovca, nego jedan dan lav. Ovdje još uvijek nije razumljeno da nepripadanje vremenu u kojem se bivstvuje, znači propadanje.

Iz ovih razloga društvena i politička situacija društva ne-znanja nije drugo do slika stanja kulture. Upravo radi toga jer ona pokušava diktirati i u svakodnevnosti to uspijeva, kulturne tokove, političku situaciju društva ne-znanja određuje kultura nekih prošlih vremena. Zašto ne reći to i na jedan drugi način - određuje je nedostatak kulture. Tu se nalaze razlozi nemoći pred problemima svakodnevnosti, nemoći da se ostvari bilo kakav relevantan uvid u stanje stvari i mogućnosti rješavanja pitanja koja će dalekosežno odrediti realne životne mogućnosti u društvu.

Nedostatak odgovornosti, koja nas definitivno vuče u ambis, počinje na mjestu gdje se jezik koristi samo radi proizvođenja efekta, gdje su značenja iskrivljena i potpuno bez uvida, gdje se, kao realnost, želi podržati loše stanje i odsustvo svakog kritičkog pristupa koji može 'pogoditi' nas same. Da stvar bude gora, i kraj se, na poseban način, nalazi tamo gdje je početak. Duga povijest govora u ne-slobodi mišljenja, koju odsustvo odgovornosti za riječ podrazumijeva, proizvodi nesposobnost uvida čak i u ono što je očevидно. To je razlog zbog kojeg danas, kada slušate govor nekih ljudi, vjerujete da govornik svjesno ne govori istinu. Stvar je mnogo gora, veoma često on upravo misli da govori ono što svi vide, jer, zaboga, on to vidi takvim. Konačno, nalazimo se u stanju kada bi, radi 'vlastitog dobra', stvari trebali gledati očima drugih i vjerovati 'posvećenim' nedostacima mišljenja.

Odsustvo odgovornosti za riječ, koje se oslanja na neobrazovanje i nepostojanje javnog mnijenja, na ovaj način

se iskazuje za glavni razlog prošlih i budućih nedaća društva zasnovanog na neznanju. Osnova svih današnjih problema tog društva, kulturne je prirode, što znači da će za njihovo prevladavanje trebati više snage nego što se pretpostavlja. Sve dok bude mogućno, o bilo čemu, javno govoriti bez opasnost od kritike javnog mnijenja, svi socijalni problemi današnjice bit će, u različitim oblicima, prisutni i neumoljivo će određivati tokove života.

Odgovornost je, kao i demokracija, kulturni fenomen, i tek kao takva dobija pragmatičko-politička obilježja. Razumijevanje i govor, interpretacija, kao *primarno* djelovanje, moraju biti određeni budućnosno okrenutom odgovornošću (*Hans Jonas*), a s obzirom na to kakav je karakter njihovog djelovanja, posljedice su nepotkupljive i odnose se na sve regije svijeta života. Nedostatak ove odgovornosti, na ovom je prostoru sudionik i inicijator povijesnih dešavanja. Ma koliko to bilo teško i tražilo truda, treba početi slušati one koji govore, i ne opravdati im izraze pogubnih i praznih značenja. Drugih mogućnosti, jednostavno, nema.

3. Kultura i komunikacija

Pitanje referentnosti nekog kulturnog fenomena, njegovog značaja i, u krajnjem kulturne vrijednosti, jednako kao i pitanje vrijednosti i značaja kulture uopće, nalazi se, u konačnom, u preispitivanju mogućnosti njihove komunikacije sa suvremenošću i drugim kulturama, drugim kontekstima razumijevanja svijeta. Sve što se predstavlja ili pokušava predstaviti za kulturnu vrijednost bilo koje vrste, odatle, mora nešto značiti i za druge vrijednosne kontekste, mora imati neki značenjski smisao i za drugačije pristupe u oblikovanju životnih odnosa. Suvremeni odnos spram kulture, u svim njenim segmentima, u polazištu podrazumijeva mogućnosti različitih smislova i polivalentnog pristupa kako tradiciji, tako i suvremenosti. To je, recimo, ono polazište sa kojeg polazi kritika evropocentričkog mišljenja i diskursa koji, uz svu naklonost i pomoć logičkih argumenata, preferira jednom smislu i vrijednostima određujućim za život.

Istovremeno, ovaj evropocentrični pristup ne treba poistovjećivati niti sa Evropom kao jednim otvorenim identitetom, niti sa modernom kao osnovnim kontekstom ideje Europe. Takvo poistovjećivanje izraz je nerazumijevanja i nedoraslosti bavljenja ovim pitanjem, a vrlo često i otpora prema odrednicama jednog mogućnog evropskog identiteta. Noć u kojoj su sve krave crne, pristup je koji karakterizira estradnu znanost, koja u ovom slučaju duh Europe proglašava nečim rigidnim, kako bi bila sakrivena vlastita nedostatnost.

Zapadnoevropska kultura se u ovom pravcu mišljenja razvija sa posthegelovskom filozofijom, koja nanovo afirmira ranija filozofska nastojanja određena nelogocentričkim

mišljenjem. Filozofija njemačkog idealizma i prosvjetiteljska literatura, postavili su mogućnost mišljenja Evrope kao identiteta, koja se nalazi u postavljanju nacionalnog identiteta, zasnovanog na duhu, kao odrednice općeg subjektiviteta. Ideja svjetske povijesti, ovdje je otvorila perspektive mišljenja povijesti kao inter-subjektivnog dešavanja nacionalnih identiteta. Može se reći da je ovo i danas glavni pravac na kojem se kultura sagledava kao odrednica životnih nastojanja, mada je u mnogim aspektima prošao kroz značajne periode transformacije.

U tom smislu *Claude Lévi-Strauss*, razmatrajući problem rase i povijesti, ističe da kulture ne mogu postojati jedna bez drugih. One nisu statične, kako on podvlači, a sama civilizacija ne može biti negacija koegzistencije kultura, te odatle i ne može postojati jedna kumulativna, dovršena i kao konačan rezultat ispostavljena kultura.⁴ Kulture na bilo koji način moraju stajati u interaktivnim vezama, koje ne samo da određuju fakticitet njihovog postojanja, nego, na poseban način, jesu uvjet tog postojanja. One su, istovremeno, promatrane kao izraz općih subjektiviteta, uvijek neophodne jedne drugima, na taj način doprinoseći uzajamnoj gradnji, strukturiranju i jačanju objektivne subjektivnosti.

Subjektivnost pritom nije shvaćena u negativnom i zatvorenom značenju. Pogrešne interpretacije, zasnovane na marksističkoj i nekritičkoj literaturi postmoderne, inicirane mogućnošću stvaranja estradnoj znanosti neophodnog publiciteta, zloupotrijebile su kritiku subjekta kao mogućnost obračuna sa filozofijom u cijeloj njenoj povijesti. Naravno, pritom je u potpunosti prikriveno da je kritika subjektiviteta izraz temeljnog nastojanja filozofije da neprekidno preispituje vlastita polazišta i tradiciju. Drugim riječima, sve što se ovdje

⁴Aspekte ovog problema, i razmatranje na koje ukazujem, sadrži zbornik *Kulturphilosophie*, Hrsg. *Ralf Konersmann*, Leipzig 1996.

može prigovoriti filozofiji, mora se učiniti iz konteksta filozofijskog mišljenja. Estradna znanost, u tom smislu, u svojoj osnovi jeste nastojanje ukidanja filozofije, što je često bilo i otvoreno rečeno, pod krinkom nastojanja 'modnih tendencija u znanosti'.

Gledajući sa aksiološkog stajališta, ovo znači da su vrijednosti jedne kulture, kao i jednog fenomena, mogućno utvrditi samo iz mogućnosti njenog odnošenja sa drugim kulturama, što u krajnjem znači i sa objektivnim zahtjevima svijeta života. Jedno umjetničko djelo, ili znanstveni rad, nikada se ne procjenjuju na osnovu onoga šta oni jesu za nas intimno, nego šta znače i u kojim relacijama stoje spram drugih umjetničkih djela, odатle umjetničkih nastojanja i izraza, odnosno znanosti i znanstvenih rezultata uopće. Ukoliko ne postoje ovi, uslovno govoreći, opći uvidi u određenu oblast kulture, nije mogućno dati relevantan stav o bilo kojem pojedinom fenomenu. Dalje od toga, svaki se fenomen, kao i kultura u cjelini, u interakciji sa drugim kulturama i fenomenima, na svojevrstan način otvara u svojoj ko-tekstualnosti (*Umbero Eco*), odakle pokazuje i polivalentnu prirodu koja ga/je određuje.

Iz ove optike, svaki je svijet samo jedan mogući svijet, i u mogućnosti on je, kako kaže Eco, jednak svijetu bajke, jednako je nemoguć i, istovremeno, blizak kao i on. Kultura je, na ovaj način, više od puke tablice vrijednosti i mesta "posvećene dokolice". "'Kultura' više ne obuhvata samo sumu dolazećeg i postojećeg, nego ona sada obrazuje i unutarnji pojam čovjekove svrhe i cilja... Kultura – to bi bila skoro već jedna formula kontinuiteta – ona je dokaz mogućnosti. Daljina njenog horizonta je nagrada kontingencije."⁵ Odatile, mogućnosti svijeta života treba

⁵Ralf Konersmann, *Kultur als Metapher*, Ibid., S. 340, 354

tražiti prije svega u kulturnim prepostavkama i perspektivama koje nudi jedna određena kultura.

Kultura konflikta, upravo obrnuto tome, za svoj cilj ima *zatvaranje i neprihvatanje* svega što nije ona neposredno. Ta je neposrednost toliko odlučno važna za nju, da nisu prihvatljiva ni vlastita izvorišta i ono što je nekada činilo sjeme jednog njenog segmenta ili konteksta u cijelosti. *Kultura konflikta je nastojanje postvarenja nihilizma* kao autentičnog izraza nedostatka potencijaliteta. Zato se načelno može reći da i estradna znanost, kao najvažniji dio kulture konflikta, karakterizira impotentnost i nedostatak duhovnosti. U toj impotentnosti i nedostatku duhovnosti, sljedstvenologici *pervertiranih vrijednosti* sasvim je normalno da upravo duh bude proglešen neprijateljem života!

Kultura konflikta se zasniva na onim principima koje je estradna znanost, u svojim 'istraživanjima' utvrdila kao 'primjenjiva'. Zato ne treba da čude plagijati umjetnika kulture konflikta, oni računaju s tim da njihovi poštovaoci nikada neće otkriti originale, jer nikada ne treba da izađu iz skućenog prostora u kojem se nalaze. Kultura konflikta je anti-komunikativna, jednako kao što je politika koju ona porađa anti-intelektualna. Proglašavajući sebe kulturom, osobito ističući se kao svjetski relevantnom, kultura konflikta ukida kulturu!

U kulturi se, u posebitom značenju, nalazi mogućnost neposrednog odnošenja sa budućnošću, perspektivama koje, bez obzira na pravidnu daljinu, uvijek jesu neposredno životno iskazane. Jedini način perspektivnog djelovanja, jeste djelovanje u kulturi, u svim aspektima njenog postojanja. Imajući u vidu zavisnost od drugih kultura, perspektivizam djelovanja jeste, u krajnjoj instanci, komunikacija sa drugim kulturama, koja se odvija na poseban način kao kulturna osobenost. Kultura konflikta ukida upravo ovaj najvažniji segment, čineći to na populistički način, ne dovodeći u pitanje

sebe, nego modernu kulturu u cijelosti. Argument koji se pritom ističe, a koji se zasniva na ne-razumijevanju, koje, prema demokratskim principima, *Bacha* čine jednako važnim kao i kafanske pjevačice, jer milioni ljudi to slušaju, a "o ukusima je zabranjeno raspravljati", jeste isti argument koji se može upotrijebiti kada kažemo da bi trebalo jesti smeće, jer je "nemoguće da se milijarde muha varaju". Naravno, isti argument prihvatom u prvoj formi, a u drugoj je stavljen u kontekst neprihvatljivog ironiziranja.

Stoga ne postoji nacionalni ekskluzivitet ni u umjenosti, ni u filozofiji, ni u znanosti, konačno, ni u religiji, kao ni u bilo kojoj oblasti kulturnog djelovanja. *Heidegger, Renoir, Gershwin, Selimović, Andrić, Newton* i drugi, pripadaju jednako svim kulturama, a svako shvatanje koje je pretendiralo nekom posjedovanju prava svih, koja proističu iz ovog uvida, u stvarnosti je izraz represivnog, totalizirajućeg i kulturno nerelevantnog mišljenja, koje u svom ishodištu za rezultat ima - konflikt. U uvjetima kada je ovakvo mišljenje bilo određujuće, u vremenu koje mu je pogodovalo, nastajale su najveće društvene katastrofe povijesti. To su, ujedno, bila i svjedočanstva nepodmitljivosti kulture, slike u kojima su se stavovi spram kulture, neposredno pokazivali kao stavovi spram života, iskazujući stvarni i životni karakter ovog odnosa.

Na svojevrstan način, dakle, kulturne reference jesu reference perspektivnosti svijeta života. One govore o komunikativnim mogućnostima i, odatle, suvremenim vrijednostima koje određuju jednu kulturu. Istovremeno, one govore i o mogućnostima oblikovanja životnih odnosa i perspektivnog razvoja u različitim sferama života. Ovdje treba spomenuti sintagmu 'demokratske kulture' kao osnove demokratskih odnosa u društvu, što u krajnjem rezultira otvaranje realnih perspektiva životnih odnosa.

Sve odrednice suvremenosti, u tom smislu, treba čitati u kontekstu povijesno-kulturnog horizonta, na onaj način na koji, recimo, *Dieter Henrich* formuliranje etike "nuklearnog doba", razumijeva iz misaonih tokova cjelokupne kulture, kao ishodište situacije na kraju stoljeća⁶. On, odatle, i "nuklearno doba" razumijeva prije svega kao kulturno razdoblje, čije se odrednice trebaju sagledavati s obzirom na povijesno-kultурне pretpostavke njihovog nastanka. Drugim riječima, kulturu treba razumijevati iz njene predmetne prirode, iz životnih odnosa koje ona oblikuje i njenih stvarnih odrednica, preko kojih se i odvija civilizacijska komunikacija. Razumijevanje kultura i otvaranje novih mogućnosti njihovog su-postojanja, jedno su od najvažnijih pitanja i zadataka suvremenosti, preko kojih se dalekosežno određuju perspektive mogućnosti djelovanja uopće.

To istovremeno znači da kultura konflikt-a, kao osnova stvarnih društvenih konflikt-a, predstavlja pervertiranu vrijednost. Na taj način stvara se i društvo pervertiranih odnosa, gdje je sve mogućno i ništa nije mogućno. Pitanje vrijednosti i kriterija, postaje krajnje netransparentnim i ostaje na razini prihvaćanja i odbijanja bez objašnjenja. Sva nelagodnost, koja se pritom dešava kao društvena određenost, dolazi kao prikrivena nužnost, koja postaje načinom življena.

Relevancija kulturnih nastojanja jednog društva, odatle se određuje njegovom otvorenosću, spremnošću i mogućnošću na komunikaciju sa drugim sredinama, drugim kulturama. Kulturna komunikacija je, na jedan način, jedina mogućnost suvremenosti, jedina mogućnost da se bude u svome vremenu, s-u-vremen(u). Komunikacija se u ovom značenju, drugim riječima, pokazuje kao uvjet 'ostanka u vremenu', pretpostavka su-djelovanja koje je pravi način potvrđivanja vrijednosti i otvaranja novih perspektiva koje

⁶Vidi: *Dieter Henrich, Ethik zum nuklearen Frieden*, Frankfurt 1990.

uvijek, kroz različite načine, imaju životni značaj i stvarnosnu relevanciju. Ona, konačno, potvrđuje da su aktualni problemi, suvremeni aspekti života i civilizacije uopće, prisutni u društvu ne-znanja.

Jedan od pokazatelja, koji je ovdje samo egzemplarno naveden, su-djelovanja i 'komunikacija' u kulturi jeste prevodilaštvo. Prevesti neko djelo u svoj jezik, u 'svou kulturu', znači, istovremeno, interpretativno ga postaviti u jedan kulturni kontekst, znači dovesti ga, sa svim problemima koje razmatra, u kulturnu svakodnevnost. Prijevodi se, uostalom, najvećim dijelom zbog toga i prave, oni koriste kulturi 'u koju dolaze', što podrazumijeva i odabir onoga što u određenom smislu može dati korist i predstavljati praćenje suvremenih tokova i uključivanje u njih. Prijevodi, takođe, pokazuju stupanj razvoja kulturne javnosti, njene potrebe i pravce u kojima se određena kultura kreće. Oni su jasan pokazatelj i 'nepotkupljiv rezultat' korespondentnosti jedne kulturne sredine i njenih komunikativnih mogućnosti. Prevodilaštvo je jedna od oblasti kulturnog djelovanja koja bez mogućnosti naknadnog i 'pogrešnog' tumačenja, govori o potrebama i nastojanjima kulture. Rezultati prevodilaštva su, u krajnjem, jedna od činjenica na osnovu koje se daje konačna ocjena stanja u kulturi.

Onda kada se ne objavljuju prijevodi relevantnih, prije svega klasičnih djela i kada se to radi samo radi novca, može se govoriti o simptomu stanja i odnosa prema modernoj tradiciji. Drugim riječima, smatra se da nema potrebe prezentirati ništa što je u vezi sa kulturnom i znanstvenom tradicijom i suvremenim tendencijama u ovoj oblasti. Ovaj simptom stanja svoju potvrdu dobija u izostanku rasprave o problemu nedostatka prijevoda i prihvatanju ovakvog stanja kao normalne i legitimne pojave. Time se legitimira jedan od načina provincializacije i zatvaranja društva u vlastite okove,

koji ostaju neraskidivi za svakog pojedinca koji ih ne može prihvati.

Ovo je posljedica neznanja i istrajanja na neznanju, izraz tendencije koja provincijalnost želi prikazati 'pravom na vlastite standarde', zasnovane na legitimnosti vlastitog identiteta, i u tom smislu kulturnu javnost i život, potpuno suvremenim. 'Ne treba nam ništa što je strano', ne treba čak znati ni strane jezike, to je parola i načelo kulturne politike i javnosti koju je ona obrazovala. Zato državni mediji imaju obavezu da ne emitiraju muziku i kulturne sadržaje, koji nisu 'domaće proizvodnje'. To je moguće prevladati samo onda kada postoji obaveza zadovoljenja potreba 'kulturne elite'. Ne treba zaboraviti, 'kulturna javnost' jeste izraz potencije i djelovanja 'kulturne elite'. Drugim riječima, nekorespondentnost kulturne svakodnevnosti, nije djelo i stvar krivice 'demokratske većine', nego 'elitne manjine', koja projicira stvarnost demokratskoj većini. Kada te činjenice stvarnosti, postanu osnovom zbiljnosti, dolazimo na ravan društva zasnovanog na ne-znanju.

Tada počinje život u kojem je svaki dan isti, vrijeme nema vremena, a stvarnost nema realnog smisla. Tada se dolazi u društveni kontekst u kojem su sve vrijednosti već obezvrijedjene, odbačene i svako je apsolut samo sebi. To je realni život u kojem nema življenja i gdje se jedan poredak nastoji uspostaviti kao apsolutno važeći i obavezujući za svakog pojedinca. Dolazi se u prostor u kojem nema prostora za djelovanje i gdje je svako djelovanje obesmišljeno. Nastaje zbilja praznih djela i govor oslobođen od svakog intersubjektivnog značenja.

4. “Kulturna zbiljnost” i društvene mogućnosti

Perspektive društvenih mogućnosti u cjelini, nisu određene nekim zatečenim stanjem u ekonomiji, privredi, pravnom sustavu i drugim segmentima koji određuju i uređuju način i uvjete života. Ovi su segmenti, zapravo, forma, uopćeno uzevši, cjeline kulturnog stanja određenog vremena i prostora. U tom smislu bi i *Marxovo razumijevanje* odnosa proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa, trebalo sagledavati iz polazišta *Hegelove filozofije*, koje je u suvremenom kontekstu mogućno uzeti u fenomenološkom značenju i iskoraku iz logocentričkog diskursa ontologije. Kulturna zbilja, u kojoj se izražavaju različita nastojanja i gledišta, na ovaj način se pojavljuje kao određujuća za mogućnosti društvenog života, ona je, u izvjesnom smislu, mjesto na kojem se njegove perspektive realno konstituiraju.

Kultura time postaje formom životnih odnosa i određujućim referencama djelovanja. Njena apstraktna značenja konkretiziraju se kroz ekonomske i socijalne odnose, pokazujući da se apstraktna značenja pojavljuju kao određujuća za realnost neposrednih relacija životnog svijeta. Socijalni konflikti, jednako kao i drugi društveni fenomeni, time se sagledavaju iz perspektive vrijednosnih značenja koja su dovela do konflikta kao načina rješenja realnih antagonizama u društvu. Onda kada konflikt postane dominantnom formom životnih odnosa i kada se pretvoriti u društvenu vrijednost, možemo govoriti o kulturi konflikt-a.

Ovdje ukratko postavljene teze, koje bi u cjelovitom izlaganju zahtijevale široku eksplikaciju i izvođenja, u provincijalnom shvatanju stvari nisu razmatrane ni kao problemsko polazište. Iz toga proističe i nedostatak

ekonomskog, političkog, pravnog i svakog drugog strateškog sagledavanja zbilje i mogućnosti društva ne-znanja. "Tako se, dakle, može izraziti struktura pojma kulture. Nema kulturne vrijednosti, koja bi bila samo neka kulturna vrijednost; svaka mora, stičući ovo značenje, mnogo više biti, takođe, i vrijednost područja stvari."⁷ Tako je pitanje konfliktnosti kao načina socijalnog komuniciranja i forme životnih odnosa, u stvari pitanje kulture kao načina kontekstualiziranja konflikta u legitimnom značenju socijalnih relacija.

Vrijednost kulture se uvijek izražava stvarnosno, nema kulture koja postoji u nekom zasebitom svijetu i vrijedi kao ukras ružnoj stvarnosti. Njena se snaga realno pokazuje i jedino se u realnostima svijeta života potvrđuje kao vrijednost. U tom smislu, sve što dobija legitimitet društvenih odnosa, što postaje dijelom socijalne strukture i načina uređenja životnih relacija, u nekom se značenju te legitimacije uspostavlja u kulturi kao formi životnih odnosa. Naravno, cijeli tok ovog događanja nije transparentan, stoga se i vrijednosti kulture ne mogu kvantificirati. Ali, u konačnom, snaga i značaj neke kulture, na osoben način, izražava se kroz socijalnu, političku, ekonomsku i druge sfere društvenih odnosa. Perspektive i mogućnosti jednog društva, sa ovog aspekta, moguće je najpreciznije odrediti kroz stanje kulture.

U izvjesnom smislu, kultura se na ovaj način otvara kao bitan odnos prema svijetu, odnos u kojem se stvaraju pretpostavke za svaki drugi transparentni vid "rješavanja problema", kroz koji se oblikuje društveni život uopće. Značaj kulture nije, dakle, stvar nekog "idealiziranog, kulturnog prestiža", nego proističe iz zahtjeva života i neophodnosti razumijevajućeg odnošenja sa svijetom (*Heidegger*). U tom smislu, kulturna zbiljnost jeste mjera jednog društva, ona je

⁷ Georg Simmel, *Der Begriff und die Tragödie der Kultur*, in: *Kulturphilosophie* /Hrsg. Ralf Konersmann/, Leipzig 1987, S. 36.

slika njegovog stanja i realnih mogućnosti, koje se ovdje ni na koji način ne mogu skriti ili pokazati drugačijim.

Sve što je vezano za kulturu, nalazi se u životu i ima značaj za njega. Filozofska misao možda na najbolji način govori o ovome. I kada je bila, naizgled, najdalje od neposrednih problema života, filozofija je, zapravo, radila na njihovom rješavanju, istovremeno se, u odnošenju spram vlastite tradicije, pokazujući i kao recepcija kulture uopće. Razumijevanje modernog svijeta iz ove perspektive se pokazuje kao razumijevanje moderne kulture. I sve što svijet bude više artificijeliziran, sve što mu više čovjek bude davao oblik i pojavljivao se kao njegov odlučni konstituent, njegovo će razumijevanje biti više vezano za razumijevanje kulture.

Kritika metafizike u tom smislu ima “sudbinski značaj” za nas, iz nje se, kao biti moderne kulture, iščitava zbiljnost modernog života. Kultura nije nikada imala “ukrasni karakter”, onda kada dobija ovu ulogu pojavljuje se kao kič, u budućnosti ne propušta priliku da se osveti za potcenjivački stav spram nje. Zanemarivati i potcenjivati kulturu, u najširem njene vrijednosti, znači na bahato neposredan način odnositi se spram predmetne zbilje, i u krajnjem, ne razumijevati ništa od onoga što je neophodno za razvoj života.

Kulturna svakodnevnost društva ne-znanja određena je politizacijom, a sve njene tendencije usmjерene su ka dokazivanju moći politike nad kulturom. U modernom svijetu politika se oslanja na kulturu, kod nas je znanstveno i kulturno nastojanje koje nije sponzorirano politikom i ne odgovara joj, potisnuto iz pažnje javnosti. Svakodnevnost društva ne-znanja određuju političari koji bi željeli biti intelektualci, i intelektualci koji bi željeli biti političari. Imajući u vidu šta kultura znači za moderni svijet, nije potrebno posebito potcrtavati koje su perspektive naše zbiljnosti.

Kultura koja pati za političkimsponzoriranjem, simptom je propasti društva u svim segmentima. Kritičko

mišljenje, kao polazište svake ideje i mogućnosti odgovora na pitanja suvremenosti, nema mogućnosti utjecanja na zbiljnost sve dok je surovo potiskivano “ideologiziranom znanošću” i kulturom uopće.

Treba pogledati kako se u stvarnosti gube kulturne perspektive, i to samo zarad kratkoročnog uspjeha i političke promocije. Primjerice, u društвima ne-znanja veoma rijetko, skoro nikako nije moguћno da postoji barem jedan znanstveno-teorijski relevantan časopis (relevantan u ovom slučaju znači referantan izvan datih granica, a ne zato što ga je neko takvim proglašio), ali zato svake godine u svakom društvу ima više skupih projekata različitih profila, koji potroše sredstva sa kojim bi, sasvim sigurno, dugoročno, mogao zaživjeti znanstveno-kulturni život, bez kojeg, ne slučajno, nema respektabilnih društvenih zajednica.

Cijela stvar i jeste u tome da, politički promovirana, znanstvena i kulturna elita društva ne-znanja ne smatra da ih uopće obavezuju norme i vrijednosti modernog svijeta. Zato pratiti suvremenu svjetsku literaturu i kulturne tokove, znači izložiti se svoj snazi udara ignorancije. Teško se sjetiti da je posljednjih godina u nekom društvу ne-znanja organiziran neki referantan simpozij vezan za neko značajno svjetsko ime ili problem iz oblasti književnosti, filozofije, slike, muzike... Ali su zato učinjeni respektabilni naporи da se svaki znanstvenik/umjetnik-amater iz neke “naše ulice” učini svjetski značajnim, makar u nekim našim očima.

Provincijalna samodovoljnost proističe iz neznanja i nemoći da se uči. Stoga, problemi, primjerice, “nacionalnih kulturnih određenja”, ne zahtijevaju poznavanje stranih jezika, jer na tim stranim jezicima nije pisano o “našoj osobenosti”. Opća nastojanja i teorijski uvidi, koji se izlažu u suvremenoj literaturi, nisu obavezujući za provincijalnu “neponovljivost” društva ne-znanja. Upozoravati na neefikasnost i pogubnost ovakve “recepције”, znači postati, a kako drugačije nego,

politički sumnjivim, “nesavjesnim i umišljenim” intelektualcem koji ne razumije vlastitost društva ne-znanja i kojem je bliže “ono što je dalje”.

Karakteristika kulturne zbiljnosti društva ne-znanja je da se ona ne zasniva na “životom događanju”, nego na “kulturnim događajima” na kojim se, najčešće, promoviraju nastojanja u službi politike. Ovdje se pokazuje da nemogućnost uspostavljanja komunikacijske zajednice znanstvenika, proističe iz idealizovane uzvišenosti pojedinaca koji posjeduju apsolutno znanje. Znanstveni skupovi su, stoga, nepotrebni, jer sve što bi na njima moglo da se kaže, treba da budu samo prilozi riječi glavnog uvodničara. Osim toga, uvjek postoji latentna opasnost da bude rečeno i nešto što bi dovelo u pitanje apsolutnu relevanciju “uvodnika”. Kulturnu, a, ne slučajno, prije svega političku svakodnevnost društva ne-znanja, karakterizira postojanje odgovora prije pitanja, što rezultira nesnalaženjem i autističkim zatvaranjem pred suvremenim odrednicama svijeta.

Svijet se u tom kontekstu iščitava kao neprijateljski, stran i uvjek latentno opasan. On se, u neznanju, čini dalekim i nepristupačnim, a egocentrizam provincijalizma se ne može pomiriti sa njegovim nepristajanjem da se uklapa u suženost lokalne običajnosti. Stoga je sasvim normalno da priznati “javni djelatnici” ne govore i ne čitaju na stranim jezicima, ali ih to ne prijeći da daju sudove o suvremenim kulturnim tendencijama.

Kultura, na jedan način, predstavlja smisaoni okvir razumijevanja svijeta. Nespremnost na otvorenost u ovom razumijevanju, neposredno se očitava kao nemogućnost komunikacije, u konačnom nemogućnost koegzistencije. Stavljanje kulture u okvire politike, znači samo daljnje sužavanje mogućnosti razumijevanja i, odatle, produženo sužavanje perspektive društva i egzistencije. Danas ovo sužavanje ima obilježje nemogućnosti praćenja suvremenih

tehnoloških tokova, rješavanja različitih oblika društvenih problema, nemogućnosti zadovoljavanja vlastitih potreba i sl., što sve u konačnom rezultira nemogućnošću postojanja u suvremenom svijetu bez potpune ovisnosti o milostinji drugih, odnosno postojanje u humanitarnom obliku preživljavanja.

U najkraćem rečeno, kulturna zbiljnosc društva ne-znanja jeste podržavanje ništavila vrijednosti, što za konačnu konzekvencu ima jednaku orijentiranost u nastojanjima društvenih tokova. Od bilo koje aktuelne stvarnosti društva ne-znanja, stoga, ne treba očekivati ništa, a jedino što trenutno može biti učinjeno, jeste pokazati nastojanje da se te “sadašnje tendencije“ zaustave. S obzirom na karakter kulturne zbiljnosti koja određuje društvo ne-znanja, gdje se kultura pojavljuje samo kao jedna osobita regija ispoljavanja moći, ne treba sumnjati da će za ovo biti potrebne velike snage. U uvjetima u kojim nije mogućno djelovati kreativno, potrebno je nastupati barem korektivno, kao immanentna kritika. Konačno, to je ono što na posljetku jedino i preostaje – ne pristati na ništavilo provincializma.

Drugim riječima, potrebno je okrenuti se budućnosti i u individualnim nastojanjima pružiti barem nadu da će postojati još neka prilika. Ovdje treba imati u vidu da se ne radi o ukrasnim problemima, nego, u konačnom, o perspektivama društva. “Herojski” karakter ovih nastojanja iskazuje se kroz odolijevanje svemu što je protiv njih, a protiv njih je sve. Čini se da u pomoć treba pozvati mladost, ... jer, već je prekasno.

5. **Kulturni primitivizam**

Osobenost ne-znanja nalazi se u načinu na koji se ono promovira kao vrijednost *par excellence*. Ono je, u različnim situacijama, uvijek pred nužnošću vlastitog promoviranja kao vrijednosti, jer, u suprotnom, njegov je društveni integritet, a time i sama mogućnost postojanja, u potpunosti doveden u pitanje. Ne-znanje je, drugim riječima, u statusu društvenog značenja, mogućno jedino ukoliko se uspije promovirati kao vrijednost, jedino ukoliko se, u krajnjoj instanci, jasno nametne kao forma odnošenja uopće. Drugim riječima, ne-znanje ima mogućnost opstanka samo ukoliko se uspije formirati kao kulturna odrednica.

Na ovaj način rezultat ne-znanja nije neko apstraktno “ništa”, nego, što je još gore, jeste jedna kulturna svakodnevnost u kojoj se ovo “ništa” pojavljuje kao glavna orientacija i poticaj svakodnevnih kulturnih nastojanja. U konačnom, na ovaj način se nihilizam nalazi u mogućnosti postvarenja, sa nesagledivim posljedicama po život. *Nietzscheanski* gledajući, ovdje negativna metafizika dobija svoju zbiljnost i nadvladava važnost pitanja o *Ništa*, postavljajući *ništa* za odrednicu zbiljnosti. Sve se na neki način okreće fikciji vrijednosti, koja nastoji i samu stvarnost učiniti fiktivnom.

Takođe treba imati u vidu da arogantni izlivи bijesa ne-znanja ne znače da nema nade, da je njegova suprotnost na bilo koji način ukinuta. Ovo samo znači da se vladavina vrijednosti određuje prema stvarnom stanju neukusa mase, koja, ima moć da potisne mirnoću i strpljivost mišljenja i rada. Ne treba se zavaravati kako je simptome ovakvog stanja teško prepoznati, nema opravdanja koje tražimo u nekoj vlastitoj

neupućenosti ili nedovoljnom obrazovanju, jer su stvari uvijek dovoljno jasne da se ne možemo od njih distancirati i povući u ravnodušnost nekog samozadovoljnog akademizma.

Onog momenta kada smo pristali i prihvatali da se visoki dužnosnici koji obnašaju važne društvene funkcije, ne moraju ni elementarno pravilno izražavati ni u svakodnevnom ni u javnom ophođenju, kada smo počeli njihove, samo naizgled, sitne gluposti prihvataći kao anegdote i realno stanje u kojem živimo, drugim riječima, kada smo se počeli navikavati na neznanje i elementarnu ne-kulturu kao legitiman način ophođenja, počeli smo snositi odgovornost za sve što će uslijediti. Počeli smo snositi odgovornost za ono što se pojavljuje kao rezultat ne-znanja, jer smo to ne-znanje u njegovom elementarnom obliku prihvatali. Tada smo, između ostalog, pokazali i da bilo kakav intelektualni kredibilitet nema nikakve vrijednosti. Zato je odgovornost intelektualaca, ili “intelektualaca”, neuporedivo veća od odgovornosti onih od kojih dobivaju bilo kakve mandate.

Njihova je odgovornost veća jer se bez njih, u bilo kojem smislu, ne-znanje ne može promovirati kao odrednica kulture. Oni su mu, zapravo, dali dignitet i uobličili ga u kulturni primitivizam kao specifičnu odrednicu kulturne svakodnevnosti. Sve to sa sobom nezadrživo nosi moralne, društveno-političke, znanstvene i sve druge konsekvence koje u konačnom život čine nepodnošljivim. A ta se nepodnošljivost ogleda u svakoj vrsti arogancije sa kojom se može sresti na svakom koraku i u svakoj prilici, u ignoranciji i nepoštovanju *drugoga* koje nema nikakve teorijski apstraktne odrednice, nego sasvim konkretan vid odbijanja komunikacija koja bi sadržala makar i minimum uvažavanja.

Ali lice kulturnog primitivizma ne nalazi se u ovim sitnim sličicama svakidašnjeg života, ono se ne može sagledati iz njih, i time je nesreća veća. Ono se nalazi u portretu uvaženih ljudi, javnih ličnosti, znanstvenika,

umjetnika, koji u skupocjenim odijelima i siromašnim referencama uživaju u nihilističkoj postojanosti zbilje kojoj su na svaki način doprinijeli. Ne može, ukoliko se uistinu to želi, kritika vrijednosti počivati na vaspitavanju onih koji su, na prizemnom nivou svakodnevnosti, prihvatali ono što su dokazane veličine već potvrđile i pokazale kao stvarnost. Ona mora polaziti iz sagledavanja stanja u kulturi i znanosti, gdje se, zapravo, prvi put uspostavlja princip prema kojem svako može biti sve. Slika takvog stanja su *mislitelji opće prakse*, koji u aroganciji ne-znanja na pitanje novinara odgovara riječima: "Vidite, to je dobro pitanje! Hm, nisam do sada razmišljao o tome, ali sada ču Vam reći o čemu se zapravo radi ..." Slika takvog stanja su filozofi koji o svemu govore, izuzev o filozofiji, "humanisti" koji se zalažu za segregaciju, književni teoretičari koji o svemu sve znaju, izuzev o književnosti. Oni generacijama mlađih ljudi poručuju: budućnost nije u znanju, nego u ne-znanju i vašoj spremnosti da ga promovirate kao najveću vrijednost. Drugim riječima, znanje se nalazi u sposobnosti da se propalost predstavi kao mjera vrijednosti.

Tada u svakodnevnoj zbilji biva prihvaćenom slika prema kojoj svako može činiti i biti sve što želi. Ukoliko asistent može biti dekan, kao što je to svojevremeno bilo na jednoj visokoškolskoj ustanovi, zašto neko drugi, u nekoj drugoj oblasti, koja je još, općeprihvaćeno, "manje teška i zahtjevna" od znanosti, ne bi mogao biti bilo ko drugi. Ili, na drugi način, ukoliko je asistent dekan, onda ni svi ostali, koji sudjeluju u nastavi koju on organizira, ne zaslužuju poštovanje koje bi, u nekim drugim prilikama, bilo normalno. Naravno, ovo "viđenje svakodnevnosti" ima pravo i u jednom i u drugom slučaju.

Ali tim pravom je ukinut svaki kriterij. Ovakvo pravo je simptom postvarenog nihilizma i izraz obezduhovljene volje za moć koja sebe potvrđuje. Takvo stanje karakterizira

svremenost pred-modernih društava. Ovdje se radi o farsičnosti životnih odnosa u kojima sve jeste drugačijim od onoga kako se čini da jeste.

Smisao života u *društvu ne-znanja* nalazi se upravo u ovome, u kulturnom primitivizmu koji ne-znanje vidi kao perspektivu. I ne treba se zavaravati, sve stvari o kojima je ovdje riječ mogućno je *vidjeti!* Mogućno je svakodnevno vidjeti sliku nekog mislitelja opće prakse, koji producira ne-znanje, koji radi na uvećavanju ne-znanja, i jednako vidjeti sliku publike, koja ga podržava svojom šutnjom i pristajanjem na njegova mjerila vrijednosti. Stvarima treba pristupiti *fenomenološki*, bez mistificiranja i kritički prihvatići da se sve sadašnje mogućnosti kulturne svakodnevnosti društva ne-znanja, nalaze u daljem pogoršavanju situacije i stvaranju svojevrsne “tradicije ne-znanja”, koja uspostavlja autoritete i referentna mjesta ne-znanja kao glavne odrednice kulturnog primitivizma.

U takvim uvjetima, sasvim je razumljivo da ne postoji komunikaciona zajednica znanstvenika, kao prepostavke znanstveno-istraživačkog razvoja, u smislu njegovog ključnog značaja za uspostavljanje drugih komunikativnih mogućnosti društva u cjelini. Jednako tome, normalnim postaje konflikt kao način rješavanja problema, jer ne postoji znanje kojim bi bilo obezbijeđeno iznalaženje načina njegovog rješavanja drugim putem.

U ne-znanju se utemeljuje konflikt, koji postaje kulturom kada preraste u formu življenja. Apsurd je u tome da nešto što je protiv života, postaje formom u kojoj se život odvija. Takav život producira dualizme zbilje i šizofreničnost društva. U takvim se odnosima šizofreničari osjećaju ispunjenim, a svi oni kojima ovo psihičko stanje nije osobenost, nalaze se pod neprekidnim pritiskom. Drugim riječima, sve što je za moderni svijet nenormalno, ovdje

postaje normalno, a ono što je normalno biva proglašeno nenormalnim.

Tu se uspostavlja distinkcija između neznanja i ne-znanja. Neznanje je odsustnost poimanja, a ne-znanje je njegova farsa. Neznanje se prevladava znanjem, a ne-znanje je mogućno i nužno *ukinuti* samo i jedino znanjem. To je nužno učiniti u ime razvoja života i njegovog ispunjenja u *svjesnom životu* (*Henrich*), koji nipošto nije racionalizacija percipirane neposrednosti, nego njen duhovno ispunjavanje.

Znanje se u tom kontekstu određuje *Nietzscheovim* značenjem znanja ispunjenog životom. Karakteristika tog znanja je da se ono ne razumijeva samo kao “izdvojeni misaoni rad”, nego kao životni impuls, bit djelovanja i bivstvovanja-u-svjetu. *Waldenfels* će to znanje odrediti na sljedeći način: “Ali *gdje* se nalazi znanje orguljaša? Odgovor može glasiti samo: ovo znanje se skriva u rukama ili u nogama, ono je inkorporirano u tijelu. Tijelo je upravo poimanje onoga što ‘ja mogu’, bez da mi se *mora* predstaviti izražajno i na način da se samo izražajno *može* predstaviti.”⁸ Poimanje znanja implicira i uspostavljanje vrijednosti. Način na koji se znanje određuje, određujući je za uspostavljanje vrijednosti.

Onda kada znanje biva relativizirano i konačno dovedeno na razinu ne-znanja i vrijednosti bivaju dovedene na razinu bez-vrijednosti. Tada dosjetke postaju “umjetnička djela”, provincijske frustracije teatarske predstave, a klasični kriminalci “uspješni poduzetnici”. Na taj način se uspostavlja društvo koje živi u naličju modernog svijeta i u kojem konflikt i brutalna sila prerasta u instancu argumentacije. Time sve postaje mogućno i sve postaje nemogućno, sve ima vrijednost i ništa nema vrijednost, različnosti su ukinute i postoji samo percepcija ne-znanja koja se održava na dominaciji sile.

⁸ Bernhard Waldenfels, *Das leibliche Selbst. Vorlesungen zur Phänomenologie des Leibes*, Frankfurt am Main 2000, S. 169.

Kulturni primitivizam, kao forma priznatog ne-znanja, pojavljuje se kao nastojanje potvrđivanja bez-vrijednosti svih vrijednosti i promoviranja odsustva vrijednosti kao jedne kulturne osobenosti. Zato kada se govori o značaju nekog projekta u kulturi danas, kada se nešto promovira kao izraz vrijednosti kulturne svakodnevnosti, najčešće se insistira na "osobenosti našeg", koja, kada se malo bolje pogleda, ne korespondira ni sa čim što predstavljaju suvremene tendencije.

U drugoj varijanti, traži se nešto što nikome nije poznato, neka "osobenost" koju još niko nije interpretirao, pa čak ni razumio, kako bi se iskazala snaga kulturne svakodnevnosti koja počiva na učenosti ne-znanja, individualnosti koja samo zahvaljujući zloj sreći i nenaklonosti *drugog, stranog* svijeta, nije svjetski priznata. Tu se nalazi jedan razlog ksenofobičnosti i onog razumijevanja koje, primjerice, Zapad razumijeva samo kroz vezu sa drogom, kriminalom i drugim oblicima društvenih kataklizmi.

U suštini, radi se o glorificiranju ne-znanja i bez-vrijednosti kao jedinog načina funkcioniranja kvaziintelektualne individualnosti. Odsustvo duha i praznina jesu ono što se želi sakriti visokoparnim govorima i medijskom podrškom. Takva kulturna zbilja rezultira jednako obezduhovljenom politikom i političkim djelovanjem koje je, određeno ne-umstvenošću, protivno životu.

Time su ispunjeni uvjeti konstituiranja društva zasnovanog na ne-znanju. U njemu se suvremenost vidi kao tuđost koja je nepomirljiva sa "osobenošću" ne-znanja. Takav odnos pokazuje nepomirljivost znanja i neznanja, odnosno isključivost ne-znanja kao prisile zasnovane na konfliktu.

Naravno, ovakvo viđenje, ovakva slika suvremenosti, u diskursu ne-znanja govori da se takve suvremenosti treba kloniti, da treba imati neki "vlastiti put", koji će izbjegći i biti "iznad" svih ovakvih "opasnosti". Zapravo se, uvjek, radi o

neznanju, nemogućnosti razumijevanja suvremenosti i nerazumijevanju aspekata modernog svijeta. U krajnjem, radi se o nemogućnosti rješavanja problema koji su, bez obzira na prostornu i kulturnu orijentaciju, u uvjetima postojanja globalne civilizacije, problemi suvremenosti uopće.

Ovo nerazumijevanje i neznanje, istovremeno, jesu izraz nemogućnosti razumijevanja čak ni vlastite osobenosti, nemogućnosti sagledavanja i su-bivstvovanja vlastite kulturne svakodnevice, odnosno, kritičkog odnosa spram nje. Naravno, ovdje se ne shvata da kritičnost spram trenutnog stanja, bespoštedno dijagnosticiranje ništavnosti koja se ovdje zatiče kao glavna orijentacija “burnog kulturnog života”, jeste jedini uvjet i ulog za perspektivnu budućnost.

Treba priznati, u ime sadašnjosti i budućnosti, nikako samo s obzirom samo na jednu stranu, da je odrednica kulturne svakodnevnosti društva zasnovanog na ne-znanju data u formi kulturnog primitivizma. U zbiljnosti u kojoj je sasvim normalno da svako hvali samoga sebe, da se vlastiti projekti finansiraju novcem koji ne dolazi iz vrijednosti vlastitog rada i u kojoj je, jednom riječju, uvijek mogućno gore - ne treba se nadati ničemu boljem, nego se *mora raditi na tome da bude bolje*. Kultura uvijek, ali baš uvijek, podrazumjeva rad, a talenat je sretna okolnost.

Kulturni primitivizam društva zasnovanog na ne-znanju, osnova je hermetičnosti ovog društva. Samo u njemu bez-vrijednosti koje su ovdje postulirane mogu imati značenje istinskih vrijednosnih odrednica. Svaki iskorak iz onoga što je postavljeno kao opseg dozvoljenog, znači potpunu negaciju ne samo jedne vrijednosne odrednice, nego i društva u cijelosti. Zato društvo zasnovano na ne-znanju počiva na zatvorenosti i stvaranju privida “autentičnosti” za koju se treba žrtvovati do kraja. Svaki smisao koji je ovdje uspostavljen postoji samo za taj smisao. U svakom drugom kontekstu, on se pokazuje kao besmislica.

Jednako tome, vrijednosti na kojima počiva taj smisao, u svakom drugom vrijednosnom odnosu su obezvrijedene, jer ne počivaju na duhu, vremenu modernog svijeta u kojem jesu. Zato je jedina mogućnost opstanka društva zasnovanog na ne-znanju data u zatvorenosti. U toj zatvorenosti primitivizam se proglašava kulturnim, odnosno kulturom, a politika koja počiva na isključivosti i konfliktu autonomijom i nepovredivim pravom.

Sve konzekvence kulturnog primitivizma imaju životni značaj, one se, uvjek, pojavljuju u životnoj svakodnevnosti kao svojoj krajnjoj instanci, ugrožavajući sve što se, u tom smislu, pojavljuje kao prirodno. Govoriti o stanju u kulturi, u tom smislu, znači govoriti o odrednicama neposredne životne svakodnevnosti, u kojima se pojavljujemo kao zarobljenici neznanja, i bez uvida ovakve vrste, koji trebaju biti različni i kretati se u različnim smjerovima, prihvataamo postojeće stanje kao izraz usuda. Tada želimo svjedočiti o ovoj nepodnošljivosti i, u krajnjem, biti dokazom njene stvarnosti.

Kulturni primitivizam kao odrednica društva zasnovanog na ne-znanju, sva dešavanja u kojima se odvijaju životni odnosi svodi na estradu. Impotentnost za suočavanje sa zbiljnošću modernog svijeta i patološka nemogućnost korespondiranja u vrijednosnim obličjima, društvo zasnovano na ne-znanju bezuvjetno vodi ka „*kao da*“ formi opstojnosti. U ovom društvu sve izgleda *kao da* je normalno i *kao da* se radi o modernom svijetu. U stvarnosti, sve je drugačije od toga.

Mislitelji opće prakse izgledaju *kao da* su znanstvenici, jednako kao što se ono što govore čini *kao da* je zasnovano na znanju. Jedini način da se to raskrije kao puka estrada, na kojoj je „sve lažno“ i na kojoj „je sve fol“, jeste put znanja, obrazovanja i kulture. Upravo zbog toga društvo zasnovano na ne-znanju kao „*umstveni koncept*“ nudi estradnu znanost. Estradna znanost je forma diskursa koji se predstavlja *kao da*

je znanost, u stvari samo zloupotrebljavajući fragmente znanosti istrgnute iz konteksta i stavljene u proces manipulacije i stvaranja farse od znanosti.

Osnova referentnosti estradnog znanstvenika su mediji, oni imaju moć predstavljanja “*kao da*“. Zato ono što nije u medijima, nema ni važnost i nije referentno za društvo zasnovano na ne-znanju. Medijska referentnost ne-znanje postulira kao vrhunsku vrijednost društva, istovremeno, u percepciji životnih odnosa, afirmirajući kulturni primitivizam kao autentičnu i samim tim vrhunsku kulturu društva zasnovanog na ne-znanju.

Kulturni primitivizam je forma u kojoj se odvija život u društvu zasnovanom na ne-znanju. Naizgled, kulturni primitivizam se postavlja kao moderna kultura. Možda treba ponoviti: *u društvu zasnovanom na ne-znanju postoji sve što postoji i u modernim društvima, samo u obrnutoj slici, izvraćeno. Postoje teatri, simfonijski orkestri, koncerti, galerije, filmovi, izložbe..., baš sve što ima i društvo zasnovano na znanju. Ali, ono što se odvija u ovim institucijama i događanjima, sadržinski je obratno od onoga na čemu kultura počiva.*

Tako i najobičnije ogovaranje, mahalanje, biva predstavljenim za vrhunsku teatarsku predstavu. Zahvaljujući tome moralno i estetski nedostojne osobe mogu biti upravitelji teatara, a mjesta gdje bi trebao biti iskazan najviši stupanj neposrednog humanizma, zdravstvene ustanove, postaju centrima kriminalnih aktivnosti. Kulturni primitivizam kao forma koja je supstitut za kulturu i njeno izopačenje, sve ovo čini “autentičnim”, predstavljajući svaku pojedinačnu pojavu za “normalnu” i prihvatljivu osobenost života koji se vodi u društvu zasnovanom na ne-znanju.

Kulturni primitivizam pojavno izgleda “*kao da*“ je kultura. Suštinski, on je izopačena forma života u kojoj se istina nalazi u laži. Zato je, za razliku od modernog društva,

društvu zasnovanom na ne-znanju potrebna *estradna znanost*. Ona je *kao da* znanje čiji jedini cilj jeste dokidanje znanja i uspostavljanje *bez-vrijednosti* kao istinskih vrijednosti. Na tim osnovama i život u društvu zasnovanom na ne-znanju nije istinski život, nego polagano umiranje.

Društvo zasnovano na ne-znanju kulturni primitivizam postavlja kao formu odvijanja života primjerenu temeljnoj vrijednosti ne-znanja. Kulturni primitivizam nije stoga nestvaran pojam, nego određenje forme života koju nameće estradna znanost kroz instrumente društva zasnovanog na ne-znanju. Kulturni primitivizam se može sresti i vidjeti svakodnevno i u svakoj pojavi on iskazuje tendenciju zatvorenosti društva. Groteskna slika estradnog znanstvenika, koji sam sebi na lokalnom mediju čestita rođendan, jedna je od slika kojima ne trebaju riječi.

Kulturni primitivizam i estradna znanost su supstancija društva zasnovanog na ne-znanju. Oni ne samo da određuju zbiljnost, nego se postavljaju kao veća zbiljnost od same zbilnosti. To čine da bi svaki susret sa modernim svijetom mogao biti predstavljen isključivo u formi koja je prilagođena ne-znanju. Tako će, primjerice, pojedinačni slučajevi nasilja u megalopolisima, koji realno ne mogu biti kontrolirani jer predstavljaju pojedinačne slučajeve u ogromnoj masi, biti razlog medijskog pravdanja svakodnevnog brutalnog nasilja u selendrama u kojima jedan policijski službenik može kontrolirati pola naselja. Naravno, ne treba sumnjati da je nasilje koje se pravda u stvari kontrolirano od centara moći koji čine stubove društva zasnovanog na ne-znanju.

U tom smislu, estradna znanost čini osnovu kulture konflikta. Kulture koja je život pretvorila u neprekidno i bezrazložno kontroliranje, koje je inicirano neznanjem i nedostatkom duha. Estradna znanost je svojom “*kao da*“ metodom time i život postavila u odnose u kojima *kao da*

živimo. Ona je uspostavila vrijednosni sustav primjeren odsustvu duha i šizofrenom viđenju zbilje. Time je društvo zasnovano na ne-znanju učinila društvom *odsustva* i temeljne, strukturalne nedostatnosti, koja može biti prevladana samo ukidanjem.

Zato samo zbog nas samih moramo govoriti o tome, moramo dovesti u pitanje sve i prihvatićemo samo ono što se pojavljuje kroz snagu recepcije, a i to samo u relativnom značenju važnosti. Svako propisivanje strogih i vječnih kriterija, na ovom pravcu, odlika je upravo nastojanja koje ide u pravcu “primitivizacije”, a koje želi zanemariti mogućnost *drugačijeg govora i razumijevanja*. Ovdje se upravo radi o onoj permanentnoj kulturnoj revoluciji o kojoj govori *Manfred Frank*, a koja jedino kroz svoju permanenciju obezbjeđuje važnost. Radi se o jedinoj mogućnosti za izlazak sa *rubnih područja svijeta medvjeda i leptira*, onoj mogućnosti koja isključuje postojanje samo jedne opcije.

6. **Kulturološki aspekti rata**

Pitanje da li je rat mogućno interpretirati kao kulturni fenomen, nije pitanje koje proističe iz teorijske hermetičnosti, niti se treba predstavljati kao neki pokušaj dokazivanja superiornosti teorije nad praktičnim, životno relevantnim motivima razmatranja zbilje. Prihvatići ovaj interpretacioni kontekst značilo bi, zapravo, prihvatići upravo tendencije suprotne onim od kojih se polazi u ovim razmatranjima. Tada se rat pojavljuje ili kao prirodna nužnost ili kao povijesni usud, ili barem neminovna konzekvenca povijesti. Dosadašnja tematiziranja rata su veoma često, pogotovo kod nas, bila opterećena ovim.

Sa druge strane, postavljanje pitanja zasnovanosti rata u kulturi kao nekog dubokoumnog i teško promislivog problema, jednako je promašeno kao i lažna teorijska superiornost. Kultura kao forma života sasvim sigurno ima veze sa svim fenomenima suvremenog svijeta. Zato dovođenje kulture i rata u odnos, odnosno razumijevanja rata kao fenomena kulture, predstavlja opću odrednicu socijalne epistemologije.

Razumijevanje rata u kontekstu razmatranja kulture, u izvjesnom smislu predstavlja kritičku orijentaciju spram ovih pravaca u interpretaciji, koji su, što povijest filozofije pokazuje, neminovno mogućni. Istovremeno, u otvorenosti za negativna značenja, oni najavljuju i one interpretativne mogućnosti koje ih, u određenom vremenu, ukoliko se već najavljuje povijesno-filozofijski kontekst, dovode u pitanje.

Rat u značenju kulturnog fenomena drži otvorenim viđenje, prije svega, njegovih glavnih razloga, u jednoj perspektivi koja uklanja metafizičke prepostavke koje se

mogu pojaviti u pričinu. Ovdje se radi o stvarnim razlozima sukoba, u kojima se, na koncu konca, skrivaju i interesi iz kojih oni potiču. U tom smislu kritika metafizike sa aspekta rata nije ni mogućna, jer on, u svojim osnovnim polazištima, nije ni zasnovan na metafizici, nego na stvaranju njenog privida, što “kriticari uma” i inter-nacionalisti ne mogu razlikovati, u krajnjem ne shvatajući što je to metafizika. Artkulacija tih interesa odvija se u kulturnim formama koje ih, na određeni način, podržavaju i čine, u krajnjem, stvarno mogućnim. Stoga se čini da rat ne samo da prikriveno sadrži odrednice kulture koja ga podržava, nego i predstavlja u izvjesnom smislu njenog reprezenta⁹.

Za “kriticare uma” i estradne mislitelje koji su u postmoderni našli zgodnu priliku da ukinu kriterije razumijavanja i interpretiranja, vjerovatno nevjerovatnim zvuči interpretacija *Hegelove Phänomenologie des Geistes* u kontekstu socijalne epistemologije. *Hegel* zasnivajući fenomenologiju kao primarno područje mišljenja određuje realitet zbilje. Mišljenje odatile dobija inicijaciju i preko realiteta zbilje se vraća sebi. U tom kontekstu se i metafizika misli na drugi način. Filozofija raskida sa onto-teo-logijskim diskursom i odbacuje konačne i vječne istine. To estradni mislitelji nisu mogli vidjeti iz *Hegelovog* djela, sa kojim se ova kritika metafizike i otvara. Naprotiv, oni su upravo ovdje nalazili teološke osnove filozofije, uzimajući u osnovi svoju grešku za argument odbacivanja metafizike. Samim tim, nisu nikada mogli shvatiti o čemu se u filozofiji u stvari radi, što je i odredilo temeljnu nedostatnost svega što su govorili, ili pokušavali javnost uvjeriti da govore o filozofiji.

⁹Ovdje pritom ne treba isključivati ni one koji se pojavljuju kao svojevrsna ratna opozicija, odnosno grupacija koja u oponiranju nalazi svoj smisao u ratu.

Takvo nerazumijevanje koje je legitimno u društvu zasnovanom na ne-znanju, izvor je neznanja koje postaje sveprisutno i određujuće za društvene odnose u cjelini. Ono proizvodi glupost iskazanu u namjeri da se pokaže vlastita superiornost nad znanjem, kada se kaže da se sa cjelokupnom filozofijom može “završiti“ otprilike do punoljetstva. U društvu znanja to je referenca za isključenje iz svake ozbiljne rasprave. U društvu ne-znanja, to je referenca za svakovrsno napredovanje i stvaranje paralelnog svijeta.

Važnost rata kao kulturnog fenomena ne nalazi se u krajnosti u kojoj stoji, dakle ne nosi sa sobom neki ekskluzivitet koji je potcrtan tragičnošću životnih odnosa, nego proističe iz toga što je on, na izvjestan način, mjesto loma u kojem se, na najgrublji način, artikuliraju životni interesi. On je mjesto kraha umstvenog života i simptom stanja bez duha. U tom smislu ni njegov značaj nikako nije lokalnog karaktera, nije geografski ograničen, nego ima osobenosti moderne kulture koje se u konačnom izražavaju u globalizaciji. Važno je napomenuti da se pravac razumijevanja ovih interesa otvara na tragu *Marxovog* mišljenja, i to u onom kontekstu u kojem, primjerice, *Adorno* nije marksist.

Drugim riječima, upravo je *Marx* bio mjesto na kojem je filozofija morala odustati od svake vrste specificiranja i svrstavanja u pravac mišljenja, što se u političkom nerazumijevanju pokazalo ne samo teorijski promašenim, nego i opasnim. Ovdje je postalo jasnim da ozbiljenje filozofije znači i potpuni debakl mišljenja, sistematizaciju životnih formi i krajnji uklon ka nečemu što predstavlja “organizaciju života” i institucionalizaciju svih životnih odnosa. “Ozbiljenje filozofije“ u shvatanju marksista značilo je njeno ostvarenje, odnosno ostvarenje mišljenja u najgrubljem smislu.

Ostvarivanje mišljenja znači brutalno kreiranje zbiljnosti. Zato se ono dešava uz nasilje i kroz sisteme totalitarnih društava. Nasilje koje se pojavljuje u zbilji, prije nego se ozbiljilo postojalo je u shvatanju. Nedostatnost mišljenja, zbog koje nije moguće razumjeti određena apstraktna značenja, u ostvarenju te nedostatnosti pokazuje se kao nasilje. Stoga estradna znanost nužno proizvodi i kreira *kulturu konflikta*. U osnovi pervertirana, estradna znanost proizvodi pervertirane vrijednosti, koje u konačnom dovode do konflikta kao jedinog načina funkcioniranja društva i upravljanja njime.

Idejna osnova estradne znanosti nalazi se u ne-znanju. Ono svojim postojanjem implicira postojanje estradne znanosti i kulture konflikta. Društvo koje je *kao da* određenja, nužno, poput svakog modernog društva, ima temeljne vrijednosti na kojima počiva njegov sustav. Budući da je društvo ne-znanja, zasnovano tako *kao da* je moderno društvo, njegove vrijednosti su u stvari *kao da* vrijednosti modernog društva.

Društvo znanja, kao moderno društvo, počiva na znanju i vrijednosti definira kao vrijednosti znanja. Time se pravi razlika između društva znanja koje je s razlogom predmet kritika *Lissmana* i drugih autora koji upozoravaju na farsičnost ovog pojma znanja i modernog društva koje znanje, ipak, uzima kao odredbenu instancu i u kojem eksperti nisu medijski utemeljeni i oslojeni isključivo na estradnu referentnost. Ovdje se, dakle, ne referira ni na *kognitivni kapitalizam*, nego na ideju društva znanja, kakva se pojavljuje kod *Platona*, a koja svoje pervertacije dobija u kognitivnom kapitalizmu i pragmatičkim teorijama obrazovanja. Samo društvo ne-znanja počiva na pervertaciji klasičnih ideja i koncepcija i činjenju te pervertacije modernim izrazom "domaće autentičnosti". Pri svemu tome, kognitivni

kapitalizam ostaje instanca “društva znanja“ u odnosu na društvo ne-znanja.

Koncepcija društva ne-znanja počiva upravo na premisi da se sve može učiniti *kao da* je moderno i da pripada suvremenom svijetu, a da u suštini zadovoljava kriterije ne-znanja, koje *kao da* je znanje. U tom kontekstu ne-znanje je temeljna vrijednost pervertiranog društva u kojem kultura konflikta postaje formom životnih odnosa, odnosno “autentičnom kulturom“ koja se utemeljuje u *estradi*. *Estrada*, koja je utemeljena na neznanju i prezentnosti, ovdje postavlja kao referentna tačka vrijednosti. Konzistentno tome, priznatim ne-znanjem postaje samo ono što je estradno prihvatljivo. Tako se zasniva estradna znanost.

Estrada, utemeljena u neznanju, ne trpi znanje i ne trpi znanost. “Na estradi sve je lažno, na estradi sve je fol“! Ali, neznanje promovirano na estradi i, kao istina za sve (*Hegel*) dovedeno do značenja mišljenja i razumijevanja svijeta, postaje znanjem koje to nije, odnosno *ne-znanjem*. Sistematisirano ne-znanje naziva se *estradna znanost*.

Argumentacija estradne znanosti, jer svaka znanost, pa tako i *kao da* znanost, mora imati neku argumentaciju, jeste sila, a rasprava koja je *kao da* znanstvena rasprava jeste konflikt. Zato rasprave estradne znanosti završavaju isključivo ili prebrojavanjem glasova neke institucionalne većine, ili medijskom prezentnošću. Ukoliko nema institucionalne većine, mediji su svakako oružje estradne znanosti i tu je dominacija ne-znanja neupitna. Samim tim, neupitna je i pobjeda estradne znanosti.

Brojni su i skoro svakodnevni primjeri medijskog nasilja koje se provodi u ime estradne znanosti. Oni počinju od iskrivljivanja nečega što je rečeno, preko neobjavljivanja demantija i sprečavanja da se nešto kaže do otvorenih harangi i arbitriranja u korist estradnih znanstvenika. Možda je najbolja slika medijskog konflikta ona u kojoj jedna temeljna

neznalica, dolazeći do titule doktora znanosti, kao jedini argument nasuprot stručnoj argumentaciji, nudi internetsku peticiju. Jasno je *ne-mišljenje* koje stoji iza ove peticije: dovoljan broj potpisnika, znači da je disertacija koja dokazano nema nikakav znanstveni osnov, legitimna i odbranjena! Drugim riječima medijska nadmoćnost ključni je dokaz estradne znanosti.

Tako estradna znanost prvidom argumentacije obezbjeđuje privid znanja. U osnovi ovog privida nalazi se konflikt, jer se u stvarnosti ne argumentira, nego prepire i ne nude se racionalni ili objektivni dokazi, nego figure ne-znanja koje u osnovi jesu prevara. Ukoliko prevara nekada i bude razotkrivena, to više neće imati nikakve važnosti za samu stvar. Mediji će učiniti da se više niko ne sjeća prevare. U javnosti društva ne-znanja nikada nema osvrtanja, jer bi svako osvrtanje razotkrilo poziciju estradnog znanstvenika. Ono bi pokazalo da je ono što estradni znanstvenik danas govori, suprotno onome što je govorio i tvrdio juče.

U tome je osnov za razumijevanje sarkastične slike estradnog znanstvenika koji se u jednoj knjizi zalaže za građanstvo, da bi već u narednoj govorio sve suprotno i građanstvo proglašavao besmislicom. Istina estradne znanosti je ne-znanje, istina ne-znanja je neznanje uobličeno u medijski prihvatljiv govor. U konačnom, jednostavno rečeno, ništa nije onako kako izgleda da jeste.

Na taj način je i mišljenje revolucije dobilo jedno drugo značenje, njena ideja je postala samo ideja o tehnici dolaska na vlast i gospodarenja društvenim tokovima. Pitanje sukoba, time se, na drugi način, otkrilo kao izraz nekog životnog nastojanja, neke kulture ili polu-kulture u kojoj se uobličavaju određene tendencije u razumijevanju životnih odnosa. Smisao svijeta života, koji je ovdje postao obavezujući, ne otkriva ništa drugo do kulturni smisao kroz koji treba artikulirati sve životno važne intencije. Monolitnost

smisla koji se pritom uspostavlja, govori o dalekoj interesnoj sferi koja nije zaboravljena, koja se nije uklonila i na kojoj se, u krajnjem, još uvijek insistira.

Ona se, drugačije kazano, sažima u suženost interesa, kroz koje progovara o svojim stvarnim nastojanjima i konačnim ciljevima, koji nisu transparentni i nikada nisu jednostavno izloženi. Rat kao konačni stupanj sukoba na izvjestan način ogoljuje ove interese i pokazuje da se njihov stvarni smisao nalazi izvan transparencije svakodnevnog viđenja i svake forme u kojoj se odnosi predstavljaju u tradiciji neke “svijetle slobode mišljenja”, čineći ovo pukim frazama.

Rat je predstava koja pokazuje da moderna kultura, u svim njenim formama, nije u stanju izbjegći konflikte koje, u krajnjoj instanci, sama producira i u sebi nosi. To je predstava koja se dešava iz samog života, u njoj se život, određen kulturnim vrijednostima, igra sa samim sobom i iskazuje svoje suštinsko beznađe. Drugim riječima, govoriti o ratu kao kulturnom fenomenu ne znači samo govoriti o oružanom sukobu i ideološkim pretpostavkama, to znači prije svega govoriti o životnim nastojanjima koja sa sobom nose tendenciju koja stremi potiranju života. U konačnom, ovdje se radi o postvarenju i doslovljavanju nihilističkih tendencija moderne kulture, u kojim život, u sukobu sa *Drugim*, sam sebe potire i nastoji dezavuirati.

Sve ovo važi sa moderno društvo, koje *kulturom* prevladava svoje konflikte. Može se čak reći da ovakvo viđenje predstavlja opće mjesto razumijevanja modernog društva. Razumijevanje društva ne-znanja, mora uvažiti neke druge i drugačije činjenice koje proističu iz konstitucije estradne znanosti i razumijevanja ne-znanja kao njegove osnove.

Društvo ne-znanja konflikt ima kao formu javnog djelovanja. Mediji se zasnivaju na konfliktu, bez obzira da li

ga stvaraju, ili svojom pasivnošću održavaju i jačaju. Oni su sredstvo dominacije, nikako područje u kojem je moguće voditi *dijalog*. Budući da je javni prostor utemeljen na neznanju i estradnoj znanosti koja konflikt postavlja kao način rasprave i argumentacije, konflikt postaje svakodnevnicom društva ne-znanja. Ovladavajući svakodnevnicom, konflikt postaje formom života društva ne-znanja. Konflikt postaje njegovom kulturom, u čemu se pokazuje temeljnim obilježjem društva ne-znanja. *Kultura konflikta* na ovaj način se formira kao bitna odrednica društva ne-znanja.

Odatle rat za društvo ne-znanja nije izraz kulture, nego sama njegova kultura. Čak i kao oružani sukob on nije posljedica, nego permanentno obilježje života u društvu ne-znanja. On je svakodnevnost društvenih odnosa u kojima su riječi i doslovno zamijenile ubitačna oružja, a ne-znanje sposobnost mišljenja, razumijevanja i argumentiranja.

Ovdje se radi o predstavi koja se odvija na televiziji, u informativnim emisijama koje su zasnovane na sukobu, političkim emisijama u kojim političari vode rasprave ne zbog rješavanja problema, nego zbog produbljivanja sukoba, o estradno-znanstvenim pristupima koji za cilj imaju jedino promoviranje nekoga nauštrb svega *drugoga*, o diskursu koji ne vodi riječi o stvari, nego o osobi i osobnim interesima. Rat je u društvu ne-znanja predstava života u kojoj se knjige pišu da bi bilo pokazano kako život ima smisla jedino ukoliko je fatalan po život Drugog, ali i da se knjige pišu zato da bi se postigle promocije u kojima *image* ukida mišljenje.

Rat je u društvu ne-znanja način života u kojem se sve radi i čini ne zbog svog dobra, nego zbog zla koje treba počiniti Drugom, nerijetko predstavljajući to činjenje činjenjem u korist *drugog*. U konačnom, rat se ovdje ne odvija samo na nekom poprištu vojnog sukoba, on mnogo prije počinje u načinu shvatanja svijeta. Jedini način da se on

zaustavi jeste ukidanje ne-znanja kao osnove društva, što znači ukidanje društva zasnovanog na ne-znanju.

Zato govoriti o ratu u kontekstu društva ne-znanja, uvijek znači govoriti o jednoj ne-kulturi iz prizme njene konfliktnosti ili pokušaja prevladavanja ove konfliktnosti. Rat je životni kontekst na kojem protivnosti u mišljenju i shvatanju vrijednosti dobijaju realitet u krvi, instanca na kojoj se nihilizam društva ne-znanja realno potvrđuje u destrukciji životnih impulsa. Na tome se temelji kultura konflikt-a kao oblik života društva ne-znanja.

Rat je kulturni fenomen ne zato što je vođen sredstvima koja pripadaju kulturi i na neki način je i sačinjavaju, nego zato jer njegovi poticaji dolaze sa istog mesta sa kojeg nastaje sve što čini modernu kulturu. Stoga je rat uvijek usmjeren prije svega nasuprot životu, on je uvijek postavljen kao njegova najokrutnija negacija. U društvu ne-znanja, rat je i više od toga. On postaje smisao i jedini način egzistencije u postvarenom nihilizmu, jedinom ambijentu društva ne-znanja. Samo u takvim okolnostima neznanje dominira znanjem i može da se transformira u ne-znanje.

U onom smislu u kojem je dobio normalnost u slici kulture konflikt-a, rat se i predstavlja kao neko svakodnevno zbivanje. On postaje normalan jer se u raznim oblicima dešava u svakodnevnom životu, stoga i njegov direktni prenos, direktno izvještavanje sa ratišta i žive slike borbi, uopće nisu izraz tehničkog dostignuća ili potrebe da se tek proslijedi informacija o dešavanjima. Ovi su izvještaji prije svega izraz potrebe da se sudjeluje u ratu, da se bude prisutan tamo gdje se zadovoljava potreba za dokidanjem života i gdje sukob, koji postaje dinamika života, dobija najintenzivniji oblik.

Sudjelovati u ratu, ‘imati svoj rat’ postaje odrednicom stvarnog života, potvrdom i dokazom da se sudjeluje u onome što život čini istinski vrijednim. ‘Nedostatak konflikt-a’, ‘nedostatak neprijatelja’ uzima se u značenju nedovoljnog

značaja u realitetima zbilje. Imati životni smisao i cilj u djelatnim značenjima, znači taj smisao i taj cilj objektivizirati u neprijateljima koje je potrebno pobijediti da bi se postiglo ono što se želi i što je normalna životna težnja. To je jedna od glavnih karakteristika onoga što možemo nazvati javnim mijenjem stvarnih društava ne-znanja.

Zato nije čudno da se na općem planu kao odrednica rata, kao identifikacija strana u ratu, pojavljuje kultura. ‘Sukob civilizacija’, kao objašnjenje globalne situacije koja je određena ratom kao osnovnom karakteristikom odnosa u političkom svijetu, proističe iz razumijevanja u kojem se načini života, različni odnosi prema svijetu u svim njegovim značjkama, karakteriziraju kao razlog sukoba. Teza o sukobu civilizacija u stvari predstavlja izraz razumijevanja modernog načina života kao rata, odnosno njegovih formi kao okvira koji predstavljaju osnovni smisao sukoba.

Na drugoj strani, rat je stvarnost društva ne-znanja. Konflikt nije pojava, rezultat ili stanje, on je permanentan odnos koji obilježava ovo društvo, način življenja, kultura kao forma u kojoj se život odvija. Kultura konflikta je *kao da* kultura, koja je kultura samo utoliko što je realna forma života. U svakom drugom kontekstu, ona je zapravo naličje kulture.

Stvarni razlog sukoba u kulturi konflikta nalazi se u razumijevanju stranog (*Waldenfels*) kao suprotstavljenog i za vlastiti identitet prijetećeg. Sušinski, uzrok sukoba nalazi se u neznanju, koje uskraćuje mogućnost shvatanja da “Suprotnost imedju sopstvenog i stranog ne odgovara pukom ograničavanju, nego jednom procesu *Ograničavanja* i *Izgraničavanja* (*Ausgrenzung*). Ja sam tamo gdje ti ne možeš biti i obratno. Strano je jedno mjesto, gdje ja nisam i ne mogu biti, a gdje ja ipak, u formi ove mogućnosti, jesam.”¹⁰ Beskraj

¹⁰Bernhard Waldenfels, *Grundmotive einer Phänomenologie des Fremden*, Frankfurt am Main 2006, S. 114.

razlike između znanja i ne-znanja vidi se u nerazumijevanju stranog. Pritom se ovo nerazumijevanje ne pokazuje teorijskom, nego u stvarnom, životnom odnosu, u kojem forma života i način djelovanja govore o mišljenju, prisustvu i odsustvu.

Problem kulture konflikta u tom smislu se nazire kao problem razumijevanja stranog u pripadnosti sopstvu, razumijevanja stranog u značenju graničnog određenja sopstva, na način unutarnjeg razgraničavanja i ograničavanja. Kultura konflikta nema odnos prema različnosti, jer različnost ne priznaje ni unutar same sebe. Ona je zato uvijek ono drugo od onoga što trenutačno jeste. Kulturu konflikta određuju samo trenutačne potrebe i trenutačne okolnosti. Ona nema identiteta, odnosno njen identitet je uvijek nešto drugo od onoga što je bio ranije.

Način vođenja permanentnog rata stoga jeste slika odnošenja spram svijeta, u njemu se iskazuje smisao uspostavljen u svakodnevnom životu, a ovdje doveden do forme odnosa u kojoj je skoro sve dozvoljeno i skoro sve mogućno. Pretpostavka za to nalazi se u konfliktnoj svakodnevničici u kojoj je sve legitimno i sve dozvoljeno. Zato je logično da se imitacije pjesnika u društvu zasnovanom na ne-znanju, odnosno kulturi konflikta pojavljivaju kao orginalni i svirepi egzekutori i naredbodavci. Stoga se ne treba zavaravati da je rat, čak i kao odrednica svakodnevnosti, nadidan i prevladan sve dok nije ukinuto društvo ne-znanja u cijelosti. On se, sve do ovog ukidanja, samo odvija u nekim drugim oblicima i na neke druge načine, koji se na prvi pogled ne identificiraju i ne dovode u vezu sa njim. Rat je trajno stanje društva ne-znanja, a forma života u njemu *kultura konflikta*.

7. Kultura i javnost

Vrijeme je da se, za uši “posvećenih mislilaca”, koji prisvajaju isključivo pravo da govore o kulturi, društvu i znanosti, “kulturne svakodnevnosti”, kaže neprihvatljiva, a ipak važna i istinita tvrdnja: kultura je javna stvar, kao takva ona je, predmet rasprave, stvar svih nas. Svi imaju pravo da sudjeluju u “kulturnom životu” i svi bi, neizostavno, trebali imati svoje stavove o kulturnim fenomenima i događajima ne samo jedne svekodnevnice. Jednom riječju, svi bi trebali imati neki odnos spram kulture, a taj odnos i prosuđivanje mogu biti određeni jedino vrijednostima kulture, odnosno samom stvari o kojoj je riječ.

Takav odnos, međutim, u društvu ne-znanja je stvar “posvećenosti” i “prirodnog prava”. Zato kada estradni znanstvenik nešto izrekne kao tvrdnju, njemu ne trebaju nikakvi dokazi. Dokazi njegovih tvrdnji su same te tvrdnje! U tome je *argumentum ad hominem* društva ne-znanja. Nema rasprave, jer istine mogu razumjeti samo posvećeni.

Konstatovati da takvog u stvarnim društvima ne-znanja nema, nije nikakva teškoća, to je stvar, skoro bi se moglo reći, neposrednog uvida. Pravo je pitanje, međutim, zašto takvog odnosa nema? Da li zato jer “narod ne voli kulturu i nema smisla za umjetnost i znanost”, kako to, u raznim privatnim ili poluprivateim razgovorima, kažu “posvećenici”, pravdajući lošu situaciju u ovoj oblasti života. Bjekstvo u općost, ovdje, nažalost, nije samo izraz neznanja, nego svjesno skrivanje nastojanja da oblast kulture bude i ostane stvar “posvećenosti”.

Općost je najbolji saveznik lažnih kritičara društva ne-znanja. Društvo ne-znanja funkcioniра kao para-sistem i kao

takav on ima sve što ima i moderno društvo, samo što je sve *kao da*. U tom smislu ono ima i svoju “kritičku inteligenciju”, koja svoj smisao ostvaruje tako što frustraciju građana dovodi do rezignacije i beznađa. “Kritička inteligencija” svoju kritiku usmjerava uvek na “opće”. Opće je predmet kritike zato da se ne bi vidjelo ono konkretno, stvarno, na kojem društvo ne-znanja počiva i opстојi. Zato takva “inteligencija” obavezno jeste sačinjena od “mislitelja opće prakse”, koji će o svemu sve znati reći.

Na taj način društvo ne-znanja ukida kriterije i sve medijski prezentno i “referentno” proglašava vrijednim samim po sebi. Argumentacija nije potrebna, jer se argumentacija nalazi u onome što je izrečeno kao istina po-sebi. Javnost je u ovakvima odnosima samo kulisa predstave koja je režirana suštinom društva ne-znanja.

To što se, uslovno govoreći, “prosječni interes” ne usmjerava na razumijevanje umjetnosti, filozofije i znanosti, želi se pokazati da je stvar usuda ili predodređenosti građana za neznanje i nerazumijevanje, da bi se sakrila u stvari posljedica kulturne i obrazovne politike koja počiva na provincijalnoj samodovoljnosti. Dualistički karakter ove zbiljnosti ovdje se može iščitati u stavu kulturne politike koja ima manifestacije za obrazovanog, “natprosječnog posjetitelja” i “široke narodne mase”, gdje se, u stvarnosti, ruše svi kriteriji prosuđivanja i vrednovanja i kao najvažniji estetički stav uzima: “o ukusima ne vrijedi raspravljati”. Cilj izbjegavanja otvaranja rasprava o kulturi i istrajavanja na odsustvu svih kriterija koji karakteriziraju uvide kulturne politike, nalazi se u nastojanju potvrđivanja vlasništva nad kulturom, što dalje vodi potvrđivanju ekskluziviteta nad izricanjem sudova svih vrsta i vlasništva nad mišljenjem uopće.

Smisao se ispunjava u ustanovljavanju estrade kao mjere kulturne vrijednosti. Stvarna slika takvog stanja je estradni djelatnik koji dobija najvišu “nagradu za kulturu”, a

koji istovremeno, kao javna “ličnost”, prijeti svima onima koji kritikuju njegovu pohlepu za novcem i bestidno uzimanje novaca od istih onih koji se rascvile nad njegovom patetičnom predstavom. Cinički karakter društva ne-znanja je da su njegove žrtve oni koji ga svesrdno podržavaju.

Ono što kulturna politika u konkretnom slučaju želi, jeste promoviranje “posvećenosti” provincijalizma, definitivno utvrđivanje da vrijednost jeste ono što politika i osobeni provincijalni neukus utvrde i demokratski se dogovore da jeste. U osnovi, to je put promoviranja kao neupitnog kriterija onog ne-mišljenja sa kojim politika uvijek može računati, koje odgovara suženosti dnevnopolitičkih zahtjeva i potrebama za manipuliranjem (*Adorno*).

Pritom se sve čini da stoji u redu i da odgovara samoj stvari. U tome se nalazi prevara! Pokazuje se da “najperfidnija vrsta štete jednoj stvari jeste namjerno je braniti pogrešnim razlozima.”¹¹ Tada čak i ono što je istinito postaje lažno. Ali, to je najbolji način da se lažno učini istinitim i nestvarno stvarnim. U tome se nalazi suština privida društva ne-znanja.

Izopćenost javnosti iz kulturnog života, koja se javno dešava, ne proističe, međutim, iz zabrana. Naprotiv, ona je rezultat javnih istupa kojima su svi kriteriji koje sama kultura u javnim raspravama zahtijeva, uklonjeni i potpuno nивелиrani. Svaka rasprava na taj način postala je suvišnom, a kao jedina validna instanca tada se pojavljuje – politika, jer ona, nužno, mora donijeti odluku i “presuditi” u stvari za koju vrijede “svi ukusi” i o kojoj “svi imaju pravo govoriti”.

Dopuštanje da se javnost formira na odsustvu svih kriterija, zapravo je put isključenja javnosti iz kulture. U uvjetima u kojima je kompetentno, na referencama zasnovano mišljenje, u potpunosti izjednačeno sa diletantizmom, u

¹¹Friedrich Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft*, Leipzig 1990, par. 191, S. 152

stvarnosti se, zapravo, isključuju kompetencije. Tada se stiču uvjeti da "svi govore" i imaju jednako pravo na kompetentnost, a u konačnom odluke i "zvaničnu istinu" izriču ili "državotvorni intelektualci" ili institucije. Nije slučajno da se u društvu ne-znanja takav put promovira upravo na univerzitetima.

Na univerzitetima društva ne-znanja suština znanosti se mijenja brojem ruku u tijelima koja odlučuju. Broj ruku u nekom vijeću odlučuje, primjerice, da li je etika filozofijska ili psihologijska disciplina. Isti broj ruku odlučuje i o tome da li je psihologija nastala iz filozofije, ili filozofija iz psihologije. U društvu ne-znanja moguće je i jedno i drugo, ovisi o broju glasova u vijeću. Društvo ne-znanja je društvo svih mogućnosti u odsustvu kriterija znanja.

Slika druga, slušajući govor jedne poltički/kulturno "referentne" osobe, svako bi povjerovao u ono što je ova osoba govorila i sasvim sigurno prihvatio ubjedljivi nastup ne-znanja, ukoliko sticajem okolnosti nije pomalo upućen u stvari o kojima je ta osoba govorila, a koje, u stvari, ne traže nikakve osobite pretpostavke. Svako bi povjerovao da je "evropski standard" mjesto kulture "prije vremenske prognoze", da je sasvim normalno smanjenje izdvajanja za kulturu i u uvjetima kada su ova izdvajanja svakako minimalna, povjerovao bi i da je kulturni život prepun turbo-muzike veoma dinamičan i bogat..., drugim riječima, povjerovao bi da u Evropi ne postoje specijalizirani TV kanali za kulturu, povjerovao bi da "spektakli" čine kulturni život, konačno, povjerovao bi da ne živi na istom prostoru na kojem živi i ova osoba. Uz to je potrebna i jedna mala ograda: ovo "svako" može se čitati kao "malo ko". U konačnom, važno je razumjeti da je prevara dovedena do te razine da laž postaje istinom zato jer se, kako *Nietzsche* kaže, stvar predstavlja i objašnjava pogrešnim razlozima.

I formalno, a nastup sa pozicija kompetencija priskrbljenih u javnosti potvrđuje i stvarno, ovdje se radi o načinu formiranja ukusa i javnog mnijenja u kulturnoj javnosti, koja, uistinu, ne postoji. Kada bi postojala, onda bi, u raspravama koje bi, sasvim sigurno, bile povedene u svim sličnim slučajevima, postojala "odgovornost za riječ" i konzekvence koje bi svaka "neodgovornost" povlačila. Ovako, javni govor o bilo kojem segmentu kulture sveden je na moralni osjećaj i odnos, što znači da u slici "kulturne javnosti" društva ne-znanja istovremeno imamo i sliku općeg moralnog stanja i moralnosti pojedinaca.

Kao da kultura društva ne-znanja u cijelosti je okrenuta narkotičkom umrtvljavanju pojedinca. Sve njene bezvrijednosti su primjerene najnižoj razini shvatanja. Ona svakom daje jednaku važnost u prosudbama i na taj način ukida kriterije. Dilektanti su u njoj najreferentnija imena, jer samo dilektant može napraviti ono što odgovara kulturi bezvrijednosti.

Takva javnost je imuna na sve. Ona trpi i guta sve! Skandali jednostavno više ne postoje, zato jer su postali svakodnevница. Uzakivati na skandale je postalo besmisleno. Javnost je uništena time što je sve, bez ikakvih kriterija, postalo javno, značajno i dostupno. To je javnost kulture u kojoj je sve moguće i sve dostupno, izuzev onoga što iza kulisa određuje samu tu javnost koja prezentira i zastupa takvu ne-kulturu.

Svaki pokazatelj kulture, istovremeno se iskazuje i kao pokazatelj društvenih odnosa. Način na koji kultura postoji i pravci u kojima se kreće, otkrivaju skrivene namjere i osobenosti društva koje se vezuje za određenu kulturu. "Demokratska kultura se može, kroz vodeću predstavu i način

sadržaja, pokazati tek u okviru jednog takvog sistema.”¹² Kultura i društvo se određuju u interaktivnom odnosu, koji najvećim dijelom formira realne uvjete i forme života. Zato kultura društva ne-znanja jeste kultura bez-vrijednosti.

U tom smislu mogućno je govoriti i o sagledavanju perspektive društva. Primjerice, u slučaju društva ne-znanja, nije mogućan bilo kakav “politički zaokret u budućnost” sa ljudima koji su nosioci kulturnih zaokreta u prošlost. Ukipanje društva ne-znanja je stoga prevashodno ukidanje kulture bez-vrijednosti i prevladavanje estradnog principa dopadljivosti kao ključnog načina utemeljenja vrijednosti. U modernom društvu, koje ne počiva na estradnoj znanosti, sintagma “novi i mladi ljudi” čita se kao nove i suvremene ideje, upravo one ideje kojih nije bilo. U društvu ne-znanja, međutim, na više načina i uvijek ponovno je sugerirano da takvo što nije primjerenio “našoj kulturnoj i političkoj osobenosti”.

Cilj društva ne-znanja jeste javnost u kojoj je sve javno, ali se sve dešava po unaprijed određenom scenariju. Ostvarenje takvog cilja vodi kreiranju kulture u kojoj će vrijednosti biti “vrjednosti za sve”. U ovakvoj kulturi kafanski pjevači postaju mitovi, a slabo talentirani pjesnici “duhovne gromade”. Takva kultura je određena odsustvom vrijednosti i u suštini predstavlja ne-kulturu. Stvarni kriteriji na kojema se ona gradi jeste konflikt.

Konflikt je, međutim, kao i sve drugo u *kao da* društvu, implicitan bez-vrijednostima na kojim društvo počiva. Cijela javnost društva ne-znanja naizgled je potpuno nekonfliktna. U njoj čak ni u debatnim političkim emisijama nema iskakanja iz okvira prividne uljudnosti. Sve je monotono i sve se odvija, u najboljem slučaju, u području općih kritika koje nikoga ne dotiču. Kritika, koja je nužna u svakom društvu, pa tako i u

¹²**Kurt Salamun**, *Demokratische Kultur und anti-demokratisches Denken*, in: *Geistige Tendenzen der Zeit* /Hrsg. Kurt Salamun/, Berlin 1997, S. 151

društvu ne-znanja, onoliko koliko je nužna odvija se samo u području općosti. Ona se ne odnosi na pojedince, niti na pojedinačne događaje koje je neko kreirao. Ona je kritika kao kritika, baš kao što je i javnost *kao* javnost. U njoj nema nepotrebnih tenzija koje bi “talasale” društvo, sve dok se neko ne usudi na *drugačije mišljenje*. Tada se pokazuje surova konfliktnost te javnosti, koja svoju zadaću ima u narkotiziranju pojedinca i uspostavljanju bez-vrijednosti u obračunu sa onima koji se iskazuju njihovim protivnikom.

Konfliktnost javnosti društva ne-znanja iskazuje se na dva načina: 1. ignoriranjem i 2. obračunom. Javnost društva ne-znanja je “terapeutска”, ona pojedincu ne dozvoljava stres i zato sve koji kritiziraju društvo ne-znanja uklanja daleko od očiju pojedinca u čijem mentalnom stanju se brine. U takvoj javnosti je samo jednom moguće reći nešto što je temeljno protiv društva ne-znanja. Druga prilika ne postoji. A ako se slučajno takva prilika i ukaže i ako kojim slučajem neka kritika bude usmjerena na već potvrđene “veličine” kulturne javnosti društva ne-znanja, onda slijedi obračun u kojem će taj ko se drznuo na kritiku biti proglašen izopćenim i manje vrijednim otpatkom “posvećenog društva” ne-znanja. Cinizam javnosti društva ne-znanja je da za ono što su kritikovali, sada bivaju optuženi kritičari.

Kultura društva ne-znanja ima samo jednu dimenziju i stvar je isključivo posvećenih pojedinaca. Zato provincijske zabave dobijaju legitimitet “događaja”, a svjetski referentni događaji ostaju neprimijećeni. U tome se nalazi strategija kulture ne-znanja. Referentnost se ne smije pokazivati, jer onda ono što *kao da* je referentno gubi vrijednost. Duštva ne-znanja su okrenuta zatvorenost upravo radi toga da njihove bez-vrijednosti ne bi bile dovedene u pitanje. Kultura stoga nipošto ne smije biti javna stvar, ne smije biti predmet otvorenih razgovora. Ona ostaje privilegiranim područjem

odabranih pojedinaca. Ona je javna samo u onoj javnosti u kojoj je isključena javnost!

Opća je stvar da tamo gdje kultura nije javna stvar, gdje se kulturne vrijednosti i perspektive ne sagledavaju u otvorenim raspravama, nema ni javnosti ni kulture. Ovdje se kao određujuće predstavljaju i uzimaju nedemokratske tendencije zatvaranja i vrednovanja prema političkim ciljevima i interesima, što dalekosežno vodi ne-postojanju kao kulturne činjenice u svim segmentima obuhvatnosti ovog termina. Javnost za koju su pitanja kulture “teški, stručni i hermetični” problemi, u konačnom, jeste ona javnost koja svoju ništavnost potvrđuje u nemogućnosti da političke probleme svakodnevnog života razumije u njihovoј bitnosti. To je siguran put ka stvaranju nedemokratskog društva, u kojem odsustvo kulturnog života zamjenjuju stalni procesi političkih izbora, čiji rezultati, kao popisi stanovništva, nisu drugo do kulturni pokazatelji.

Takva javnost je stub demokracije društva ne-znanja. U njoj se raspravlja o svemu na način *kao da* se raspravlja. Takva javnost svoju demokratsku potrebu ispunjava vođenjem *debata* koje su supstitut za rasprave o sadržaju. Debata se tako u javnosti vodi zbog praznog argumentiranja, zato da se ne bi vodile rasprave o konцепцији kojoj je debata potrebna. Debata je izraz zapalosti i zastranjenosti u ne-mišljenja. U njoj se govori da se ne bi ništa reklo. Cijeli smisao javnosti društva ne-znanja je da se ništa ne govori.

Demokratski odabrana “politička elita” i politički postulirana “kulturna elita”, djelujući na pravcu istih ciljeva, stvorili su uvjerenje da o kulturi ne samo da nije potrebno govoriti, ukoliko se ne govori sa njihovih pozicija, nego da za to ne postoje ni pretpostavke u javnosti, čime su sebe proglašili za – javnost. Priznajući odsustvo kriterija kao “kulturnu realnost”, oni su, zapravo, pravo govora priskrbili isključivo za sebe. Pažljivim praćenjem izlaganja “zNALACA”

koji čine ovo specifično “odsustvo javnosti”, bez većih poteškoća je moguće predvidjeti svako njihovo novo izlaganje. Sve “kritičke opaske” zasnovane su na obrascima literature koju su davno proučavali i koja, u tom smislu, za njih predstavlja konačne istine. Jednako recepciji, i “kulturni život” u cjelini, ostao je, uglavnom, u vremenu ove literature. Ne treba se, međutim, zavaravati, svi hvalospjevi i komplimenti koje danas zvijezde društva ne-znanja mogu uputiti sami sebi, veoma brzo, kada se izade iz okvira koje su sami postavili, postat će, sa aspekta same stvari, potpuno bezvrijedni i moći će poslužiti samo još kao ilustracija bestidnosti. Naravno, ako ikome bude stalo do takvih ilustracija.

Spremnost za prihvatanje novih mogućnosti, ukoliko se ove u budućnosti uopće iskažu kao perspektiva, direktno ovisi od toga koliko postoji volje i potrebe za otvaranjem. Društvo ne-znanja opstaje zahvaljujući zatvorenosti. Ono i kada se predstavlja otvorenim, otvoreno je samo za sebe, odnosno prema samome sebi, koristeći neke događaje, susrete, ili manifestacije u njihovom pervertiranom obliku. Svaki kontakt sa vanjskim svijetom društvo ne-znanja će predstavljati kao vlastiti uspjeh i potvrdu, sakrivajući pritom da je taj kontakt bio upravo negacija zatvorenosti i samo-sebi-dovoljnih-vrijednosti.

Od toga koliko smo sposobni sagledati i kritički govoriti o današnjoj besperspektivnosti, ovisit će sutrašnje mogućnosti, u kojima neće biti mjesta za drugo, osim da budemo ono što sami jesmo. “Namjesto metafora dospijevanja u blizinu nečega što nismo mi sami, trebamo upotrebljavati metafore proširenja – našeg postajanja većim i boljim. Kako je Newton zamijenio Aristotela, a Einstein Newtona, i mi smo postajali većim i boljim ljudima – ljudima koji mogu povezati više stvari, sintetizirati više podataka, zapamtiti više fenomena, zamisliti i ostvariti više projekata.

Sve dok religija ljubavi zamjenjuje religiju prava, mi smi ljudi širih simpatija. Manje nastojimo isključivati, protjerivati i anatemizirati. Više prihvaćamo ili barem toleriramo. Kako izlazimo iz svijeta naših roditelja u svijet koji sačinjavaju muzika, knjiga, filmovi i hirovi naše generacije, tako šrimo značaj vlastitih mogućnosti. Kada se zaljubljujemo postajemo šira i bolja ljudska bića – slobodnija, otvorenija, sposobnija za radost. Kada zbacujemo tiranina, dešavaju se iste stvari: otvaraju se mogućnosti koje su prethodno bile zatvorene. Pokreće se naša imaginacija.”¹³

Ono jedino što još možda može otvoriti budućnost negacije društva ne-znanja, jesu skrivene i neistražene mogućnosti koje postoje i danas. Svako je nastojanje razumijevanja i izlaganje, praćeno pažnjom na referentna mjesač suvremenosti, usmjereni na govor o kulturi, danas od izuzetnog značaja za stvaranje kulturne javnosti i otvaranje mogućnosti koje “posvećene” vrijednosti zbiljnosti društva ne-znanja ne poznaju i ne priznaju. Izaći iz “posvećenosti” značenja kulture i odbiti da je ona stvar po ne-znanju odabranih elita, imperativ je ukidanja društva ne-znanja. Treba poslušati *Nietzschea*: ono što me ne ubije, jača me, zato i nemamo drugih mogućnosti do – naprijed ka vedrijem i životnjem.

¹³Richard Rorty, *Pragmatizam*, predavanje izloženo u Sarajevu 17. 6. 2000., ANU BiH.

8. **Javno pitanje i pitanje javnosti**

Militaristički karakter koji određuje kulturu društva ne-znanja, jedan od svojih fenomena ima u *javnim pitanjima* koja se ovdje postavljuju. Veoma često već je iz pitanja moguće saznati ne samo stav onoga koji ga postavlja, najčešće su to novinari, zato se zadržimo na njima kao imenitelju, nego i intimna osjećanja koja imaju prema osobama kojima postavljaju pitanja. Ova se osjećanja ne zasnivaju samo na uvidima, nego prije svega na instrukcijama koje dobijaju, odnosno iz pozicije u koju su prema ovim instrukcijama dovedeni. Njihova pozicija je trajno određena kulturom ne-znanja, tako da se u konkretnoj situaciji može iščitati pozicija ne-znanja spram konkretnih fenomena.

U javnosti koja u stvari isključuje otvorenost i komunikaciju, pokazuje se način na koji funkcioniра društvo ne-znanja. Prije svega, pokazuje se njegova *kao da demokratičnost*, u kojoj pravo na riječ imaju samo povlašteni. Javnost društva ne-znanja karakterizira to što se u njoj uvijek i samo pojavljuju ista lica. To je predstava u kojoj se ne zna ko je u kojem svojstvu, jer su i novinari i gosti-sugovornici u stvari jedan tim, jedno te isto društvo povlaštenih. Svako pojavljivanje nekoga ko ne pripada ovoj klasi odabranih "javnih ličnosti", odnosno ko ne pripada javnosti društva ne-znanja, izložen je njihovom nemilosrdnom, često i javno iskazanom neprijateljstvu.

Samo tako je, primjerice, moguće, da novinar postavlja neučitivo neugodna pitanja veoma prijateljski odmјerenom sugovorniku, samo zbog toga jer je njegova politička pozicija u ranijem vremenu bila u rukama ljudi drugačijeg resantimana. Ovdje se iskazuju frustracije

prethodnim vremenom, iz kojih se, sada kada je to mogućno zahvaljujući drugim ljudima i drugim prilikama, želi reći sve što se nije smjelo ili nije moglo, sasvim svejedno, u javnom pitanju reći njegovim prethodnicima. U ovakvim situacijama, pokušaji pristojnosti ne samo da ne uspijevaju sakriti pravo stanje, nego upravo pojačavaju sav jad i bijedu ne-znanja, čime predstava koja to nije otvara pravo značenje već u sebi.

To je isti onaj kontekst u kojem, naizgled besmislena, sintagma “novinarsko pitanje” nalazi svoj smisao. Svako pitanje, u ovom smislu, nema značaja dok ne postane “novinarsko”, tada postaje opominjuće, prijeteće i od osobitog značaja. Sintagma “novinarsko pitanje”, govori da je ovo pitanje iznad javnosti, da javnost postoji radi njega, odnosno da uopće ne postoji. U njemu se zadaju prioriteti interesa svakog čovjeka, ali se sugerira i da oni nisu postojali dok nisu postavljeni kao “novinarsko pitanje”. Fiktivna snaga koja se ovdje umišlja, dolazi iz dva pravca: 1. političke ili druge “naredbodavne” instrukcije i 2. doslovnom shvaćanju medija kao *sedme sile*.

Ova dva segmenta čine osnovnu strukturu medija društva ne-znanja. Mediji društva ne-znanja su samo poluge vlasti i kao takvi predstavljaju *silu* kojom se vlast koristi u svom opstojanju. Mediji su sredstva kojim se obračunava sa nepodobnim i terapeutski način da sljepilo bude očuvano kao “dalekosežno viđenje“. Mediji društva ne-znanja su laboratorija u kojoj se neznanje pretvara u ne-znanje i stavlja u funkciju znanja. Oni su fabrika ne-istine i kada oni govore istinu, istina postaje neistinom!

Glupost novinara nalazi se u tome da sebi osobno počnu pridavati važnost. Ne shvatajući da su samo šaraf u ovoj fabrici, neki počnu misliti da imaju osobnu važnost za sliku laži koju proizvode. Tada bivaju egzekutirani od iste mašinerije koja je od njih proizvela “medijsku ličnost“. Oni postaju žrtve produkcije ne-znanja, koja svoje krajnje

konzekvence ima u gluposti. Ne shvatajući da se njihova važnost nalazi samo u funkciji sistema ne-znanja, oni sebi počnu umišljati da su kreatori samog tog sistema.

Sistem koji se medijima koristi u doslovnom značenju sile, ne trpi ni najmanju osobnost. On zahtijeva da se sve i svako stavi u njegovu funkciju, uzimajući čak i nečiju osobnost za sebe i stavljajući je u funkciju ne-znanja. Bezuvjetnost spoznaje koja se u filozofiji pojavljuje kao preduvjet istinitosti, ovdje se zamjenjuje poslušnošću i uvjetovanošću sistemom ne-znanja. Poslušnost, doslovljenost i pokornost postaju jedine vrline i samo na temelju njih se procjenjuje individualnost.

Nije ništa osobeno, ali treba podsjetiti da su naredbodavnost i doslovnost, najveće vrline “vojničkog odnošenja”, u kojem se zahtijeva čvrsta struktura, jasan ustroj i uvijek izведен zaključak, koji je, najčešće, postojao i prije izvodenja. Zahvaljujući ovom pristupu koji se podržava u kulturi društva ne-znanja, ovo društvo u suštinskom smislu i nema javnosti i, u onome što bi trebala biti javnost, ima veoma malo novinara, incidenata koji postoje uprkos stanju, koji su sposobni na problemski način pristupiti nekoj pojavi ili korektno izvještavati o događaju. Oni su, naravno, kao takvi uvijek predmet kontrole i “tihe represije“, koja se dešava kroz suptilne načine “korigiranja“ ponašanja i pisanja.

Drugim riječima, “javna pitanja” koja se postavljaju u društvu ne-znanja, svjedoče o odsustvu svakog obrazovnog sistema, ozbiljnog pristupa u obrazovanju, što, dalje, znači formiranju kriterija, odsustvu kritičkog mišljenja kao polazišta svakog razmatranja društvene zbilje i svega što uopće mogu biti predmeti “novinarskog interesa“. Obrazovni sistem zamjenio je sistem ne-znanja u kojem je obrazovanje nepoželjno. U tom sistemu odgovori postoje prije pitanja, a sposobnost pojedinca se ogleda samo u spremnosti na njihovo bezuvjetno prihvatanje.

Treba samo pogledati koliko, prije svega, dnevnih listova u društvu ne-znanja ima redakciju za kulturu, a koliko ih je koji, s pravom, istu nemaju. Redakcija za kulturu nije potrebna, jer je politika postala kultura. Onda kada je kultura suštinski određena konfliktom kao načinom života, politika kao mjesto konflikta ukida kulturu i postavlja sebe kao realni kulturni okvir. Pritom se ne smije biti u zabludi i misliti da koncert ili likovna izložba ne mogu biti politika. Dovoljno je samo pogledati predstavu u kojoj je *ogovaranje* dobilo razinu kulta i forme kulture. *Javna pitanja* koja se postavljaju u društvu zasnovanom na ne-znanju jasno želete reći da njima mišljenje nije potrebno, štaviše, da stoje nasuprot mišljenju i bilo kakvom ozbiljnog radu.

Samim tim, oni odbacuju modernu kulturu i kulturom proglašavaju sistem ne-znanja kao nove istine *lažnog hegelianstva*. Ta kultura zasniva se upravo na onome na čemu opстоji sistem ne-znanja – konfliktu i nasilju! Tako umjesto kulture društvo ne-znanja konflikt diže na razinu životne vrijednosti, proglašavajući ga u njegovim raznim formama – kulturom. Sredstvo kojim se takva ne-kultura konstituira jesu mediji, a jedan od načina konstitucije jeste “javno pitanje“.

Militarisitički karakter kulturne zbilje koja određuje društvo ne-znanja, na ovaj način sugerira da, kao i u svakoj armiji, svako može biti zamijenjen, i istovremeno, svako može biti odabran, jer svako se može pojaviti u ulozi “subjekta javnog pitanja”. “Moći zamijeniti”, u ovom slučaju znači “imati u vlasništvu”, što, opet, sugerira pripadnost “novinarskog pitanja” nekom netransparentnom i, veoma često neprimjerenom, interesu. Javno činjenje grešaka, nikako ne treba mijesati sa javnim služenjem nekim interesima, koje, u krajnjoj instanci, ima za cilj zamagljivanje stvarnog stanja. Uopće se nije teško sjetiti “subjekata javnog pitanja” koji su, sasvim javno, recimo kroz intervjuje, sami sebe predstavljali kao dio pokućstva ili privatne svojine nekih političkih likova.

I nije slučajno da su “subjekti” ovakve javne “zapitanosti” najčešće univerzitetski profesori. U eventualnom nedostatku profesora, “subjektima” ovakvog javnog zapitivanja postaju anonimne neznalice, koje pravo niotkud dolaze na medije i “podučavaju” o nečemu, “analiziraju” nešto, “govore” o nečemu..., u suštini imaju samo jednu funkciju – da sakriju istinu stvari o kojoj govore. Laž funkcije u kojoj se u javnosti pojavljuju nalazi se u lažima koje govore na čvrstim temeljima ne-znanja.

Smiona ispravnost “javnih pitanja”, koja se svakodnevno postavljaju, govori o pokušaju potpune marginalizacije onih, koji su malobrojni, ali ne i zanemarljivi i nebitni, čija javna pitanja pokušavaju favorizirati javnost, nasuprot skrivenih htijenja “naredbodavaca” i različitim formi militantnih nastojanja. Na taj način se ne-znanje uspostavlja kao znanje, u osnovi oblikujući konflikt kao “kulturnu”.

U tako postavljenoj kulturi koja to nije (zato jer je nasuprot životu), ispravnost se postavlja kao kriteriji. Što je neki govor prazniji, što je neka osoba praznija, to je prihvatljivija za medije društva ne-znanja. Istina ove javnosti nalazi se u njenom naličju, u okrenutoj slici u kojoj je sve suprotno od onoga što stvarno jeste. Stvarnost društva ne-znanja je *kao da* stvarnost. U takvoj stvarnosti ispravnost je preferirana egzistencija, a ova preferencija osnov od nje tražene smjelosti.

Smjelost ispravnosti dolazi iz osjećaja pripadnosti “pobjedničkom faktoru” društvenog utjecaja, iz osjećaja da se posjeduje moć koja je zasnovana na istini i nedovodivosti u pitanje. Istina je istina samo ako je prezentna, medijski potvrđena. Funkcija “sedme sile” je da potvrđuje i konstruira istine, zato je njoj pripadna ispravnost gospodar prostora i nosilac “sile” kojom se želi ukinuti sve što se postavlja kao *drugo*. Time se jasno želi reći da nikakva komunikacija i

rasprava nije ni potrebna ni mogućna, jedino što je potrebno jeste: slušati i ispunjavati zadaće.

Forma *kao da* kulture društva ne-znanja je militarizam. Najviša vrlina stoga za ovu ne-kulturu jeste pokornost. Spremnost na pokornost se često stoga prosuđuje kao mudrost. U tu “mudrost” ulazi i spremnost na gaženje svih principa moralnosti i etičkog nazora svijeta. Zato u društvu ne-znanja etičari nemaju obavezu da budu moralni. Štaviše, nemoral koji demonstriraju predstavlja se kao “postmoderna mudrost” koja je, ni manje ni više, nego ravna “kritici normativne etike”. U stvarnosti radi se o spremnosti etičara na svaku vrstu nemoralu u cilju obezbeđenja povlaštenog mjesta u sistemu društva ne-znanja.

Zato se najčešće kao cinična pokazuju čak i ona nastojanja u medijima koja imaju humanitarni karakter. Ovdje javna pitanja i javno djelovanje ironiziraju vlastiti čin, jer se, umjesto činjenja usmjerenog na rješavanje problema, kritičkog razmatranja uzroka koji su doveli do nemogućnosti da građani sami rješavaju svoje probleme, ili nepostojanja institucija koje im mogu pomoći u rješavanju njihovih problema, podmeće lažna slika “humanosti” i posebite dobrote “naših ljudi”. Tako se “novinarsko pitanje” umjesto usmjeravanja ka podsticanju borbe za rješavanje problema, usmjerava ka zamagljivanju stanja u fingiranju borbe sa posljedicama. Time se stvara privid nemogućnosti rješenja, što “zapovjedne instance” oslobađa svake odgovornosti. Udio etičara u tome je neizostavan.

U tom prividu nepovezanosti i, skoro očiglednoj, vladavini kaosa i samovolje, dešava se, zapravo, druga strana, strana pravih razloga ukupnih dešavanja. Na ovom naličju sve su “zapovjedne instance” *militarističke kulture* čvrsto uvezane i funkcioniraju bez suvišnih poteza i bespotrebnog djelovanja. Tu se pokazuje snaga *kao da* “duha” puštenog iz boce, onih uvida koji kulturu, ali i svaki vid kreativnog djelovanja, vide

kao dovođenje u pitanje “discipline i poretka”. Diskurs koji se ovdje čvrsto potvrđuje kao vladajući, poznaje samo kategorije općosti i kolektiviteta, gdje se razlozi djelovanja uvijek nalaze u nekoj vrsti fikcije, kao biti stvari.

Tako se fikcija nameće kao određujuća za stvarnost. Postaje važnije zadovoljiti fiktivne, stvarno neopravdane razloge, nego djelovati racionalno. Od pojedinca se očekuje da radi i protiv svojih interesa ukoliko to zahtijeva društvo neznanja, bez da se navode ikakvi razlozi zbog kojih bi trebao činiti to što se od njega očekuje. Naravno, razlozi se ne navode zato jer ih i nema u racionalnoj formi, nego samo u funkciji interesa upravljačke skupne društva neznanja. A ti su interesi uvijek u funkciji neznanja!

“Javna pitanja” se postavljaju kako bi se stvorila navika na neznanje, kako bi nepostojanje uvida, čak i na informativnom nivou, postalo sasvim normalna i priznata stvar. Ona postoji i da bi smo se uvjerili u nemogućnost izbavljenja, u nemogućnost da se izmakne absurdnoj situaciji u kojoj, beziznimno, ukoliko se želimo služiti civilizacijskim dostignućem el. energije, moramo, po naredbi, donirati dio svojih prihoda kako bi se diletanti, pred našim očima, mogli učiti dijkciji, čitanju, ponašanju pred kamerama, egocentrizmu, fanatičnom nemoralu neznanja... Treba postati jasno da se ništa ne može promijeniti, da se, u konačnom, ništa ne može učiniti što bi nas moglo izvući sa iz sistema neznanja.

Nakon ustanovljavanja neznanja, jedan od glavnih ciljeva društva zasnovanog na njemu jeste *učiniti sve istim*. Tada kada se sve učini istim, nema mogućnosti promjena. Samim tim, nema mogućnosti ukidanja društva neznanja i *kao da* vrijednosti koje ono proizvodi. U stvarnim odnosima, tada vladajuća klasa društva neznanja ostaje na vlasti i dominira nad zbiljnošću. Vlast postaje neupitna, a *kao da* vrijednosti dobijaju formu lažne univerzalnosti.

Militaristička kultura u ovakvim relacijama postaje društvenim poretkom. Odnosno, kultura konflikta, u drugom kontekstu rečeno, postaje prirodnim poretkom i stanjem stvari. Nešto dobija značenje vrijednosti kulture samo po sebi, kao što rasprave argumentaciju za svoje vrdnje nalaze same u sebi. Dovoljno je nešto reći da bi to bilo i dokazano! Naravno, samo ukoliko se pripada poretku ne-znanja. Ne-znanje dobija jednu formu lažne posvećenosti, koja se potvrđuje time što se tvrdnje prihvataju same po sebi.

Mora svima postati jasno da se *mora slušati*, i to bez iznimke. Stvar se, naravno ne završava sa televizijskom preplatom, jer se militaristička kultura, odnosno kultura konflikta, sasvim jasno, pojavljuje kao opća odrednica svakog društvenog djelovanja i uređenja odnosa. Zato morate platiti grijanje stana, ali vam stan ne mora biti zagrijan, morate platiti cestarinu, ali cestu ne morate imati, morate platiti porez na plaću i slične namete, ali to neće pomoći ni penzionerima, ni bilo kojoj drugoj socijalno ugroženoj grupaciji, niti bilo kojem segmentu društva... “Novinarsko pitanje” jeste izraz kulture i društva u kojem postoje samo obaveze i zapovijedi, a prava, i ako ih imate, realno, ne možete ostvariti.

To je društvo kulture konflikta, jer nakon toga samo konflikt postaje moguć način suodnošenja. Konflikt postaje načinom da se nešto kaže i da to što se kaže neko čuje. Onaj ko nije u konfliktu, on kao i da ne postoji. Konflikt znači postojanje u društvu zasnovanom na ne-znanju, militarističkoj kulturi koja kroz *kao da* javnost ukida samu javnost. Zato postoje javna pitanja i zato o njima govore samo posvećeni. Posvećenost njihovog govora legitimirana je ne-znanjem i spremnošću da rade na razvoju i legitimaciji konflikta kao forme življena.

U krajnjoj instanci, “javno pitanje” se postavlja kako se ne bi uspostavila javnost, kako bi se izgubila svaka relevantnost i značajnost onih pitanja koja imaju smisao i koja

jesu značajna za perspektive djelovanja. Ona se postavljaju kako bi diletantizam postao mjera vrijednosti i legitiman nastup u onome što bi trebao biti “javni život”. Nasuprot tome, nema drugih mogućnosti do kritičkog pristupa i podržavanja onih nastojanja, novinarskih i svakih drugih, kroz koja se može artikulirati javno mijenje, pa makar ta podrška bila samo kupovina izdanja za koje smatramo da stoji nasuprot militarističkog ustroja “novinarskog pitanja”.

Drugim riječima, i kada se ništa ne može učiniti, može se, barem malim gestom, pokazati kako se ne pristaje na “ustrojavanje kulture”. Kasnije će postati jasno da se radi o našim životima. Tada će postati jasni i drugi razlozi i potrebe, i mada nikad nije prekasno postati svjestan svega ovoga, uvijek je kasno. Samo djelovanje izražava svijest o tome da je vrijeme već izgubljeno. I samo se djelovanjem može učiniti da ono i dalje ne bude propuštanu.

“Na kraju. – Filozofija koja se još jedino može opravdati na pomol beznadežnosti, bila bi pokušaj da se sve stvari posmatraju kako se prikazuju sa stanovišta izbavljenja. Spoznaja nema drugo svjetlo, do ono kojim sija na svijet polazeći od izbavljenja: svako drugo svjetlo iscrpljuje se u naknadnoj konstrukciji i ostaje dio tehnike. Morale bi se proizvesti perspektive u kojima se svijet premješta, potvrđuje, objelodanjuje svoje pukotine i naprsline slično kao što će se nekad kao potrebit i nagrđen, ispružiti u mesijanskom svjetlu. Mišljenju je jedino do toga: da se bez samovolje i prinude, i sasvim iz dodira s predmetima, zadobiju takve perspektive.”¹⁴ Zadobijanje takvih perspektiva nužno znači ukidanje društva ne-znanja i prihvatanja barem minimalnih kriterija moderne kulture. Ostvarenje ovog cilja mogućno je samo kroz obrazovanje.

¹⁴Theodor Adorno, *Minima moralia*, Sarajevo, par. 153.

Ovdje se nalaze i razlozi zbog kojih obrazovanje društvu ne-znanja ne treba, zbog kojih se podržava loše stanje i omogućava, na primjer, čak i asistentu da bude dekan. Tamo gdje asistent može biti dekan, naravno da je obavezno da rektor bude znanstveni diletant. Tu se kao vrhunac znanosti uspostavlja “student kao fokus univerziteta“. Zbiljski izraženo, tu ne-znanje dominira univerzitetom i obrazovnim institucijama.

Uskratiti mogućnost perspektiva i relevancije mišljenja može se na dva načina: 1. zabranom i 2. prekomjernim omasovljenjem obrazovnih institucija, gdje biti formalno obrazovan, više ništa ne znači, i to zbog neznanja. Ili drugačije rečeno, zaoštrenije, tamo gdje viši asistent može biti dekan, profesor, analogno tome, može biti, doslovno, svako ko ima zavšen fakultetski studiji iz bilo čega. Za asistenta, prema ovim kriterijima, valjda, ni to nije potrebno?!

Stoga je mišljenje nepoželjno, a “novinarsko pitanje” nikada nije tražilo odgovor, primjerice, na pitanje o neodgovornosti onih koji mladim ljudima, stvarajući institucionalne opsjene, uskraćuju mogućnost suvremenog obrazovanja. Slika stanja kulturne zbilje nije zgrada biblioteke, nego broj knjiga koje biblioteka posjeduje i čitalaca koji je posjećuju. Jednako kao što slika javnosti te iste kulture, nije broj nezavisnih i ne znam kakvih drugih novina, nego glupost “novinarskog pitanja” koje ignorira i samo postojanje javnosti. Ali, javnost društva ne-znanja postoji upravo zato da bi javnost bila ukinuta.

Svako ukidanje javnosti po definiciji predstavlja militarizaciju društvenih odnosa i uspostavlja silu kao jedinu društveno respektabilnu instancu. Ustanovljavanje “sedme sile“ u doslovnom značenju “silništva“, nužno konflikt utemeljuje kao formu življenja. Kultura konflikta u tom procesu se, u zbiljskim odnosima, ustanavljava kao životna forma društva ne-znanja.

9. **Ne-kultura kao osnova javnosti**

Sve što zbilja jeste, neposredno-pojavno, u društvu ne-znanja, daje se kao predstava medija. Ono što nije u medijima, jednostavno i ne postoji. Stvarnost je medijska stvarnost. Drugim riječima, temeljna analiza medijskog prezentiranja zbiljske stvarnosti, koja u suštini jeste komunikacija, daje mogućnost uvida u sve karakteristike kulturne zbilje društva ne-znanja. Medijski prostor je područje paralelne zbilje, u kojem je konstituiran cijeli paralelni svijet.

Pitanje javnosti u društvu zasnovanom na ne-znanju, u suštini je pitanje o zbiljnosti ovoga društva. U tom kontekstu se pokazuje da zbiljnost društva ne-znanja jeste paralelni svijet, koji je izgrađen na pervertiranju zbilje. U tome je jedini način da se opravdaju principi ne-znanja i konflikt postavi za osnovu kulture koja to nije.

Kada se društvu ne-znanjakaže *demokracija*, nije sasvim izvjesno kako će ova riječ biti shvaćena. Međutim, uglavnom se može očekivati, barem prema slikama koje se svakodnevno javno nude, da ona bude prihvaćena u značenju *prava* koje *svako* ima u regiji slobode govora i izjašnjavanja o različitim segmentima društvene i kulturne zbilje. Naravno, pogled čija širina ne prelazi dužinu trepavica, u pitanju demokracije vidi samo prava. Demokracija ovdje nikada nije viđena niti kao *stanjekulture*, niti kao *obaveza*, i to višestruka obaveza koja uvijek polazi od prava drugih.

U razumijevanju demokracije isključivo kao prava, implicirano je isključivanje Drugog. Pravo koje nema *obavezu* i koje nikome i ničemu nije obavezno, izraz je tiranije većine, koja podrazumijeva ukidanje kriterija i vrijednosti. U suštini, ovakva “demokracija” sa sobom nosi ukidanje kulture i

samjeravanje svih fenomena zbilje prema kvazivrijednosnom sistemu. Sve što ne odgovara sistemu ne-znanja, na “demokratski“ način, većinom glasova, biva odbačeno.

Na univerzitetima društva ne-znanja sve je podređeno ovom populističkom principu. Ne postoje aksiomi i ne postoje istine koje ne mogu biti glasanjem promijenjene. U društvu ne-znanja i etika, na primjer, može biti proglašena psihologijom, samo ako ima dovoljno glasova u “meritornoj instituciji znanja“. Sve može biti drugačije nego u modernom svijetu i sve može biti podložno promjeni i izopačenosti. Paralelna zbilja svojom autonomnošću dopušta da ništa ne stoji na putu većine, koja je, naravno, uvijek u pravu.

Većina je osnov istinitosti. Zato i ideologija društva ne-znanja počiva na “*istini za sve*“ (*Hegel*). Ova *istina za sve* pritom zadržava različne forme svoga ispoljavanja, od radikalno religijske do radikalno ateističke. Većina kao osnova istinitosti postvarenje je *formaistine za sve*, koja je ovdje doslovljena i kao takva nema relevanciju *Hegelove* razine spoznaje duha. Njena relevancija se nalazi u paralelizmu svjetova, u kojem pervertirana zbilja nema nikakvu obaveznost prema realitetu zbilje. Samim tim, načela i pravila realiteta zbilje nisu obavezujući za ovako dualizirani svijet.

Pravo izaganja vlastitog mišljenja, u modernom svijetu, uvijek podrazumijeva da to “vlastito mišljenje” ne implicira narušavanje slobode drugog, kao i da nije u sukobu sa pozitivnim pravom društvene zajednice. U našem slučaju uopće nije bitno *šta se govori*, nego *ko i sa kakvom bukom govori*. Drugim riječima, sasvim je normalno, i dio je demokracije, da se pozivi na rušenje pravnog sustava, kršenje Ustava i drugih pozitivnih propisa, vrše preko državnih sredstava informiranja. Pritom se još ima osjećaj važnosti, koji proističe iz ne-mišljenja da se čini neka veoma značajna stvar, nešto što promivira prava, ali se ne uviđa i želi se sakriti

bukom govora, da ne proističe iz obaveza i okvira koji su u pitanju slobode – nužni.

Demokracija kao diktatura većine je oblik društvenog uređenja društva zasnovanog na ne-znanju. Ovdje i većina, koja ima osjećaj da vlada sustavom, u konačnici ne vlada u svoju korist, nego u korist izrazite manjine koja upravlja instrumentima ne-znanja kao društvene osnove. Tako se razvijaju odnosi u javnom prostoru, gdje prestaje imati važnost ono što se govori. Važnim postaje samo to da li se nešto kaže na način koji odgovara društvu ne-znanja, odnosno njegovoj “demokratskoj“ većini.

Stanje koje se na ovaj način oslikava, proističe iz nerazumijevanja *odgovornosti za riječ*, u krajnjem, ono jeste izraz *nedostatka kulture*, koji producira neshvatanje sasvim konkretnе situacije i zadaće medija. Nedostatak kulture koji se eksplicira, kada postane trajno stanje i način življena, postaje i kulturnom zbiljom. Takva kulturna zbilja, koja se ustanovljava odsustvom kulture, zapravo je kultura konflikt-a. To je kultura zasnovana na militarističkim odnosima, koja svoje vrijednosti ima u ne-vrijednostima. Apsurd ove kulture absurd je životnih odnosa društva ne-znanja.

U takvim životnim odnosima farsa postaje osnovna forma predstavljanja. Kao takva, farsa se promovira u javnosti nameće kao životni stil cijelog društva. Svi znamo da neki “analitičar“ nema pojma o onome o čemu govori, ali je on uporno “medijski ekspert“ za ono o čemu ne zna skoro ništa. Svi znamo da “analitičar“ zarađuje ogromna sredstva na praznini onoga što govori, ali upravo on upozorava da “građani žive na ivici siromaštva“! I svi to slušaju, bez negodovanja i negiranja takvih govora, odnosno takvih “predstava“.

Takva javnost temelji se na univerzitetским zajednicama u kojim onaj za kojeg svi znaju da je plagirao i autoplagitao, optužuje one koji imaju istinske reference

upravo za – plagijat! U takvim univerzitetskim zajednicama sve što ima međunarodnu referentnost i što je međunarodnog značaja, a na univerzitetima bi sve moralo imati međunarodni značaj, biva onemogućeno u svom postojanju. Istovremeno, provincijske zabave bivaju proglašene “značajnim znanstvenim događajem“. Farsičnost društva ne-znanja, počiva na farsičnosti uspostavljanja ne-znanja kao znanja. Javnost koja isključuje principe javnosti način je funkcioniranja društva ne-znanja i jedna velika pozornica farse kao temeljnog oblika predstavljanja ovog društva.

“*Pravo na javnu riječ*”, nije *pravo da se govori bilo šta*, što implicira, u konačnom, nepostojanje “demokratske javnosti”, pa ni “demokratskih medija”. Demokracija i pravni sustav jesu, prije svega, stanje kulture, a oni se, opet prije svega, izražavaju kroz medijske koncepte. Apsurdna je situacija, da se kroz medije jednog društva, pred očima svih nas, promovira destrukcija istog tog društva. A ta se destrukcija dešava u različnim aspektima, ne samo politički – kroz govore onih koji su skloni “mačem i ognjem” izražavati svoje neslaganje sa društvenom realnošću – nego i kroz svaki vid promoviranja neukusa.

Neukus, zapravo, jeste realno stanje “javnosti društva ne-znanja”, a svoje krajnje konzekvence doseže u stavovima političara. Kako se ovdje ne radi o teorijsko-estetičkoj stvari, kako, kao što *Nietzsche* misli, ukus nije samo stvar “lijepih manira” i uglađenosti, kako neukus jeste pogibeljan, imali smo priliku osjetiti i shvatiti kroz “ratna iskustva”, koja su uglavnom vezana za iste političke likove, ali, gle čuda, i za iste *Kulturträgere*. Stvar vođenja politike, stvar viđenja i razumijevanja društvene zbilje, reklo bi se, u bitnom je određena ukusom.

Kulturträgeri rata jesu i nositelji “kulturnog života” mira u društvu ne-znanja. Nije li to absurdno? Nije! Zato jer kultura društva ne-znanja jeste kultura konflikta,

kojoj su neophodni “nositelji kultura ratova“. Kultura konflikta jeste način života, baš kao što je rat za nekonfliktnu osobu način preživljavanja. Učiniti rat trajnim stanjem i podmuklim načinom podrivanja života jeste zadaća kulture konflikta.

Da bi to bilo mogućno, potrebno je znanje i ukus ukloniti iz javnosti, sakriti od svakodnevnosti. Tek tada nešto što je suprotno znanju može postati znanjem, a neukus postati dominantnim odnosom prema estetskom. “Dakle: snaga spoznaje ne leži u njenom stupnju istine, nego u njenoj starosti, njenoj asimiliranosti, njenom karakteru kao životnog uvjeta. Tamo gdje se čini da život i saznanje dolaze u proturječnost, tu nikada nije bilo ozbiljne borbe; tu poricanje i sumnja vrijede kao ludost.“¹⁵ Društvo ne-znanja upravo za ludost optužuje sve koji pokažu njegovu farsičnost. Ono izopćava, htijući na taj način oduzimati život.

Medijsko promoviranje neukusa, zapravo nije ništa drugo do podržavanje onih “kulturnih viđenja”, koja probleme rješavaju sukobom. Naravno, svaki pokušaj da se kaže kako “o ukusima ne vrijedi raspravljati”, u stvari je samo dokaz zle volje, ne neznanja koje ne priznaje da nasuprot ukusu ne stoji “loš ukus”, nego neukus (vidi: *Hans Georg Gadamer, Wahrheit und Methode /Istina i metoda*), nedostatak ili nepostojanje ukusa, jer se neznanje danas može tolerirati samo još u prisustvu zle volje. Upravo je zla volja pokretač društva ne-znanja.

To je ista ona zla volja koja sugerira kako “nismo i ne možemo biti dobri ili dovoljno dobri za demokraciju” kao kulturno dostignuće. A kako ta zla volja dobro zna o čemu se radi, dokazuju navodi koji idu u prilog ovakvim tvrdnjama, a koji se odreda odnose na kulturne odrednice. “Nije to za nas,

¹⁵Friedrich Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft (“la gaya scienza“)*, Leipzig 1990, S. 119, par. 110.

nismo mi tome dorasli”, izraz je onog nastojanja koje želi reći kako smo dorasli jedino tome da nam ono, takvo kakvo je, bude realnost, da bude, zapravo, neka vrsta usuda. To je način samopromoviranja društva ne-znanja, koje sebe nudi kao rješenje za nesposobnost i odsustvo volje da se bude boljim nego od onoga što trenutačno jesmo.

Mediji koji podržavaju “neopterećenost ukusom”, svjesno ili ne, sasvim je svejedno, jesu, zapravo, jedna od najgorih strana “zbilje društva zasnovanog na ne-znanju”. To su oni mediji koji bez ikakvih kriterija emitiraju muzičke spotove, proglašavajući prikriveni turbo-folk vrhunskom kulturom. Tako se formira medijski prostor u kojem je sve mogućno i ništa nije mogućno. I sve se dešava na osnovama “demokratskog prava” i “ukusa o kojem ne vrijedi raspravljati”.

Na drugi način rečeno, u društvu u kojem se dozvola za rad medija ne gubi zbog neukusa, shvaćenog u njegovom pravom značenju i sa svim konzekvencama koje iz toga proističu, stanje rata, stanje militarizma u kulturi, odnosno kultura konflikta kao forma života, jeste sasvim normalna. Sasvim je, primjerice, normalno da slušate priče kako se neko, negdje daleko, obogatio na nekim svojim knjigama, a da, istovremeno, u društvu u kojem zbilju direktno određuju takvi “bogataši” znanja, za svoju knjigu ili neku drugu vrstu “intelektualnog rada” ne možete dobiti ni pristojan honorar. Šta je poruka ovog govora, jer svaki govor podrazumijeva komunikaciju, dakle i neki sadržaj koji je upućen nekom drugom? Poruka je: idite tamo negdje i tamo se negdje bogatite na svojim knjigama, pa kad se obogatite, eventualno, tada dođite.

Drugim riječima, ne samo da nam ne trebaju knjige, nego nam, prije svega, ne trebaju ni oni koji ih pišu. Jednako je normalno da već odigranu fudbalsku utakmicu gledate kao direktni prijenos, ili svakodnevno bivate izloženi mentalnoj

torturi kvaliteta "epp poruka", a za sve to još morate i platiti preplatu. Možda bi trebalo postaviti pitanje: možemo li platiti preplatu, a da ne emitiraju program? Ova opcija je svakako manje problematična!

Ne treba se zavaravati, stvari uopće nisu komplikirane, kao što nije komplikirano shvatiti onu kulturu koja počiva na "narodnom", ali sasvim određenom narodnom, sa svim slikama koje uz to idu i koje se uz to mogu zamisliti, kao "ponašanju prirodnom". To je slika društva ne-znanja, onog prostora na kojem se, upravo zbog ovakvih slika, uglavnom ništa dobro ne dešava. Ili, kada se dešava, onda to treba ostati u sjeni raznih "kulturnih spektakla", koji dokazuju lažnu superiornost kulture konflikta, onu superiornost u kojoj pucnjavu iz vatre nog oružja trebaju zamijeniti vatrometi. Valjda da bi se pokazalo kako, ipak, uspijevamo napraviti "kulturne obrate" i na sofisticiraniji način izraziti "ono prirodno".

U društvu ne-znanja filharmonija svira etno muziku, a etno muzičari vrijede za najvišu razinu "umjetničkog i kulturnog stvaralaštva". U društvu ne-znanja se muzika i umjetnost, baš kao i znanje, ne shvataju univerzalno. Sve pripada svijetu etnosa i ideologije i sve se svodi na etničku i ideološku pripadnost. To je način da se kulturna i umjetnička vrijednost učine relativnim i pripisu se "slučajnosti" nekog prostora. Na taj način se samo ne-znanje čini univerzalnim i vjećitim, jer samo ono ima odgovor na sva pitanja i dokazuje superiornost društva koje počiva na njemu nad svim društvima modernog svijeta.

Lažna otvorenost, lažna solidarnost, lažna kulturna vrijednost, lažna poliperspektivnost, lažna autentičnost, lažna javnost..., karakteristike su farsičnosti društva ne-znanja. Promoviranje neukusa u društvu ne-znanja ima karakter promoviranja ideološki prihvatljivog ponašanja i shvatanja života. Svako iskakanje iz kolosijeka koji je određen klišeima

koji se postavljaju kao politički i društveno prihvatljivi, opasnost je od izopćavanja iz društvene zbilje koju kreira ne-znanje. Tada se kultura konflikta pojavljuje u svom izvornom smislu javne brutalnosti i spremnosti na obračun sa svim onim što predstavlja potencijalnu opasnost po ne-znanje i ne-kulturu koju ono kreira.

Svojstveno je ne-kulturi kao osnovi javnosti da, u ime općeg htijenja, čitave emisije dobijaju provincijski plagiјatori megazvijezda svjetske “popularne scene”, što još biva predstavljeno, u najmanju ruku kao ravno svojim originalima. Ali, upravo zbog toga, recimo, u isto vrijeme postavljena izložba jednog vrsnog slikara, ne dobije ni približno značaj, pa ni prostor, koji zasluzuјe. Upravo na ovaj način u javnosti se promovira neukus kao osnovno čulo i razumijevanje zbilje u svim njenim aspektima. Ovdje treba tražiti razloge zbog čega je zbilja društva ne-znanja takva kakva jeste.

Konačno, treba reći da mediji, ili “medijska scena” koja čini svakodnevnost društva ne-znanja i sadržaj kulture konflikta, snose značajan dio odgovornosti za “društvenu realnost”, snose odgovornost za promociju onih ideja i onog mišljenja koje tu “realnost” nastoji učiniti gorom i nepodnošljivjom. Naravno, iz ovoga treba isključiti samo one rijetke “medijske incidente” koji, ma koliko uspješno, pokušavaju odbiti od sebe “činjeničnu zbilju” i pokazati da postoje i druge mogućnosti od onih već dostupnih.

Ovdje se ne radi o “nedostatku edukacije”, ili potrebi za dodatnim educiranjem u cilju dobijanja kvalitetnijih medija. Radi se o političkoj koncepciji zasnovanoj na ne-znanju koja treba upravo medije koji će biti zasnovani na ne-kulturi. U već uspostavljenim odnosima društva ne-znanja samo na taj način mediji mogu služiti “društvenoj realnosti”. Uostalom, ta društvena realnost ih je i kreirala takvim kakvi jesu, ne ostavljajući im drugu mogućnost nego da budu palica u

rukama ne-kulture i ideološki promotor ne-znanja kao društvene supstancijalnosti.

Zato ne treba očekivati da će nekakvi “seminari o demokratizaciji medija” dobro donijeti ikome, osim njihovih učesnika. Stvar je, nažalost, mnogo gora i izraz je potpunog neznanja da se bilo kakvo očekivanje koje, kao način popravljanja situacije, vidi organiziranje seminara. Pogotovo kada u istim tim seminarima učestvuju dojučerašnji “bojovnici novinarstva”. Potrebno je, zapravo, u potpunosti staviti u zagrade ona shvatanja kulture i ona kulturna nastojanja koja se oslanjaju na “autentične vrijednosti”, sakrivajući samo ne-znanjem to da sve takve “autentične vrijednosti” mogu biti određene samo iz suvremenih svjetskih kulturnih tokova.

Kao nužno ishodište nameće se *Nietzscheovo* prevrednovanje vrijednosti. Društvo ne-znanja svoj spas može naći samo u rušenju svih postojećih vrijednosti i uspostavljanju znanja kao osnove modernog društva. Modernizacija u tom smislu ne znači nešto površno i nipošto nije tek puko tehnološko osvremenjivanje. Modernizacija za društvo ne-znanja mora imati karakter suštinske promjene. To je raskid sa farsičnošću i uspostavljanje principa koji određuju vrijeme u kojem se živi.

U konačnom, promjena stanja koje obilježava “medijsku situaciju” u društvu ne-znanja, nije mogućna nikakvim kozmetičkim zahvatima. Ovdje je potrebno izvršiti radikalne transformacije, koje se mogu desiti samo *izobrazbom* onih koji sudjeluju u cijeloj stvari. To znači samo promjenom njih samih, samo time što individualno situacija više neće biti ista, moguće je očekivati da će i uopće postati drugačija. Javnost se treba okrenuti optici *obrazovanja* i baciti naočale *edukacije* za uspješno pravljenje farsi.

Drugim riječima, bez nove optike *kulturne svakodnevnosti*, i dalje će se pred očima pojedinca, u

privatnosti, u "misijama poslanja" različitih vrsta i sa različitim posljedicama, ali uvjek negativnim po svakodnevni život, pojavljivati isti likovi. U tom smislu, pitanje kulture jeste pitanje životne zbilje, a društvo ne-znanja u medijima stanje kulture svakodnevno potvrđava, ali i doprinosi njegovom daljem pogoršavanju, jer ne-kulturu čini svakodnevnom normalnošću. Raskid sa *kulturom konflikta*, raskid sa farsičnošću društva i u osnovi ne-znanjem kao društvenim temeljom, korak je koji treba učiniti u ime života, nipošto zbog neke druge ideološke pozicije koja bi i sama u suštini bila zasnovana na ne-znanju.

Izobrazba u stvarnom, znači *suštinskom značenju*, potrebna je kao *put sticanja ukusa*, kao put na kojem će biti potpuno jasna granica koja razdvaja demokratizirano mišljenje i demokratske odnose, od diktature slobode pojedinaca i grupa. Samo ovdje postaje jasno da nije stvar uskraćivanja slobode, stvar nedemokratskog mišljenja, da se militaristima ukine prilika da cijelo društvo svakodnevno teroriziraju "svojim viđenjima i mišljenjima". Samo ukus može pokazati i, na koncu konca, onemogućiti da govore oni koji nemaju šta reći, koji od svojih frustracija prave princip društvenog ponašanja. Sasvim je sigurno da se na ovaj put ne može stati bez "novih ljudi", a dok ih ne vidimo, sa sigurnošću se može reći, ništa se bitno drugačije i stvarno novo – ne događa.

Realnost ove mogućnosti, međutim, određena je konkretnim okolnostima i vremenom. "Moja žal i moje sažaljenje – šta stoji do njih? Težim li za *srećom*? Ja težim za mojim *djelom!* Tako je! Lav je došao, moja djeca su blizu, Zarathustra je zreo, moj čas je došao: -

Ovo je *moje* jutro, svanuo je *moj* dan: *ovamo sa, ovamo, ti veliko Podne!*" -

Tako je govorio Zarathustra napuštajući svoju pećinu, plemenit i jak, kao jutarnje sunce kada dolazi iz mračnih

brda.“¹⁶ Realnost ove mogućnosti, to ne treba zaboraviti, određena je i smionošću i spremnošću da se govori o njoj. I to je ono što stoji do svih onih koji ne pripadaju društvu neznanja.

¹⁶Friedrich Nietzsche, *Also sprach Zarathustra*, Köln 2005, S. 255-256.

10.

Mišljenje u ne-slobodi govora

Društvo ne-znanja sferu javnog je restruktuiralo na taj način da se svo dešavanje u javnosti zapravo kreira izvan te javnosti. Javnost je samo kulisa za predstavu koja je određena i kreirana iz centara moći. "Refunkcioniranje principa javnosti bazira se na jednom restrukturiranju kao sferi koja je učinjena uhvaćenom u spirali njene reprezentativne institucije, tisku. S jedne strane će u mjeri njegovog komercijaliziranja prag između cirkulacije stvari i saobraćaja publike biti izravnat; unutar područja privatnog zamagljuje se jasno razgraničenje između javnosti i sfere privatnosti. Sa druge strane, pak, čuje se javnost u mjeri u kojoj neovisnost njenih institucija može biti samo više osigurana kroz poznate političke garancije, počivajući isključivo na jednom dijelu područja privatnog."¹⁷ U doslovjenom značenju društva ne-znanja, javnost se ukida, istovremeno se predstavljujući za odlučno važnu.

Ovakvo restrukturiranje javnosti u suštini predstavlja ukidanje slobode govora. Privid slobode kao stvarne ostaje u mogućnosti da estradni znanstvenici kritiziraju društvo, ali se ta kritika kreće u strogo ograničenom opsegu. Estradna znanost, zasnovana na ne-znanju, instrument je ukidanja slobode govora i stavljanja individualiteta pod potpunu kontrolu privida znanja i privida javnosti. Mjesto konstituiranja ovog privida jesu lažne akademske zajednice, odnosno univerziteti, na kojima se i zasniva ne-znanje kao temelj društva. Restruktuiranje javnosti u lažnu javnost,

¹⁷Jürgen Habermas, *Strukturwandel der Öffentlichkeit*, Darmstadt 1965, S. 199.

dešava se kroz pretvaranje akademske zajednice u ideološke političke skupine i institucije.

Konstatacijom da se pretpostavke ne samo rezultata, već i samog praćenja intelektualnih i znanstvenih tokova suvremenosti, nalaze u postojanju komunikativne zajednice znanstvenika i intelektualnog života koji se odvija kroz javno mišljenje, nećemo reći ništa što nije već odavno poznato. Ipak, ovo pitanje, kao konkretan problem društva ne-znanja, nikada nije ozbiljno postavljeno, a kamo li razmatrano. Postavlja se pitanje: da li se razlozi zanemarivanja ovog problema nalaze u nepostojanju potrebe za njegovim razmatranjem, odnosno punini intelektualnog života, ili nečemu drugom, isposredovanom razlogu koji se ne može na prvi pogled do kraja raspoznati? Drugim riječima, postavlja se pitanje kakav je intelektualni život društva ne-znanja i da li uopće postoji? Iz toga slijedi zaključak o stanju javnosti i njenoj strukturi. U najširem, kao krajnje pitanje, otvara se problem odrednica kulturne svakodnevnicе društva ne-znanja.

Nepostojanje znanstvenih skupova, baram ne onih koji bi imali relevanciju makar u najbližem susjedstvu i pobuđivali pažnju izvan granica društva ne-znanja, govori da znanstvena javnost i zajednica, prema onome što bi trebala biti i što jeste u suvremenom svijetu, u društvu ne-znanja ne postoji. Stvar postaje još dramatičnija, kada se zna da nema institucije koja javno, i bez političke ili neke druge netransparentne selekcije, podržava odlaske znanstvenika u inozemstvo i njihovo sudjelovanje na simpozijima. Krajnje konzekvence su da nema relevantnih časopisa, nema umjetničke kritike..., ne postoji "kulturni život" kao obilježje svakodnevnicе, što rezultira, jednom riječju, odsustvom kritičkog mišljenja u javnosti uopće.

Ovakva situacija društvo ne-znanja zatvara i čini neinteresantnim za moderni svijet. U krajnjem ona rezultira odsustvom identiteta i, u dugoročnom procesu, stvaranje

svijesti enklave, koja sve samjerava isključivo prema parametrima i mjerilima izolirane sredine, isključene iz komunikacijskih procesa i odnosa i svedene samo na sebe samu. Društvo ne-znanja tako je najsličnije *Makondu* iz *Markesovog romana 100 godina samoće*. Skoro da bi se moglo reći da je slika ovog mjesta iz literature neka vrsta literarnog opisa društva ne-znanja.

Pojedinačni slučajevi ne mogu demantirati opću ocjenu stanja i sakriti ustajalost koja se predstavlja naročitim kulturnim dostignućem i lažnom osobenošću društva ne-znanja. Jednako kao što se loša situacija ne može dijagnosticirati inertnošću pojedinaca, nego općim prilikama i stanjem kulture, nepostojanjem potrebe za razvojem ozbiljne znanstvene zajednice, koja se po definiciji stvari usmjerava na konkretnе probleme života. Takvo stanje rezultat je suštine ne-znanja, koje je održivo samo u odsustvu komunikativne zajednice i mogućnosti slobodnog raspravljanja o stvarima za koje postoji individualni interes.

Bez postojanja individualnog interesa, nema mogućnosti zasnivanja znanja kao opće, odnosno univerzalne vrijednosti. U takvим uvjetima, prazninu mjesta znanja ispunjava ne-znanje. Forma u kojoj se ono predstavlja i pokušava afirmirati jeste *estradna znanost*. Takva forma isključuje mogućnost ozbiljnog govora o nečemu, kao i vođenje znanstvene rasprave. Ona svoju punu afirmaciju dobija širenjem *populizma* kao temeljne forme valorizacije značaja, koja se ustanavljava redefiniranjem javnosti u lažnu javnost i stavljanjem medija u funkciju ne-znanja.

Istina, mogu da postoje određene, ujvetno rečeno formacije ljudi angažiranih u političkom životu, koji zarad dnevnih potreba politike razmatraju prilike i probleme kulturnog i javnog života uopće. Stvarni značaj ovih opservacija nalazi se u njihovoј negativnosti, one u svom negativnom značenju na najbolji mogućni način oslikavaju

prilike koje vladaju. One su upravo suprotno od onoga što žele biti, svjedočeći živi realitet one noći u kojoj su “sve krave crne“. U slici koja se ovdje nudi, u društvu zasnovanom na neznanju se radi o prosperitetnoj sredini sa osobenom kulturom koja je u stalnom razvoju, a snagom svoje osobenosti ova se kultura odupire različinim pokušajima kolonizacije. Zato treba ostati zatvorena, hermetična za “strane“ utjecaje. Nerijetko se pokazuje njena “superiornost” u odnosu na vrijednosti moderne, koja se može nametnuti samo još agresivnošću nastupa.

Kao takva, ona može postojati samo u zatvorenosti i kontinuiranom negiranju svega što se protivstavlja kao referenca moderne. Takva lažna kultura opстоји nakonfliktu kao način rješavanja problema i dilema. Ona ne sadrži *dijalošku* formu kao način prevladavanja razlika i proturječja. Dijalog se ovdje uspostavlja samo kao privid. U kulturi konflikta on je razgovor između dviju ili više strana koje imaju jednake stavove, nikako rasprava između sugovornika različnih, protustavljenih stavova.

Mistički karakter argumentacije obezbjeđuje isključenje slobode u takvoj javnosti. Argumenti su sami po sebi argumenti, što govornicima obezbjeđuje formu posvećenosti. Jedan stav, metodološki gledajući, nije potrebno dokazivati, a ako se već dokazuje, onda se kao dokaz nudi isti taj stav. Drugim riječima, tvrdnja estradnog znanstvenika sama po sebi je dokaz za tu istu tvrdnju!

Zato su estradni znanstvenici uvijek u pravu i sve znaju. U društvu ne-znanja nije nikakav problem da se u javnosti kao “ekspert“ za različne, često suprotne stvari, pojavljuje jedna osoba. Posvećenost estradnog znanstvenika je u tome što su njegovi stavovi dokazi istih tih stavova i svaka vrsta oponiranja znači nepoštivanje društva ne-znanja i proglašavanje oponenta “legitimnom metom“ branitelja ovog poretku. Svako oponiranje estradnom znanstveniku u tom

smislu je nepoštivanje poretka ne-znanja i nikakva argumentacija ne može biti dovoljna da se ovaj poredak, odnosno stavovi estradne znanosti, dovedu u pitanje.

Čak i kada se radi o neoborivim argumentima, primjerice upućenosti u literaturu, poznavanja literarnog sadržaja, činjenice se “relativiziraju“ argumentacijom mistike. Znanje nekog sadržaja je ništa u odnosu na “talenat“ estradnog znanstvenika. Taj “talenat“ mu daje moć uvida koji su sami sobom “dokazani“. Dokazi nisu stvar argumentacije, nego potvrđivanja argumenta sile, koji se crpi iz već strukturirane javnosti u kojoj sve što se javno odvija, suštinski nije ništa javno!

Talenat je shvaćen kao pravo da se bez uvida u problem i bilo kakvog intelektualnog rada, govori i o najozbiljnijim temama znanosti. Svako pozivanje na literaturu, uvide u referentna mesta znanosti, umjetnosti, kulture uopće, ne-znanje ocjenjuje “dosadnim teoreтиziranjem”, neoriginalnošću ili netalentiranošću. Stoga su ovakvi “nerespektabilni” pristupi uglavnom prognani iz javnosti, što za posljedicu ima nepostojanje, najšire rečeno, receptivnog mišljenja u “kulturnoj svakodnevničiji”.

Centri moći ne-znanja su ti koji određuju validnost nekog iskaza. Argumentacija je prezrena i smatra se nedostatkom onoga ko se oslanja na nju. To je kontekst u kojem je *postmoderna* shvaćena kao idealna isprika i dokaz za slobodno razvijanje ne-znanja kao osnove govora i mјere vrijednosti. Uzalud će neko dokazivati aksiomatske postavke, ukoliko aksiomi ne odgovaraju trenutačnoj potrebi ne-znanja, oni će biti smatrani bezvrijednim.

Društvo ne-znanja se definitivno kao takvo potvrđuje kada ovaj način kvaziargumentiranja postane dominantnim načinom vrednovanja i procjenjivanja. Tada nije srušena samo znanstvena zajednica i obrazovanje, tada je sudstvo u rukama centara moći, a ne zakona, tada državne institucije postaju

svoja vlastita suprotnost, a kultura i umjetnost bivaju određeni vrijednostima koje stoje izvan kulture. Tada svakodnevni život postaje kulurom konflikta, jer se svako dokazivanje prava, mišljenja, uvida ... bilo čega, zasniva na konfliktnoj formi. Tamo gdje su ukinuti kriteriji, uveden je konflikt kao mjera.

Stanje kulture društva ne-znanja nalazi se u odsustvu demokratičnosti i sprečavanju govora koji nije, na bilo koji način, kontroliran. Naravno, kontrola se ne postiže represivnim sredstvima, nego prisilom bez sile (*Adorno*), koja je mnogo efektnija i efikasnija. Kada ovo stanje traje dovoljno dugo, onda se u javnosti čuju i glasovi hvale za rješavanje problema kulture i znanosti preko milostinje političkih stranaka - za pristup koji je simptom potpunog raspadanja. Sve dok znanstvenici, umjetnici, intelektualci, umjesto u znanstvenim institucijama i ministarstvima, kroz javne natječaje i druge transparentne načine obezbjeđivanja realizacije svojih projekata, po sredstva za samu mogućnost rada idu u političke centrale, neće biti kritičkog mišljenja, znanosti i punine intelektualnog života uopće. To je pouzdan simptom da je ne-znanje ovladalo društvenom zbiljom i da se radi o svojevrsnom raspadanju društva.

Kroz ovaj sistem ne-znanja su i mogućnosti efikasne kritike "kulturne zbilje" veoma slabašne. Ne postojanje bilo kakve javnosti koja reagira na siromaštvo ili potpuno odsustvo znanstvenih i kulturnih dimenzija u društvenoj zbilji, uslovjava uzaludnost kritičkih nastojanja koja žele promijeniti stanje. Primjerice, potpuno je neefikasno postaviti pitanje zbog čega, u najvećem broju slučajeva, danas nije mogućno objaviti knjigu iz bilo koje znanstvene oblasti, ukoliko autor neće uložiti vlastita sredstva u njeno štampanje. Društvo ne-znanja je koncipirano tako da je, u cinizmu stvarnosti, glavni "društveni zadatak" znanstvenika i drugih javnih djelatnika, da što je mogućno manje rade. Odnosno, da

ako već ne mogu bez rada, rade za dobrobit i korist dnevopolitičke situacije.

Tako se stvaraju uvjeti u kojima jedino *estradna znanost* biva prepoznata kao “govor intelektualaca“. Drugih glasova nema, naprsto jer nema mogućnosti da ih se čuje. Znanje je zakopano duboko pod zemlju i na svaki način onemogućeno da izađe na svjetlo dana. Čak i ako se kojim slučajem pojavi neko ko gvoriti jezikom znanosti, u već destruiranoj javnosti njegov govor biva prihvачen kao mučan, težak i “neprihvatljiv za svakodnevnici“. U društvu ne-znanja mjerilo vrijednosti je prelomljeno kroz svakodnevnost kreiranu u medijima.

Relevantna nastojanja znanstvenika i bilo kakav ozbiljan pokušaj u kulturi, prihvataju se kao zlo koje je mogućno otkloniti ne opažajući ga. Stvoreni su uvjeti u kojima se neznanje i nerad prihvataju kao glavne vrijednosti, jer su postali mjera općeg. Najveća priznanja i velike promocije doživljavaju knjige koje ne traže nikakve pretpostavke za čitanje, jer autor u ovom slučaju nema potrebe pozivati se na literaturu, potrebno je pratiti samo njegovu “misao”.

Jednako, najveće promocije doživljavaju umjetnička nastojanja koja nisu ništa drugo do dosjetke, “patenti”, dok njihovi autori ne korespondiraju sa suvremenim tendencijama u svijetu, i u uzvišenosti provincijalizma nemaju ni potrebu za tim. Društvu ne-znanja nije ništa potrebno što senalazi izvan njega. Izuvez, ako je u pitanju novac i materijalna sredstva kojih kronično nema. Mora se, ipak, priznati konzekventnost u slijedeњju ove metodologije, u kojoj se nekorespondentnost predstavlja kao najjači dokaz autentičnosti i “originalnosti izraza”.

Društvo ne-znanja je karikatura prošlog vremena, *deja vú* kao realnost zbilje. “Društvena mjeru ovdje više nije nužnost onoga na čemu će biti preobraženo vrijeme, dakle, u

prvoj liniji kvalitativno korištenje vremena, nego je samo vrijeme mjera: društvena nužnost radnog vremena za proizvodnju jednog produkta.“¹⁸ Svakidašnjost izražena u radnom vremenu, u pukom preživljavanju, jeste ono što određuje zbiljnost pojedinca u društvu ne-znanja. Perforacije ovakve društvene zbilje, međutim, tog pojedinca udaljavaju od suštine njegovog problema: kulture konflikta uspostavljene kao forme života.

U uvjetima u kojima je javno mnjenje obesmišljeno lažnim kriticizmom i ispraznim značenjima teoretiziranja estradnih znanstvenika, pojedinac kvalitativnu promjenu vidi kao nemogućnu, kao utopiju o kojoj ne vrijedi ni govoriti. Sve postaje isto i sve gubi životni smisao. Čini se da ne preostaje ništa drugo nego pomiriti se sa postojećim stanjem i odbaciti i samu mogućnost promjene.

Uzaludnost kritike, kao mogućnosti ishodišta, jeste, dakle, nepostojanje javnog mnjenja, nepostojanje javnosti na koju je mogućno utjecati, nepostojanje makar i osnovnog uvida u značaj ovog problema. Sve se dešava u području *socijalne epistemologije* kojoj je ovako konstituirana svijest došla do stadija okoštalosti, proizvodeći apatiju i beznađe kao društvenu realnost. Stoga je promjena, ukidanje društva ne-znanja moguća samo ukoliko se zasniva na promjeni svijesti koja je usmjerena na otvaranje *slobode govora* i ukidanje neslobode u svim njenim perforiranim formama. Za početak je dovoljna konstatacija određenosti društvenim kontekstom koji utiče na odsustvo ne samo spoznaje značaja znanstvenih i kulturnih nastojanja, već i svake potrebe za njima.

Ne-sloboda govora koja određuje zbilju društva ne-znanja, ne proističe iz represivnih zabrana, nego iz zatvaranja

¹⁸ Andreas Arndt, *Entwertung und Identität*, in: Mirko Wischke (Hrsg.), *Freiheit ohne Recht. Zur Metamorphose von Politik und Recht*, Frankfurt am Main 2012, S. 163.

mogućnosti i nepostojanja potrebe za problemskim, kritičkim, pristupom rješavanju otvorenih pitanja. Društvo ne-znanja svoju opstojnost temelji na ovim značajkama kao referentnim karakteristikama. Strategija društva ne-znanja je ukidanje potrebe za mišljenjem i samim tim kritičkim pristupom realitetu koji određuje društvenu zbilju. Od nepostojanja potrebe, do otvorenog neprijateljstva prema potrebi, ovdje je samo korak, koji će, prije ili kasnije, uvjek biti učinjen.

Kulturi se ne priznaje pravo na autonomnost, tako da svako nastojanje koje nije podređeno interesima političkih grupa, ostaje predstavljeno kao nerelevantno. Tako se dolazi u situaciju u kojoj je nemušto političko djelovanje opravdano suviškom pameti, a bezizlazna situacija u kulturi suviškom djelovanja. Konzervativci ovakve situacije, sasvim sigurno, ogromna većina pojedinaca nije svjesna, ali ih svi trpe.

Kulturna zbilja društva ne-znanja je takva da ne nudi nikakav optimizam i ne budi nadu za bilo kakvom perspektivnošću. Kada se ima u vidu i stanje u obrazovanju, koje je oslonjeno na idologizaciju i ne-znanje kao osnovnu referencu, čini se da jednostavno nije moguće do kraja sagledati dubinu ponora. Samo u društvu ne-znanja dekan fakulteta, dakle po definiciji ozbiljne visokoobrazovne institucije, može biti pedesetogodišnji asistent! Ne treba čuditi da i rektor u društvu ne-znanja može biti neko ko nikada u životu nije objavio niti jednu knjigu! Naravno, u društvu ne-znanja to ne samo da je moguće, nego i očekivano i poželjno.

Teško da postoji neko referentno vrijednosno mjesto moderne kulture, koje u kulturnoj javnosti društva ne-znanja, neće poslužiti kao poligon na kojem je moguće dokazati da kriteriji uopće nisu potrebni. Na izvjestan način, život građana društva ne-znanja određuje doslovjeni nihilizam, koji, uz sve, karakterizira odsustvo rafiniranosti metafizike i svakog smisla koji bi mogao biti u nekoj korelaciji sa njom.

Čini se da je neophodno sasvim konkretno uzeti u obzir Nietzscheov zahtjev za očuvanjem i jačanjem smijeha. Ozbiljnost, koja je svakodnevnost društva ne-znanja, sa kojom se skoro svaki dan dokazuje da svako može biti sve, u kojoj se iz sve snage pružaju "argumenti" da su odlike genijalnosti *hrabrost neupućenosti*, zahtijeva odgovor u smijehu. Drugačije, ovu zbiljnost, zapravo, nije ni mogućno podnijeti.

Smijeh je, stvarno, ovdje možda jedini mogući način djelovanja i pokazatelj pravog uvida u stanje stvari. On je pokazatelj snage mišljenja stavljenog u procjep, okruženog zbiljom određenom ne-slobodom govora. U smijehu je sadržan i onaj posljednji uvid, da se više ništa ne može izgubiti. Jer, i ono malo vrijednosti što je ostalo, sa postojećim tendencijama, nema perspektivu opstanka, a o razvoju nikako nije mogućno govoriti.

Posljednji pokušaj da se pesimistički osjećaj beznađa pretvori u odlučnu snagu optimizma, nalazi se u smijehu. Ono što sasvim sigurno stoji pred nama, jeste istrajavavanje na ovim nastojanjima.

"Vaše sopstvo će zaći, i zato postadoste oni koji preziru tijela. I zato se sada ljutite na život i Zemlju. Jedna se nevesela zavist krije u razrookom pogledu vašeg preziranja. Ja ne idem vašim putem, putem vašeg preziranja tijela! Vi meni niste mostovi ka Natčovjeku. Tako je govorio Zarathustra."¹⁹ Nietzscheanski govoreći, za ukidanje društva ne-znanja potreban je ideal Natčovjeka. Potrebno je shvatanje

da sve vrijednosti koje su uspostavljene u ovom društvu –

¹⁹Friedrich Nietzsche, *Also sprach Zarathustra. Ein Buch für Alle und Keinen*. Köln 2005, S. 25.

nemaju vrijednosti! Prije svega je potrebno razumijevanje da ne-znanje i estradna znanost, nisu ono za što se predstavljaju i ne stoje na strani punine života.

11.

Estradna znanost u relativizaciji moralnosti

Pokušajmo djelovanje razumijevati kao mjesto jasnog očitovanja kulture, fenomenološki prihvatajući da svako činjenje, na neki način, proističe iz ma kako beznačajnog i ma kako bizarnog, kulturnog uvida. Drugim riječima, pokušajmo kulturu razumjeti iz odrednica svakodnevnog djelovanja, iz, uslovno govoreći, najopćenitijeg prihvaćanja maksima ponašanja, moralnog uvida “kulturne svakodnevnosti”. Kultura se u tom pokušaju pojavljuje *na-djelu*, a samo djelovanje više nema značaj slučajnog događanja koje ne obavezuje. Tada se uviđa da etički odnos i uvidi nisu stvar “lijepog ponašanja”, nego preduvjet su-bivstvovanja i zasnivanja bilo kakvih društvenih odnosa. Odnosno, postaje jasno da etika, niti u jednoj opciji, nije stvar “kabinetskih razmatranja” i teorijskog, neobavezognog i za život nevažnog raspravljanja. Pokazuje se da u ovom smislu, vulgarnom shvatanju svakodnevnosti, etika jednostavno nije ni mogućna.

Pitanje moralnosti i moralnog djelovanja ne spadaju u područje “dogovora o lijepom ponašanju”. U ovom kontekstu ova pitanja imaju životni značaj i neposredno utiču na konstituiranje formi životnih odnosa. Samim tim se i etika kao znanstvena disciplina mora postaviti i razumijevati u praktičnom značenju koje implica i etičara kao zagovornika moralnosti i životno prihvatljivog djelovanja.

Etika, iz ovog viđenja, jeste najosjetljivije mjesto usmjerjenja kulture, gdje se dešava neka vrsta opredjeljenja za pravac kulturnih tokova i njihov razvoj i obrazovanje. Zato problemi etike moraju biti, na jedan način, centralno mjesto kulturnih uvida i razumijevanja kulture, koja se, u smislu nepotkupljivosti *Kantovogviđenja*, ovdje otvara i u onim ne-

iz-rečenim značenjima. Prihvaćeni principi djelovanja, u kojima se afirmiraju određeni kulturni orijentiri, jesu mjesto jasnog očitovanja svih mesta oblikovanja životnih tokova, odnosno, razumijevanja jednog kulturnog konteksta.

Estradna znanost upravo ne podnosi Kantovu etičku “nefleksibilnost“. *Kategorički imperativ* je za estradnu znanost nešto nepodnošljivo, kruto i nedovoljno za svakodnevne situacije u kojim bi se etičkim moralno tolerirati i neko nemoralno ponašanje, primjerice laganje. Baš kao što *Kantova Kritik der Urteilskraft* ne dopušta miješanje *lijepog* sa interesnim, tako i njegova *Kritik der praktische Vernunft* nije nimalo fleksibilna prema potrebi za nemoralom, koja proistiće iz sasvim određenih okolnosti i ljudske slabosti prema pohlepi i materijalnom.

Estradna znanost ne samo da je tolerantna prema miješanju ovih dvaju sfera. Njena je glavna zadaća ukidanje moralne netolerancije i estetske nepotkupljivosti. Sama se estradna znanost zasniva na lažnom znanju, zato i u njoj sve mora biti “lažno“ i sve mora biti “fol“. Fleksibilnosti nema prema neukusu i nemoralu, stoga je implicitna estradnoj znanosti, odnosno ona je glavni promicatelj ovih negativnih određenja. Na tom pravcu sve ono što je *Drugo* i *drugačije*, sasvim razumljivo, je nedopustivo. A sve što zahtijeva mišljenje, nepotkupljivost, stav i argumentiranu određenost *Drugo* je i *drugačije*, dakle neprihvatljivo.

Može se reći da, u krajnjoj instanci, iz perspektive pitanja koje se ovdje postavlja, kulturni kontekst biva određen odnosom prema *Drugom*, odnosno pitanje Drugog se pokazuje za mjesto na kojem se jedna kultura određuje u pitanju razumijevanja snage. Tamo gdje je etički odnos spram Drugog određen pukim toleriranjem i nespremnošću za *komunikaciju*, snaga se razumijeva kao moć kontroliranja i represije. Tada imamo na sceni *kulturu* konflikt, odnosno konflikt kao formu života.

Tolerirati, u slučaju estradne znanosti i društva ne-znanja, znači odrediti drugom strogu granicu djelovanja, koja za onoga koji određuje nema nikakve obaveznosti i uopće se, zapravo, ni posredno niti neposredno, ne odnosi na njega. Tako se etičar isključuje iz moralne obaveznosti! Na drugoj strani, tamo gdje se Drugo prihvata u traženju komunikativnih mogućnosti i otvorenosti razumijevanja u dijalogu, snaga se razumijeva kao spremnost za novo, koje uvijek na neki način dolazi *od Drugog/Stranog*. Ovdje je, na taj način, sretanje sa Drugim i Stranim, uistinu sretanje sa novim mogućnostima, traženje novih mogućnosti u ne-očekivanju.

Strano se u društvu ne-znanja razumijeva kao neprijateljsko. Ono u identitetu svedenom samo na rudimentalna značenja i jednu dimenziju ima neprijateljsku poziciju. Ne-znanje nema razumijevanja da je strano neodvojivi dio *sopstva* i identiteta Ja. "Iskustvo Stranog ne znači da vlastito i tuđe, vlastito tijelo i tuđe tijelo, maternji jezik i strani jezik, vlastita kultura i tuđa kultura nastupaju jedno s drugim suprotstavljeni kao monade, koje su u sebi zatvorene. Vlastito jednakovo izvorno nastupa sa Stranim i nastaje iz lučenja Stranog, pripadajući jednom međupodručju koje se manje ili više diferencira na različite načine. Na početku ne postoji jedinstvo jedne vlastite životne forme, kao ni pluralitet personalnih kulturnih životnih formi, u kojem se jedinstvo samo umnožava, nego na početku stoji *razlika*."²⁰ Razlika kao jedan od temeljnih problema metafizike u estradnoj znanosti je nedopustiva. Razlika u bitnom čini mišljenje i samim tim je neprihvatljiva za ne-mišljenje. U realitetu zbilje, ona je neprijateljska instanca.

Stoga pitanje Drugog jeste jedno od mjesta sukoba društva ne-znanja i moderne. Ne radi se o tome da društvo ne-

²⁰Bernhard Waldenfels, *Grundmotive einer Phänomenologie des Fremden*, Frankfurt am Main 2006, S. 117.

znanja u diskursu estradne znanosti ne prihvata Drugog, nego ga i ne priznaje kao Drugo. Za Drugo se priznaje jedino *sopstvo ne-znanja* dato samo i jedino u fizičkoj drugosti. Sve što ne pripada ne-znanju za estradnu znanost je predmet postvarenja nihilizma, ono jednostavno *ne postoji*. Prije svega ne postoje principi i zakonitosti koje ne možemo dovesti do apsurda. U tome je jedno od načela *estradne znanosti*.

Cijela stvar se i nalazi u tome da mi ne trebamo ništa očekivati. Onda kada očekujemo, u stvari, znamo šta čekamo, znamo šta želimo dobiti i od toga ne odustajemo. Tada se, zapravo, principi pojavljuju kao uvjeti života, oni nerijetko, i neposredno odlučuju o njemu i pojavljuju se kao njegov krajnji cilj. U stvari, ovdje se i prije odluke i prosudbe konkretne situacije, što je uvijek, u krajnjoj instanci, predmet razmatranja etike, oni imaju kao već spremne krajnje zapovijedi u djelovanju.

Estradna znanost je slikovita zato jer je “estradna”. Stoga je estradnu znanost mogućno razumijevati i u slikama. Zato su estradnom znanstveniku odlučno važne fotografije na kojima se pokazuje. Estradni znanstvenici, za razliku od *znanstvenika*, poziraju! Oni se trude da njihove fotografije imaju *estradnu dimenziju*. Istina estradne znanosti, neposredno data, nalazi se u fotografijama estradnih znanstvenika.

Tako se i istina razumijevanja etike kao discipline i moralnosti kao temeljnog ljudskog odnošenja, nalazi u slici etičarke sa životinjskim krznom oko vrata! Naravno, etičarka će se složiti sa tim da nije moralno ubijati životinje, ali šta je jedan život nekog šumskog bića za izgled i društvenu dopadljivost etičarke?! Šta je život jednog šumskog bića za isticanje moći i pokazivanje pripadnosti društveno superiornim?! Istina *estradne znanosti* je slikovita.

Istina estradne znanosti je u *laži*. Sukladno tome, istina ne-kulture koja se zasniva u ne-znanju je *impotencija*. Odатle

i prezir prema tijelu i tjelesnosti, kao i puritanizam i *aseksualnost*. Ništa nepoznato, ništa novo i ništa neočekivano nije vrijedno pažnje i važnosti. Sva “kultura” društva ne-znanja zasniva se na poznatom i društveno priznatom. Sve je javno samo onoliko koliko je izvan javnosti planirano i konstruirano.

Kulturna impotencija se očituje u nespremnosti za nepoznato, nespremnosti za nepredvidivost životnih tokova i situacija koje se u njima neprekidno i neponovljivo dešavaju. Kao takva, ona se očituje u pokušaju povratka-nazad, odnosno istrađavanju na onim uvidima koji su svaku nepredvidivost proglašavali opasnom i pokušavali je dokinuti. Ovdje sve postaje jednako sa drugim i svodi se na pojmovnu identičnost, u kojoj, stvarno, nema mjesta za predmetnu zbilju i neposrednost životnih odnosa. Stoga i običajnost mora biti svedena pod pojmovnu kategorijalnost i dovedena do spekulativne krajnosti.

Povratak-nazad je život u prošlosti. Društvo ne-znanja želi vječitu prošlost, jer nije spremno na promjenu i s-u-vremenost. Anahronizam društva ne-znanja sakriva se estradnom znanošću i uopće estradom kao formom kulture. *Kao-da* princip je postavljen za absolutnu kategoriju uobličavanja životnih odnosa. Sve što nije rezultat *kao-da* za estradnu znanost i društvo ne-znanja nije prihvatljivo. Upravo tako se estradna znanost postavlja i prema pitanju moralnosti, kao odlučno važnom za formiranje društvenih odnosa. Sve treba biti u suprotnosti sa moralom, ali kao da je moralno!

U tom smislu, pitanje etike, razmatranje moralnog djelovanja, ne može biti otvoreno iz pravca viđenja biti “moralnog subjektiviteta”, odnosno, “stvar subjektiviteta” upravo sa moralnošću nema ništa. O moralnom djelovanju i moralnim načelima se ne može govoriti u perspektivi bilo kakve “onostranosti”. Moralno prosuđivanje, uvjek je određeno samo djelom, nikako spoznajama, vjerovanjem ili

bilo kojim oblikom “inteligibilnih kvaliteta”. A “djelo“ je predmet interpretacije *estradne znanosti*. Drugim riječima “djelo“ će biti onakvim kakvim ga *estradna znanost* predstavi.

Zadatak *estradne znanosti* je da iz moralnog djelovanja isključi subjektivitet čovjeka, odnosno da isključi *slobodu djelovanja* koja počiva na umu. *Uzvišenost* i svaka vrsta nadilaženja materijalnosti, ukoliko se već ne može izbjjeći, mora biti pripisana nečemu drugom, nipošto *slobodi* pojedinca. Estradna znanost ovdje ponovno dolazi u sukob sa *Kantovom* filozofijom morala i metafizikom lijepog. Sve što se pojavljuje kao negacija materijalnog, budući da je *estradna znanost* temeljno materijalistički određena, mora se vratiti nekom postojanju. Naprsto, ne može kao kod *Kanta* spadati u područje “neodređeno“ transcendentalnog.

Zato je *estradnoj znanosti* neophodna religija, koja porijeklo svega što čovjeku daje mogućnost da se digne makar malo iznad svog materijalnog fakticiteta, pripisuje – biću. Dakle, ponovno nečemu postojećem, nečemu što jeste i što u krajnjem, u religijskom smislu, ima materijalne konzekvene. Na taj način *estradna znanost* želi religiji prepustiti područje moralnog i moralnost svesti na stvar uvjerenja i privatnih predstava, istovremeno je materijalizirajući i relativizirajući.

Onda kada se postavi pitanje jednakosti moralnih principa u različnim religijama, *estradni znanstvenik* će ponuditi objašnjenje da su sve religije zasnovane na moralu, odnosno da moral čini njihov sadržaj, jer je on božanskog porijekla. Međutim, kada se postavi pitanje o moralnosti *agnostika* kakav je, recimo bio *Kant*, onda *estradna znanost* nema odgovora, ali rješenje nudi *kultura konfliktta*. Tada *izopćenje* postaje društvenom mjerom koja nije institucionalizirana, ali realno postoji! *Kultura konfliktta* tada demonstrira činjenicu da u društvu *ne-znanja* Drugo i *drugacije* nije prihvatljivo.

Na ovoj ravni, postaje jasno da etika i moralno djelovanje nemaju veze sa religijom i ne mogu nikako biti njen ekskluzivitet. *Umberto Eco* u pismu kardinalu *Carlo Maria Martini*, milanskom nadbiskupu, upozorava prije svega na kulturne konzekvence koje proističu iz teologiziranja moralnog djelovanja i etičkih rasprava, koje imaju, u krajnjem, nesagledive posljedice na svijet života. *Eco* pokazuje da stvar odluke o moralnom djelovanju, uvijek jeste stvar pojedinca i njegovog shvatanja zbilje, a ona ostaje težom i odgovornijom upravo sa odsustvom *apsolutnog subjektiviteta* koji uvijek može poslužiti kao instanca, u krajnjem, nestanka svake odgovornosti. "I je li doista ovaj osjećaj tako snažan da može opravdati jednu tako determiniranu i nepokolebljivu etiku, tako snažno utemeljenu kao i u onih koji vjeruju u objavljeni moral, u nadživljavanje duše, u nagrade i kazne? Trudio sam se zasnovati principe laičke etike na jednoj prirodnoj činjenici (koja je kao takva i za Vas rezultat božanskog plana), koju predstavlja naša tjelesnost i ideja da instinkтивno znamo da imamo dušu (ili nešto što obavlja njezinu ulogu) samo na osnovu prisustva drugih. Iz ovoga se vidi da je ono što sam definirao laičkom etikom, u osnovi prirodna etika, koju čak ni vjernik ne priznaje. Zar prirodni instinkt i samosvijest nije temelj koji daje dostatnu garanciju? Naravno, možemo smatrati da pobuda nije dovoljna vrlini: svejedno, može reći onaj tko nije vjernik, nitko neće znati za zlo koje činim u tajnosti. No, obratite pozornost, onaj tko ne vjeruje smatra da ga nitko ne promatra odozgo i dakle zna da upravo zbog toga nema nikoga tko mu može oprostiti. Ako zna da je učinio zlo, njegova samoća bit će bezgranična, a njegova smrt očajnička. Pokušat će, čak više nego vjernik, očišćenje javne isповijedi, zatražit će oproštaj od drugih. On to zna iz same dubine svojih tkiva; dakle, zna da će morati unaprijed oprostiti drugima. U protivnom, kako bi se moglo objasniti to da je *grižnja savjesti*

osjećaj koji imaju i oni koji ne vjeruju?”²¹ Sloboda se ovdje, na jedan način, pojavljuje kao mogućna samo pod pritiskom *odgovornosti* (*Jonas*). Onda kada nismo pritisnuti tom odgovornošću, zbog njenog nerazumijevanja, nedostatka osjećaja ili mogućnosti izbjegavanja, prepuštanja njenog tereta nekome ili nečemu drugom, sasvim je svejedno, ne može se govoriti o moralnom djelovanju kao izrazu slobode.

Bez moralnog djelovanja, međutim, nije mogućno govoriti ni o slobodi pojedinca. Društvo ne-znanja kao društvo neslobode, moralno djelovanje stoga gleda, u najboljem slučaju, kao slučajnost i nesvakidašnjost koja je dopuštena samo u onoj mjeri u kojoj se ne protivi ne-znanju. Konstelacija odnosa u društvu ne-znanja *estradnu znanost* stavlja u funkciju sprečavanja svake vrste uspostavljanja sistema koji se oslanja na znanje. U tom kontekstu *estradna znanost* i moralnost dezavuirala kao sistematično djelovanje i dopušta je, u najboljem slučaju, kao slučajnost koja se na svaki način pokušava učiniti kompatibilnom sa ne-znanjem.

Naravno, takva situacija nije samo sa moralnošću, niti je u njoj obavezno, nego i sa znanosti, političkom ideologijom i svim drugim oblicima poopćavanja u kojima postoji mogućnost da djelovanje bude opravdano ili učinjeno važnim upravo u ovoj poopćenosti i, ma kakvom, “onostranom” značaju. Pritom se ova “onostranost” treba razumijevati u materijalističkom kontekstu i doslovljenosti koja ukida metafizički smisao. Društvo ne-znanja je doslovljeni kraj metafizike i početak doslovljenog nihilizma. Zato moralne i estetske vrijednosti u njemu nemaju vrijednosti i prihvatljive su samo u svojoj izopačenosti.

Svako shvatanje svijeta života u kojem se vrijednosti formiraju bez utjecaja *Drugog*, ili *Stranog*, jer i Drugo može

²¹Umberto Eco, *Kada na scenu stupa drugi*, Odjek 3-4, Sarajevo 2000., str. 7.

biti shvaćeno i u kontekstu nivelačije, u krajnjoj instanci, u njegovoј negaciji, nosi ove konzekvence. Glavni je pravac nastojanja suvremenog mišljenja i prevladavanja *kulture konflikt*a kao životne forme društva ne-znanja, u tom smislu, *demokratizacija kulture*, stvaranje novih perspektiva razumijevanja, u kojima će i sve ove pojedinačne, partikularne negacije *Drugog* biti prevladane i otvorene mogućnosti razumijevanja novog diskursa etike.

Suvremena filozofija u tokovima moderne kulture na koncu 20. stoljeća, pokazuje i radi na otvaranju novih perspektiva viđenja ovog problema, čije su samo neke polazišne stavke ovdje izložene. Suočenje sa ovim problemima, nije teorijski problem, nego stvar suvremenosti u punini životnog značenja koje se ovdje otvara. Kao u bitnom kulturni problem, ovo će pitanje određivati i već određuje, perspektive rješavanja drugih, naizgled teško spojivih društvenih pitanja, recimo, ekonomije i politike. Ovo je, u krajnjem, samo jedan način u kojem se pokazuje da stvarna promjena zbilje nije mogućna bez promjene optika viđenja zbilje.

Relativizacija moralnosti i moralnog djelovanja, koja se dešava prije svega kroz *estradnu znanost* i kvazietičke interpretacije problema ljudskog djelovanja, jedna je od poluga iskriviljavanja viđenja zbilje. Ovdje se stvara dvostruka slika zbiljnosti, u kojoj nije jasno šta je stvarnost, a šta projekcija. To je idealna situacija za *estradnu znanost* koja nudi samo odgovore i uklanja sva pitanja kao suvišna. Odgovori prije pitanja, ideal su estradne znanosti. Ona ih čini mogućnim tako što se ne pita, nego znanstvene rezultate, činjenice i tvrdnje izvrće u njihovu suprotnost i čini ih primjerenim ne-znanju.

Problem društva ne-znanja je nezaustavljeni utjecaj "vanjskog svijeta", moderne, suvremenosti i tehnologije. Nerješiv problem je internet, koji, uz mnoštvo neistina, pruža

i informacije koje ruše sliku društva ne-znanja. Nekoga ko želi nešto saznati, uz tehnološke mogućnosti koje se nude, skoro da nije mogućno zaustaviti u njegovoj namjeri. Pokušaji raznih totalitarnih sistema upravljanja društvom da ograniče i spriječe ovakve mogućnosti, uvijek su morali završavati u krajnjoj odluci da se ukine internet.

Tehnološkim mogućnostima *estradna znanost* je realno svedena samo na *Makondo* kao svoju sudbinu. Uzalud su sva mogućna lažiranja, ukoliko se nešto zaista želi objektivno procijeniti, to je mogućno učiniti uz kritičku analizu informacija koje se mogu naći na internetu. Primjerice, univerziteti društava ne-znanja kao mjeru kvaliteta "znanstvenog" rada uzimaju citiranost! Pritom se slijepo drže samo i jedino broja citata, koji sami po sebi ništa ne znače. Tako, naprimjer, jedna estradna znanstvenica ima nekoliko desetina citata, ali niti jedan jedini znanstveni rad ili tekst izvan sredine u kojoj se nalazi. Drugim riječima, referentnost se stiče tako što lokalni estradni znanstvenici jedni druge spominju u svojim "znanstvenim" radovima i tako dobijaju poene, odnosno "referentnosti".

Istovremeno, znanstveni radovi objavljeni u prestižnim međunarodnim izdanjima, za "vrijednosti" lokalnog društva ne-znanja, nemaju nikakav značaj. Još gora je situacija kada se jedan od "principa vrijednosti" društva ne-znanja, kao što je citiranost, primijeni na različne oblasti. Tada jedan patent iz tehničkih disciplina ima veću vrijednost od najboljeg prijevoda antičkog teksta sa komentarima, jer potonji teško da može znanstvenošću nadmašiti praktičku potrebu patenta, koji se spominje isključivo izvan konteksta znanosti i znanja.

Zato značaj etičkog diskursa, nažalost nekih "priznatih i cijenjenih" laika, ali i "velikih moralnih autoriteta", ostaje i dalje poznat i daleko premašuje skučenost "školskih i kabinetskih" razmišljanja. On premašuje i sve što se u bilo

kojem smjeru paradigmatskog mišljenja može misliti, nagovještavajući da odgovornost postoji kao neizbjegna u svakom moralnom djelovanju. Prihvatanje odgovornosti znači suočenje sa izručenošću svijetu, ali i spremnost prevladavanja "prirodnog morala" u kojem je sve dopušteno u cilju potvrđivanja vlastite volje za moć.

Kulturna svakodnevnost u kojoj se bježi od ove odgovornosti, u kojoj *Strano* jeste mjesto potvrđivanja milosrđa koje, u krajnjem, nije drugo do izraz volje za moć, ne samo da u nekom apstraktnom značenju nije suvremena, nego nema zbiljske šanse u svijetu života, u modernom svjetu. Način razmatranja problema moralnog djelovanja, u širem značenju, jeste stvar moralnosti i, u krajnjem, pitanje kulture *par excellence*, mjesto gdje se o kulturi odlučuje u svakodnevnom djelovanju. Potpuno je nedostatno, u tom smislu, reći da šutnja o problemima suvremene etike jeste stvar teorijske neizraslosti "kulturne sredine". Ona je više od toga, simptom propasti i nedostatka potencije za suočenje sa nepredvidivošću života.

12.

Estradna znanost, imaginacija i “činjenična zbilja”

Koliko je društvena zbilja, stanje društva u svim njegovim segmentima, ovisna od stanja kulture, odnosno, koliko je društvo u cjelini određeno kulturom, možda se na najbolji način vidi kroz odnos imaginacije i činjeničnosti. Pokušajmo na jedan način razmotriti Husserlov stav iz *Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendentale Phänomenologie*, u kojem on govori o tome kako puke činjenice znanosti proizvode puke činjenične ljude. Naravno, mi se ne trebamo plašiti da se u slučaju društva ne-znanja radi o “činjenicama znanosti”, ali se, ipak radi o nekim činjenicama. Kakve su činjenice na koje se poziva estradna znanost?

Činjenice estradne znanosti nisu činjenice realiteta zbilje. Budući da estradna znanost svoju argumentaciju zasniva na tome da su izrečene tvrdnje istovremeno i dokazi tih tvrdnji, i činjenice estradne znanosti su samo one činjenice koje ona sama proizvodi. Tako je, na primjer, činjenica da je jedan od univerziteta društva ne-znanja manje loš od drugih, pretvorena u “činjenicu” da je on svjetski relevantan, jer je “najbolji u državi” i samim tim poredi se sa drugim “državnim univerzitetima”. Već sama činjenica da je nešto “manje loše” zamijenjeno riječju “najbolje”, sama po sebi govori o razrokoosti ove “činjenične zbilje”.

U takvoj konstelaciji smisla, sakrivena je činjenica da postoje međunarodni kriteriji koji sve “lokalne činjenice” samjeravaju i daju im značaj i relevanciju. Drugim riječima, ono što je “činjenica” u nekim ograničenim okvirima društva ne-znanja, u širim relacijama nema značenje činjenice

nego informacije o stanju stvari. Samim tim i estradna znanost gubi značenje znanosti i jasno se razaznaje kao društveni instrument ne-znanja.

Znanost je ovdje zamijenjena “političkim uvidima kratkog dometa”, koji, u stvari, žele sebe postaviti na mjesto neke univerzalne znanosti, posvećenog mjesta na kojem obitava istina. Stoga, ova politika i “treba” tako veliki broj aktivno angažiranih “znanstvenika”, čija se univerzalnost i značajnost očitava u “mogućnosti sužavanja”. Estradni znanstvenici su uvijek napola političari. Oni su zvijezde medijske scene intelektualizma, na kojoj se definira i društvu ne-znanja specifična kategorija – *javni intelektualac*. Kao da se može biti intelektualac i znanstvenik, a da se ne bude “javno“.

Ali u društvu ne-znanja ne samo da može, nego i mora! *Javni znanstvenik i intelektualac* je ne-znanju prihvatljivi “znanstvenik“. On kao takav ima osobitu važnost, koja nipošto nije sadržana u kvaliteti njegovih istraživanja i uvida, nego u prihvatljivosti za ne-znanje. Najveća vrlina postaje mogućnost da se, kao političar, ne gleda očima znanstvenika, ne gleda kroz “opterećujuću i za puk neprihvatljivu znanstvenu širinu”. Kako je to moguće, pokazuju *javni znanstvenici i intelektualci*, koji nisu ništa drugo nego *estradni znanstvenici*.

Po definiciji “na estradi sve je lažno, na estradi sve je fol“! Tako su i *estradni znanstvenici* samo imitacija, karikatura znanstvenika. Oni imaju medijsku pozornost, imaju kabinete, slušatelje i “poštovaoce njihove misli“, samo što nemaju misli i nemaju znanstvene rezultate. Ali imaju skandale koji u medijima nisu skandali, nego medijska referenca za sudjelovanje u “javnim debatama“. Tako, naprimjer, jedan estradni znanstvenik u naslovu svog djela jednoj znanstvenoj disciplini, preciznije oblasti znanstvene discipline, daje “naslijede“. Kao da jedna oblast može imati

“naslijede“ i kao da ta oblast neovisno djeluje od znanosti i discipline kojoj pripada! Neznanje sadržano u naslovu svakako je skandalozno, ali samo ako se ne radi o estradnoj znanosti. U estradnoj znanosti takvi skandali ne samo da su stalna, permanentna pojava, nego su i neophodni. Oni su izraz lažne nekonvencionalnosti i “kritičkog uvida u problem“! U stvari se radi o najobičnijem neznanju i manipulaciji.

Estradna znanost svoj uspjeh i svoje “znanstvene rezultate“ temelji na populizmu. U “javnosti znanja“ oni žele imati i ocjenu validnosti. Zato se znanost predstavlja “teškom“, “mučnom“ i “nedohvatljivom“ sa svakodnevnost i svakog pojedinca. Nasuprot takve znanosti opterećene znanjem, društvo ne-znanja putem medija nudi *estradnu znanost*, koja ne pati od opterećenja znanjem i ne povinuje se principima *mišljenja u vremenu*. Svi imaju pravo imati svoje “mišljenje“ o svakoj stvari. Tako i o najtežim znanstvenim pitanjima. Svi odlučuju o tome šta je znanstveno, a šta nije. U takvim uvjetima znanstvenik je samo onaj koga su mediji takvim proglašili i preferirали. A mediji su, imajući u vidu kontekst društva, u službi ne-znanja, dakle suprotstavljeni znanju.

I upravo na ovom mjestu postoji jedna dodirna tačka estradne znanosti i politike u razjašnjenju kao-da “činjeničnosti”. Ovdje estradni znanstvenici prihvataju “činjenicu” o nedoraslosti građana, čovjeka iz svakodnevnice, reprezentativnim uvidima znanosti. Na taj način producira se jedna “činjenična zbilja” koja pati od odsustva svake inicijative, odsustva svakog nastojanja da se stvari promijene i izadu iz neizdrživih okolnosti u kojima se nalaze. Drugim riječima, “činjenična zbilja” jeste argument, zorni dokaz o tome da ne može biti bolje, jer sami nismo bolji i nikada to nećemo ni biti.

A “činjenična zbilja“ je upravo takva da je njenja suština sadržana u ne-znanju i zatvorenosti. Zato promjena

nije ni mogućna bez ukidanja ne-znanja kao osnove ovog stanja. “Činjenična zbilja“ društva ne-znanja je neumoljiva, ona je slika stvari u kojoj je stanje stvari upravo onakvo kakvim se predstavlja u medijima. Cijeli problem je u tome što ta i takva “činjenična zbilja“ nije zasnovana na činjenicama, nego na ne-znanju. Ona svoje tlo ima u ne-znanju čvrsto strukturiranom u izoliranosti i isključenosti iz *modernog svijeta*.

Svaki pokušaj unošenja kreacije, u ovim okolnostima koje podstiču nekreativnost, osuđen je na podozrenje, ako ne, na koncu konca, i na potpuni neuspjeh. *Imati san* ovdje znači biti sanjar, znači biti neko ko nije svjestan svijeta u kojem se nalazi, znači pripadati marginalnim tendencijama koje za “činjeničnu zbilju” nemaju nikakav značaj. Zato društvo ne-znanja nema relevantne umjetničke domete i svoju relevantnost zasniva samo na isključivosti i isključenosti iz suvremenih dešavanja. ”Činjenična zbilja“ je tu da ”čvrsto“ pokaže i dokaže da nikakve promjene nisu mogućne i nisu poželjne. Svaka promjena u kontekstu ”činjenične zbilje“ znači dokazivanje da su mediji društva ne-znanja, odnosno slika zbilje koju oni daju, *lažna slika ne-znanja o stvarnom svijetu*.

”Činjenična zbilja“ jeste, u stvari, predstava koja bolno govori kako nikada ništa neće imati vrijednosti izuzev vatrometnih provincijskih veselja, kako biti znanstvenik, umjetnik, javna ličnost ili ”kulturni djelatnik“ može biti samo onaj ko je odabran za to od politike ne-znanja. ”Činjenična zbilja“ jeste stanje kulture, regija u kojoj se ne proizvode ”činjenični ljudi“, kao u znanstvenom uplivu u društvenu zbilju, nego ljudi praznih pogleda, mišljenja apriori određenog u centralnoj informativnoj emisiji državne televizije, ma šta to uopće bilo.

Razlika između ”pukih činjeničnih ljudi“ i ljudi ”činjenične zbilje“ nalazi se u tome što oni prvi, uprkos svemu,

pokušavaju da se bore u regiji senzibilnosti, njihova se priroda opire tendencijama znanosti, dok se drugi, zapravo, nemaju čemu ni opirati, tako da njihova priroda dolazi u stanje otupjelosti i obamrsti, što rezultira odustajanjem od svake borbe.

Ovdje se ne radi o “racionalnim metodama vladavine”, nego o vladavini ničega, jer, uistinu, kao vladajuća tendencija uspostavlja se to ništa, potpuna “kulturna obamrst”, koja, time što postaje priznata i prihvaćena za činjenicu zbilje, “realnost iz koje se ne može”, ukida sve izuzev vlastite praznine koju, s vremenom, diže na sve veću potenciju. Onda kada estradni znanstvenici, ma kakvi oni bili i ma šta bi to uopće ovdje moglo značiti, prihvate projekat “činjenične zbilje”, oni u stvari društvo guraju u prostor koji, svojim ništavilom, treba da proguta svakog pojedinca, svaku individualnost. To što neko iz estradne znanosti može možda postati čak i dobar političar, ne znači da se može biti “znanstvenik i političar”. U stvari, ovo je jednako mogućno, koliko i, obrnuto, čovjeku koji pati od klasutrofobije da postane pilot supersoničnog vojnog aviona.

Razlika između “činjeničnih ljudi” o kojim govori *Husserl* i “činjenica” društva ne-znanja na kojim se konstruiraju ljudi ne-znanja, nalazi se u tome što su “činjenice” *estradne znanostikao-da* činjenice. One imaju činjeničnu relevantnost samo u okvirima društva ne-znanja. Estradna znanost se pritom koristi svim sredstvima da od ničega napravi “nešto”. Slika estradne znanosti je znanstvenik koji jedan te isti, znanstveno bezvrijedan tekst, objavljuje više puta pod različitim naslovima! Činjenica je, prema tome, da on ima objavljenih nekoliko “znanstvenih” radova, a u stvarnosti ima samo jedan! U ovom slučaju nije važno čak ni to što i taj jedan nema nikakvog, izuzev estradnog značaja.

Sve konzekvence koje proističu iz zbilje koja je prognala ili i dalje proganja maštu kao svoju dinamičku snagu,

ostat će neprimijećene kao posljedice ovakvih odnosa. Tamo gdje mladi ljudi nemaju mogućnosti da u kulturi zadovolje svoju maštovitost, da pokušaju biti kreativni onoliko koliko to individualno mogu biti, oni će, sasvim sigurno, tu maštu podsticati na neki drugi način. Nju, jednostavno, nije moguće naprosto “izbrisati”. Zato uopće ne treba čuditi što u uvjetima malih ili nikakvih kulturnih mogućnosti kakve nudi društvo ne-znanja, svi, sa zaprepaštenjem, govore o strašnom porastu narkomanije. Tamo gdje nema imaginacije, po logici stvari, javljaju se halucinacije.

Halucinogenost društva ne-znanja pogoduje estradnoj znanosti. Tada kada društvo dobije ozbiljne naznake halucinogenosti, kritika, koje se estradna znanost najviše i jedino boji, postaje nemogućna. Halucinacije ne mogu biti kritička osnova kada je u pitanju znanost, ali kada je u pitanju *estradna znanost* one se upravo prihvataju kao relevantna kritika. Razlog tome je njihova *neodrživost* i nemogućnost uspostavljanja bilo kakvog konzistentnog diskursa.

Kakva je situacija, uostalom, može se vidjeti i po tome što se ovaj problem, u krajnjoj instanci, pokušava riješiti nekim nebuloznim “zabrinutostima” i pričama o tome kako “djeci treba nešto objasnjavati”. Time se, na jedan način, u stvari samo priznaje stanje i prihvata kao *činjenica*, koju treba konstatovati i “shvatiti kao upozorenje”. To što se još niko nije sjetio da stvar leži samo u tome da “djeci treba dati mogućnosti”, nije stvar nedostatka visprenosti, već nemogućnost viđenja.

Na drugoj strani takve činjenice su dokazi da se ništa ne želi učiniti. Otupljivanje volje, beznađe, inertnosti i potpuna društvena obamrllost, ciljevi su koje društvo ne-znanja želi postići kod svih pojedinaca. Estradna znanost je osnovna poluga u dosezanju tog cilja. Ona dokazuje da su “činjenice neumoljive” i svojim „ne-argumentiranjem“ pokazuje da činjeničnu zbilju kakva jeste nije moguće promijeniti. Iz

nemogućnosti promjena koju zagovara, estradni znanstvenici crpe svoju povlaštenost, odnosno dokazuju svoju pripadnost *estradnoj znanosti i ne-znanju kao temelju društvenog poretku*. Argument “nepromjenjivosti” dokazuje se “činjeničnošću”, a oboje su samo dio lažne argumentacije *estradne znanosti*.

Ova je “nemogućnost promjena” određena samo time što se zbilja, u krajnjem, ne shvata kao promjenjiva, nego kao činjenična. Da bi se shvatila kao promjenjiva, mora se posmarati perspektivistički, mora se, konačno, vidjeti i kroz optiku imaginacije. A upravo je to ono što je apsolutno nepotrebno, jer nije “opipljivo” i ne može se vrednovati. Osim toga, imaginacija je opasna jer vodi i u zabranjene predjele i ne može se kontrolirati u tom vođenju.

Kreativnost, imaginacija i slični termini, nepotrebni su u onoj sredini koja javno priznaje kako se mjesto kulture nalazi “negdje prije vremenske prognoze” i kako je sasvim legitimno i normalno da ekomska kriza prvo pogodi kulturu. U stvari, govoriti o kulturi uopće, sa aspekta “činjenica zbilje”, sasvim je nepotrebno tamo gdje ne postoji potreba i volja da se stvari uporede makar sa najbližim okruženjem. Na ovaj način, otkriven je put kako postati najbolji, najvredniji i sve u tom smislu, a da se, pritom, ništa ne ulaze, čak ni dobra volja.

“Ignorirajmo moderni svijet”, kažu istaknuti kulturni zvaničnici društva ne-znanja, tako ćemo biti najbolji. Istovremeno time ćemo, doduše na jedan pervertiran način, ali šta se može, ovdje dovesti svijet, i učiniti suvišnom svaku potrebu da se bilo gdje ide. *Estradna znanost* je u tom smislu održiva samo kao samodovoljna. Samo ukoliko se prihvati da je *estradna znanost* adekvatna pojmu znanosti, mogućno je prihvati i da je sud o nečemu istovremeno i relevantna argumentacija tog suda.

“Činjenična zbilja” društva ne-znanja, koja se zasniva u estradnoj znanosti, počiva upravo na ovoj argumentaciji. Stvari se prihvataju u jednoj formi naprosto radi toga jer je

estradna znanost, putem medija, iste artikulirala na taj način. *Estradna znanost* je kraj argumentacije i uspostavljanje nasilja kao diskursa. Forme u kojima nasilje estradne znanosti i društva ne-znanja nastupa, nisu uvijek i samo neposredno date. *Medijsko nasilje*, primjerice, je čak i brutalnije od fizičkog, ali ne nastupa otvoreno i nije na prvi pogled razumljivo kao takvo.

Estradna znanost u tom smislu predstavlja negativni diskurs zasnivanja kulture konflikta. Kultura konflikta nije mogućna i ostvariva kao forma života bez estradne znanosti kao njene pripreme. U *estradnoj znanosti* se *Macondo* postulira kao legitiman oblik društvenog uređenja. Kada ovo mitsko mjesto dobije legitimitet, tada i *kultura konflikta* postaje formom života. Uspostavlja se poredak koji funkcionira samo i isključivo iz samog sebe i samo i isključivo za samog sebe.

Kada se pogleda iz jedne druge perspektive, tada se čini kako je sve, u stvari, potaknuto željom i odlučnošću da se zaustavi vrijeme, da sve stane i postojeće “činjenično stanje” postane neka vrsta stanja vječnosti. Biti besmrtn, ovdje znači učiniti da niko ne odraste i niko “ne postane”, učiniti da sa nama umre i cijeli svijet. Biti besmrtn, ili, malo drugačije rečeno, vjerovati u svoju besmrtnost, znači osloboditi se svih principa, skrupula, svega “prolaznog” i prihvatići kao maksimu ponašanja princip: sve je dopušteno.

Zato “velikani” *estradne znanosti* u principu nemaju djela. Njima djela nisu ni potrebna, jer se njima na estradi ništa ne postiže. Sve se postiže samo mitskim stvaranjem slike o sebi i lažnim znanjem i kulturnom vrijednošću. *Estradni znanstvenici* su najveći samo i jedino u *Macondu*. Izvan mitskog prostora oni su anonimusi.

Kada se u društvu ne-znanja nekim slučajem dogodi da dođe neko ozbiljno znanstveno ime i bude gost *Maconda*, onda se *estradni znanstvenici* sklanjaju iz blizine

znanstvenika. Čak i onda kada su se godinama prije dolaska nekog znanstvenika hvalili prijateljstvom sa njim. A ako kojim slučajem nedužnog i *Macondu* nevještog gosta priupitate za estradnog znanstvenika koji se proglašio njegovim prijateljem, uvjerit ćete se u činjenicu da znanje i ne-znanje *ne korespondiraju*. Naravno, slučajni gost ni slučajno nije prijatelj sa estradno-znanstvenom veličinom *Maconda*.

Zašto su potrebne takve bizarne laži? Samo radi toga da bi se “veličina *Maconda*” učinila “svjetskom veličinom”. I naravno svi u *Macondu* će podržavati tu priču, mada znaju da je ona obična laž. Ali to je neophodno da bi *Macondo* postao “svijet”. Tako se društvo ne-znanja pridružuje suvremenom svijetu, pokušavajući se istodobno učiniti i većim od njega i svoja pravila, zasnovana u *estradnoj znanosti*, učiniti autonomnim od svakog drugog poretka, čak i vrednjim i vjerodostojnjim.

Imperativ: zaustaviti tokove života, potaknut je sasvim realnim potrebama društva ne-znanja, koje se nalaze u htijenju da sadašnje “stanje dobra” postane trajno. Zato život treba učiniti prozirnim, treba pokazati kako je sve već objašnjeno i jasno, kako nema nikakve potrebe za nekim novim interpretacijama i uvidima i kako su one, u stvari, jasan izraz neznanja onoga ko ih zahtijeva. Potrebno je, drugim riječima, znanost učiniti nepotrebnom i ne-znanje uspostaviti kao legitimnu kategoriju valorizacije, uz maksimalnu zloupotrebu *postmoderne*.

Ovdje se “kulturne potrebe” trebaju zadovoljavati u politički pragmatiziranim surogatima kulture i znanosti, koji put i kraj nikad ne čine neizvjesnim. Ono što u modernom svijetu čine institucije kulturne industrije, u društvu zasnovanom na ne-znanju obavljaju “komiteti za kulturu” i razni ostaci *agitpropa*, koji su u slučaju *estradne znanosti* često i institucionalizirani. Bilo koji oblik formiranja u

neisposredovanim odnosima, nije karakterističan za slučaj društva ne-znanja. Isposredovanost u smislu pervertiranosti ovdje je, u stvari, prihvaćena za vrlinu, rečiistinu ovdje postaje nasilje i iskaz beskompromisnosti.

Upravo s obzirom na “činjeničnu zbilju” govoriti o ovim stvarima, uopće nije potrebno, čak je beskorisno i nije odraz priznate i potvrđene društvene inteligencije. Ona nam sugerira da uopće ne razmišljamo o ovim stvarima i da se okrenemo drugim pravcima prihvatanja činjenica zbilje, onim pravcima koji će, u krajnjem, biti mnogo manje bolni i suočavati nas sa manje neprijatnosti. U konačnom, to je put na kojem svaka vrsta neprijatnosti u potpunosti nestaje. Sa gubljenjem neprijatnosti gubi se i *moralna supstanca*, koja za *estradnu znanost* predstavlja samo nepotrebnu osnovu za bol. Čemu neprijatnost ako smo utvrdili da je sve dopušteno?

Značaj i razloge govora o ovim problemima, treba tražiti upravo nasuprot vladajućim tendencijama. U stvari važnije je nego bilo što drugo, baviti se stanjem u kulturi na onaj način koji će osvijetliti cjelokupnu društvenu situaciju. Tada i društvena situacija biva otvorena u svjetlu jednog kulturnog fenomena, ona tek na ovaj način biva razumljena u kontekstu koji otvara njen pravi smisao. U tom kontekstu se ovi odnosi i otkrivaju kao odnosi zasnovani na ne-znanju, a diskurs njihovog utemeljenja kao *estradna znanost*.

Prava uloga estradne znanosti u politici nalazi se u stvaranju uvjeta koji će do kraja doprinositi na istrajanju na “činjenicama zbilje”. “Činjenična zbilja” jeste, na jedan način, njen veliki projekat, u kojem se, konačno, obezbjeđuje vladavina neporecivih i evidentnih istina i “potpuna kvazidemokratizacija društva”. Ako se baš želi do kraja zaoštiti problem, onda je mogućno vidjeti da barbarski porivi ovdje postaju najviši domet demokratije.

U tom smislu, valjda, treba razumijevati i zalaganje politike za “demokratsku kulturu širokih masa”, u kojoj se “o

ukusima ne razmatra”, naravno, bez postavljanja pitanja o samom postojanju ukusa (primjerice, treba pogledati Gadamerovu knjigu *Istina i metoda /Wahrheit und Methode/*, u nekim drugim vremenima prevedenu u biblioteci *Logos*, koja je imala kulturni i znanstveni značaj, zbog kojeg je uspješno i ugašena). Ukus je, baš kao i moral, nepoželjni svjedok društva ne-znanja. Zato *estradna znanost*, kao jedan od svojih primarnih zadataka, ima relativizaciju ukusa i morala. Relativizacijom ovih kategorija apsolutizira se društvo ne-znanja.

13. Militarizirana kultura

Ukoliko mislimo i zaključujemo prema onome što vidimo, a izuzev u pretpostavkama “posvećenog mišljenja” kakvo se nalazi u društvu ne-znanja to je jedini način da se odredimo prema konkretnim događajima, sasvim je sigurno da su za razvoj društva ne-znanja najznačajnije kulturne, obrazovne i demokratske institucije bile vojne akademije. Kadrovi koji su se školovali u ovim ustanovama veoma često u društvu ne-znanja obavljaju neke od najznačajnijih i najodgovornijih poslova u svim segmentima društvenog života. Oni su u predsjedništvu države, bili su ili su još uvijek savjetnici članova predsjedništava, obavljaju veoma odgovorne poslove u vladama i općinama, imaju utjecaj ili čak vode kulturnu politiku u nekim većim ili manjim područjima društva, predsjednici su raznih vladinih i nevladinih, nacionalnih i nenacionalnih, vladajućih i opozicionih/alternativnih kulturnih institucija i udruženja, oni su istaknuti “intelektualci”, opet, različitih udruženja intelektualaca koja su okrenuta u svim smjerovima, uključeni su u obrazovni sistem na svim nivoima...

Kako neko ko se obrazovao i većinu života posvetio pozivu vojnika, može odjednom postati intelektualac, dakle “slobodouman čovjek“, ma šta to značilo? Kako neko kao vojnik može postati “nositelj kulturnog života“, interpretator kulturnih događaja i umjetničkih nastojanja? Sve to je moguće samo ukoliko govorimo o jednoj vrsti *militarizacije kulture*, ili čak *militarizirane kulture*, u kojoj se odnosi svode na vojničke relacije posušnosti u hijerarhijskoj strukturi.

Upravo takvi odnosi odgovaraju društvu zasnovanom na ne-znanju. U njemu nema autonomnog uspostavljanja

vrijednosti i sve je stvar kontrole koja se izražava u hijerarhijskoj strukturi. Svi građani su samo *vojnici društva* i njihova uloga se nalazi u ispunjavanju zadataka koje im društvo postavlja. Svaka vrsta napora i patnje, odnosno nelagode koju trpi pojedinac, opravdana je i sama po sebi ima smisao samo ako je nametnuta od društva.

U cijelom problemu nije važan samo opis situacije, tih opisa ima već dovoljno, nego pokušaj otvaranja neke vrste rasprave o političkim konzekvencama koje se očituju u kulturi i perspektivama života uopće, odnosno značaju kulture i aspektima u kojima se taj značaj očitava u neposrednosti života. Zato se nameće pitanje: koje su konzekvence miltarističkog ustroja politike i kulture, i možda posebito obrazovanja? Šta se, zapravo, sa promoviranjem vojnih akademija kao institucija koje obrazuju za demokraciju, kulturu i vaspitanje, u stvarnosti postiže?

Postavlja se pitanje: šta, dakle, može imati za cilj, recimo, savjetovanje, djelovanje u obrazovanju i kulturi ili rukovođenje nekoga ko je obrazovan da sluša? Koji je to cilj društva ako se na poziciji organizatora društvenog života nalaze generali i njihovi podređeni? Ništa drugo do: discipliniranje! Naravno, aspekti ovog discipliniranja su različiti, ali su uvijek određeni jednim: *zahtjevom za poslušnost*. Odatle društvo zasnovano na ne-znanju uvijek ima nedemokratska nastojanja i latentno je okrenuto totalitarnom sistemu.

Husserl je to rekao na drugi način: puke činjenice znanosti čine puke činjenične ljude. U društvu zasnovanom na ne-znanju to se izražava na sljedeći način: oni koji su veći dio svog života bili usmjeravani da slušaju, u situaciji kada trebaju kreirati, obrazovati, obrazovat će u smjeru poslušnosti. Odatle se može zaključiti kako je, valjda, potrebna jedna situacija u kulturi koja neće patiti od pitanja, koja će imati jasno zacrtane vrijednosti i strogo ograničene rubove slobode. Naravno,

granice djelovanja u kulturi, jesu, u krajnjem, granice djelovanja uopće. Na ovaj način se, drugim riječima, cijela društvena situacija usmjerava u pravcu na kojem se ne trpe pitanja i izlaženje iz kanoniziranih klišea mišljenja.

Osnovu za ovakvo kreiranje društva daje *estradna znanost*, koja želi dokazati da je i u znanosti sve svedeno na – poslušnost. *Posvećeni mudraci* ne dokazuju svoje tvrdnje, niti se iko smije usuditi dovoditi ih u pitanje. Čak i kada se radi o očiglednim neistinama i naklapanju, pomno se slušaju besjede “mudraca”. Znanost koja počiva na ovom klišeu, proizvodi odnose koji su zasnovani na poslušnosti i, u svakom obliku, odsutnosti mišljenja.

Razumijevanje se ovdje vidi kao shvatanje zapovijedi, odnosno prihvatanje obrazaca vrijednosti, najopćenitije rečeno, u pitanje nedovodivih odgovora. Prihvatanje rješenja koja, najšire rečeno, principijelno nude vojne akademije, vodi ka obrazovanju nedemokratske kulturne javnosti koju će, u krajnjem, činiti “ešaloni intelektualaca” spremnih da izvrše zapovijed. Istinu kulturne i političke situacije društva ne-znanja daju vojnici u uniformama demokrata, teoretičara, “umjetničkih kreatora” i “intelektualaca angažiranih u kulturi”. To je slika koja nepotkupljivo govori o odnosima i realnom stanju u kulturi.

Imajući u vidu da je “kultura“ društva ne-znanja definirana kao *kultura konflikt-a*, uloga vojnika u njoj nikoga ne treba da čudi. Vojnici su najprimjereniji konfliktu i najbolje se umiju ponašati u njemu. Pored svega, oni su u stanju neprekidno da ga proizvode. Primjereno je da u *kulturi konflikt-a* važnu ulogu igraju vojnici, jer njihova uloga u “razvoju“ ove kulture samo dokazuje njen militaristički, odnosno konfliktni karakter.

Kultura konflikt-a održava permanentno stanje sukoba u društvu ne-znanja. Sukob je sredstvo kojim se ne-znanje održava kao društvena osnova i na kojem počiva opstojnost

društva ne-znanja. U stalmom konfliktu nema ni vremena ni mesta za bavljenje životnim problemima. Jednostavno rečeno, nema mogućnosti preispitivanja “vrijednosti“ koje su dovele i dovode do permanentnog konflikta u društvu. Tako se formira stanje u kojem humanistički smisao nema utjecaj na kretanja i društvene odnose koji karakteriziraju društvo ne-znanja.

Naravno, to stanje ne može biti drugačije nego ratno. Nije problem kulturne i obrazovne politike to što u njoj participiraju vojnici, nego u tome što su oni paradigme viđenja kulture i obrazovanja. Zato se kulturni i obrazovni život, uz opiranje izuzetaka, odvija u određenju uvjeta koji karakteriziraju ratno stanje. Čak ni to nije nepremostiv problem, koliko je opasno dalje podržavanje i razvoj ovakve situacije od strane današnjih kulturnih i obrazovnih komesara. Takvo stanje se možda najjasnije očitava u konceptima razumijevanja historije, koji podržavaju ne samo drugačije informiranje o određenim događajima, od onog koje je općeprihvaćeno na “izvanjski“ način, nego i u samom tumačenju događaja ugrađuje budući konflikt kao dio “obrazovne strategije“.

Estradnim znanstvenicima odgovara stanje rata, ili preciznije rečeno, ni rata ni mira u kojem se, uvijek, sve svodi na pozivanje na ratne posljedice, okolnosti i mogućnosti. Jer, samo dok traje rat, oni su, kao komandanti, važni i u centru pažnje. Njegovim prestankom, gubi se i njihov značaj. Tada nastupaju okolnosti u kojima se, kao odlučujuće mjesto značaja, pokazuje individualna referentnost rada. Tada se, primjerice, postavlja pitanje: kako asistent može biti dekan?! “Danas“ su ta pitanja neprimjerena jer se “o odlukama pretpostavljenih ne može diskutirati“. Pravo žalbe imamo tek nakon što izvršimo naredbu, pošaljemo djecu da se školuju u takvim ustanovama i dovedemo ih do potpune besperspektivnosti, jer, sasvim logično, njihovo (ne)znanje neće odgovarati zahtjevima vremena. Zaoštrenije rečeno, nije

toliko kriv siroti vremešni viši asistent zbog toga jer ima nerealne ambicije, koliko su krivi oni koji mu omogućavaju da ih ispuni, čineći od njega sliku aktualnog stanja obrazovanja.

Estradni znanstvenici svojim javnim djelovanjem utiču na ukidanje svih kriterija ne samo znanja, nego i kulture u cijelosti. Javno iznošenje neistina i režimsko ukidanje mogućnosti da se neistine opovrgnu, vode prihvatanju stava "sve je dopušteno". Naravno, i ova dopuštenost je uvjetovana pripadnošću "vojnim formacijama" kulturnjaka i estradnih znanstvenika. Ukidanjem kriterija i dopuštanjem da sve može biti, otvara se nepregledni horizont ispunjavanja želja i htijenja *estradnih znanstvenika*. Oni sada imaju mogućnost potvrditi svoje "univerzalne sposobnosti". Tako postaje mogućnim u isto vrijeme biti "psiholog, sociolog, filozof, politički analitičar, kulturni kritičar ...", sve u jednoj osobi!

Imperativ onoga ko se određuje budućnošću, stoga mora biti: ne stajati u stroju "kulturnih vojnih formacija". Pristati na *kulturu konflikta, militarističku kulturu* kao perspektivu znači: biti u vlastitom mišljenju orijentiran "naređenjima prepostavljenih". Zato je politička situacija društva ne-znanja u potpunosti jednaka kulturnim i obrazovnim tendencijama u društvu, naredbe, naime, kao što je i normalno, dolaze sa jednog mjesta – "najviše komandne instance".

Tome svjedoči i pripadnost estradnih znanstvenika političkim strankama. U društvu ne-znanja oni koji promoviraju ne-znanje i uspostavljaju poredak *kulture konflikta*, obavezno su, javno ili skriveno, pripadnici određenih političkih stranaka i grupacija. *Estradni znanstvenici* svoj angažman ne mogu svoditi na *estradnu znanost* jer je ona prazan pojam. *Estradna znanost* je sama po sebi projekcija ne-znanja i politike koja podržava ne-znanje i kao takva ne može biti područjem nekog "intelektualnog

rada“. Područje djelovanja *estradnih znanstvenika* je područje podrške nedemokratskim politikama i režimima.

Samim tim konflikt se postulira kao legitiman način društvene odnošajnosti. Doktorske disertacije i kvaziznanstveni stavovi koji podržavaju segregaciju, koji kao legitimne promoviraju stavove u kojima već djeca treba da ne žele ići u školu sa nekim samo zato jer je druge boje kože, druge religijske pripadnosti ili pripadnosti drugom narodu, izvor su fašizacije društva. U njima, kao legitimno prihvaćenim, društvo ne-znanja se potvrđuje kao totalitarno i segregacijsko. Sve postaje nevažno i sve postaje uobičajeno.

Estradna znanost se time pokazuje aktivnošću dugoročnog stvaranja konflikata i kreiranja društva u pravcu vječitih sukoba. Uspostavljanjem takvog stanja kao društvene realnosti, uspostavlja se i *kultura konfliksa* kao forma životnih odnosa i realitet društvene zbilje. Time se *sloboda* ukida kao društvena kategorija i uspostavljaju se *militaristički odnosi* u društvu kao forma poretku u kojoj društvo opстоji. “Kod mnogih ljudi vidim suvišnu snagu i zadovoljstvo u postajanju funkcijom; oni se tamo uguravaju i imaju najfiniji njuh za sva mogućna mesta gdje *oni* mogu biti funkcija. Tome pripadaju one žene koje se preobražavaju u funkciju muškarca, koje su upravo pored njega slabo razvijene, postajući njegovom torbicom za novac, njegovom politikom ili njegovom druželjubivošću. Takva bića najbolje odražavaju sama sebe kada se uklope u neki strani organizam; ne podje li im to od ruke, ona postaju ljutita, razdražena i sama sebe žderu.“²²

Estradni znanstvenici su uvijek neko drugi, oni nikada nisu oni sami jer su se odavno odrekli sebe samih. Društvo ne-znanja im pruža utočište u kojem to mogu biti, ali su istovremeno u stalnom grču da to i budu. Zato su u stalnom

²² Friedrich Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft* (“la gaya scienza“) Leipzig 1990, S. 126, par. 119.

konfliktu i stalno podržavaju konflikte svojim ponašanjem i djelovanjem. Nezasitost i “želja da se bude nešto“ neprekidno stvara konflikte. “Biti nešto“ za njih znači “biti neko drugi“, oni nemaju uzore, nego žele biti kopije originala koje i ne poznaju.

Na tom pravcu pokazuje se kako prevladavanje društvenih konflikata, nije mogućno bez njihovog prevladavanja u kulturi, odnosno bez prevladavanja *kulture konflikt* kao forme života. Demokratizacija društva svoja polazišta ne može imati u apstrakciji političke ideje, nego u demokratiziranoj kulturi koja, svaka na svoj poseban način, otvara mogućnosti viđenja svijeta u prevladanosti dualističkih suprotnosti nihilističkog karaktera mišljenja. Stoga demokratizacija kulturne svakodnevnosti, давање подстicaja slobodi izraza i istraživanja u svim oblastima kulture, znanosti i obrazovanja, sasvim sigurno vode perspektivističkom, suvremenom viđenju svijeta, koje i od politike zahtijeva bitne transformacije i spremnost da se u viđenju konkretnih stvari diskurs pomjeri u jedan potpuno novi način problematiziranja i razumijevanja.

Sve to su razlozi zbog kojih u društvu ne-znanja nije mogućan transformativni put prevladavanja postojećeg stanja, nego samo radikalna kritika i negacija svega što određuje aktualnost. Svaki put prevladavanja *kulture konflikt* za društvo ne-znanja je neprihvatljiv zato što predstavlja i put njegovog ukidanja. Nalazeći se izvan-vremena, društvo ne-znanja ne prihvata svijet u kojem poredak postoji u cilju boljeg života, a ne u cilju potvrđivanja nekog režima. Mijenjanje svijeta društvo ne-znanja ne prihvata i neprimjećuje, jer je samo izvan-vremena. Ukipanje konfliktnosti u društvenim odnosima modernog svijeta, za društvo ne-znanja je neprihvatljivo.

Ovdje nema mesta za ratove i konflikte, naprsto jer za njima više niko nema interesa. Na ovaj način interesi se

pokušavaju ostvariti samo još u društvima ne-znanja. Kultura se, za razliku od *kulture konflikta*, u najširem značenju, pojavljuje kao mjesto na kojem se interesi i razlike prevladavaju u stapanju horizonata (*Gadamer – Rorty*), mjesto gdje svako razumijevanje, znanje i vrijednosti, nemaju nikakvog, realnog, zbiljskog, značaja ukoliko ne mogu prevladati konflikt. Životne perspektive ne mogu postojati tamo gdje se briga o kulturi, obrazovanju i znanosti vodi na vojnički način. Ovakav pristup isključuje kritičko viđenje zbilje, isključuje mogućnost sagledavanja stvari u različitim kontekstima i, nužno, vodi apologetici.

Zato “vojnici”, dakle ne samo oni koji su završili vojne škole, jer se ovaj tekst svakako ne odnosi isključivo na njih, trebaju biti vraćeni tamo gdje pripadaju, a kulturnu i društvenu demokratizaciju, podsticanje životnosti kulturne i obrazovne svakodnevnosti, treba zasnovati na referentnosti i korespondentnosti sa suvremenim tendencijama u kulturi i znanosti. Ovo, međutim, nije mogućno učiniti deklarativno, ovdje rješenje nije formalno-administrativne prirode, nego se tiče svih nas i svi moramo sudjelovati u njemu. Prevladavanje *militarizma u kulturi* i ukidanje *kulture konflikta* kao forme života, jedini je način prevladavanja društva ne-znanja i izlaska na ravan promišljanja problema koji na *nietzscheanski način* jačaju život. Krajnje je vrijeme da se shvati kako kulturni militarizam, ma kako on “suvremen” bio, u kojem mesta generala zamjenjuju “organizatori kulturnih manifestacija”, koji su značajniji od umjetnika i znanstvenika, ne može imati moć perspektivističkog otvaranja.

Samim tim, društvo ne-znanja ne može biti forma društva okrenutog životu. Ali da bi se prevladalo društvo ne-znanja, potrebno je definitivno ukinuti *estradnu znanost* kao mjesto artikuliranja *kulture konflikta* i pozicioniranja konflikta kao legitimnog društvenog odnosa. Društvo ne-znanja je društvo koje ne korespondira sa vremenom i želi se

potvrditi kao samodovoljno. U svojoj ne-vremenosti ono je suštinski protiv razvoja životnih odnosa i stavlja se iznad potreba samoga života.

Cijena nerazumijevanja situacije u kulturi, ne ispostavlja se samo u formi nedostatka u kvalitetu "kulturnog života", nego u društvenoj zbilji koja nas određuje. Na taj način ova pitanja, bez obzira koliko to u javnosti bilo (ne)jasno, u cijelini određuju ukupnost životnih odnosa. Nemogućnost i nespremnost da se ovi problemi jasno i otvoreno promatraju, rezultira nemogućnošću dosezanja suvremenih životnih tokova.

Svako podržavanje konfliktne, militarizovane i posluhom određene situacije u kulturi, rezultira i podržavanjem istog takvog stanja u društvu u cijelini, rezultira općom nesigurnošću i konfliktnošću koja, u određenom trenutku, postaje sama sebi svrhom. Zato su društva ne-znanja u stvarnosti nesigurna društva. Ona nisu određena samo totalitarnim politikama koje bez sumnje ne predstavljaju sigurnost za pojedinca, nego i kriminalom koji svakodnevno ugrožava život pojedinaca i grupa. Osnova konflikta, u ovom slučaju, nalazi se u neiscrpnoj spremnosti na posluh, čak i onda kada to ima sadomazohistička obilježja.

Cijela priča ovdje ostaje nedovršena, ali i ne treba je dovršavati, potrebno je vraćati joj se i uvijek je na novi način pričati. Ne treba zavaravati polemičnost njenog karaktera, ona dolazi iz teškoće situacije, ali nipošto nije usmjerena na bilo kakvu vrstu konflikta. Uostalom, oni na koje se, samo formalno, ova polemika i može odnositi, a na koje se, stvarno, ne odnosi, shvatit će je i podržati, možda čak i uz osmijeh. Oni na koje se odnosi... najbolje je da ostanu u "stavu mirno", jer njih se, svakako, sve ovo niti najmanje ne tiče. Uostalom, ni krivica nije njihova, nego svih onih koji pristaju na *estradnu znanost i kulturu konflikta*. Zato, počnimo više imati

povjerenja u ono što vidimo i što razumijemo, nego u ono što nam kažu. Ionako je svo vrijeme već odavno isteklo.

14. Život u dualizmu zbilje

Razumjeti dualistički karakter zbiljnosti društva ne-znanja, nije teško sa aspekta samog problema, nego zbog nevjerovatnosti koju ova zbilja nosi sa sobom, a koja nas skoro prisiljava da više vjerujemo zdravorazumskim predrasudama o nemogućnosti nečeg takvog, nego vlastitim uvidima. Društvo ne-znanja nije fikcija, ono je stvarnost sa kojom se teško suočiti zbog potpune pervertiranosti i nihilističke karikaturalnosti dovedene do samog kraja. Intelektualna i politička "elita" formacijski organizirana u *estradnu znanost*, je sve učinila, i ostvarila prilične rezultate u tome, da dualizam vjerujućeg karaktera, sa kakvim se treba suočiti u društvu ne-znanja, učini konačnom odrednicom zbilje. Životno i stvarstveno, u ovoj *halucinogenoj* situaciji, postalo je od drugorazrednog značaja i neku važnost može zadržati jedino još ukoliko odgovara, ili se slučajno slaže, sa nekom konstrukcijom mutnine ovakvog viđenja.

Ne-znanju je po njegovoj prirodi potreban dualizam zbilje. Nemajući odgovore na mogućna pitanja, ono mora ponuditi zbilju u kojoj ne postoje pitanja. Ta zbilja je prividno transparentna, dok je u stvarnosti izvan nje u stvari neka vrsta opsjene. U zbilju ne-znanja postoje samo odgovori, pitanja su ukinuta.

Estradna znanost odatile jeste gomila politički projiciranih odgovora zasnovanih na ne-znanju i stavljenih u funkciju stvaranja društva koje živi izvan svog vremena. *Ne-znanje* se ovdje pokazuje karikaturom znanja, lošom imitacijom koja se koristi znanjem samo u smislu njegovog kopiranja. Sve je, u stvari, samo *poza, kao-da znanje* koje proističe iz nesposobnosti i politikantskih zahtjeva

antiintelektualne politike. Estradna znanost kreira kulturu konflikta i dualizam zbilje, pokušavajući stvoriti novu stvarnost i realitet zbilje potpuno dovesti u pitanje.

Društvo ne-znanja stoga karakterizira to da je *samo u njemu mogućno* nešto što je u modernom svijetu ne samo nenormalno, nego i nezamislivo kao mogućno. Te mogućnosti proističu iz dualizma zbilje koji konstituira *estradna znanost*. Na izvjestan način *estradna znanost* je ukinuće znanja i znanosti. Tamo gdje vladaju *estradni znanstvenici*, ukinuta je znanost i u takvoj sredini *znanje nema nikakvu vrijednost*.

Prije nego je ozbiljen, dualizam društva ne-znanja svoje je prve konture dobio u ideologiskoj misli, koja je počivala na strogoj diobi teorijskog i praktičnog. Tako je “regija teorijskog” bila autonomna u odnosu na “regiju praktičnog” i obratno. Na ovaj način došli smo do “epohalnih uvida” o “dobroj teoriji i lošoj praksi”, samo teorijskim mogućnostima postojanja, “manjku” praktičnog u teoriji i sl. Sve ovo su bili pravci koji su, svojevremeno, karakterizirali “osobene doprinose u političkoj i društvenoj misli”, a svoju dalju razradu i prevladavanje “ideologiske besperspektivnosti” ove su teorije, kroz nove priloge njihovih autora u posljednjih deset godina “znanstvenog” rada, doobile u ozbiljenju.

Može se reći da danas na djelu postoji do sada najviši stupanj ozbiljenja jedne takve ideologije, ideologije socijalizma, i to u svim oblicima iz perioda samoupravljanja. U tom smislu i ono što se naziva demokratskim uređenjem jeste, na poseban način, samo jedan novi, dorađeni, oblik samoupravljanja. Kao i u “stara dobra vremena”, ministri se ne bave ničim, intelektualci ne govore, svi se prema društvu odnose kao da ih se uopće ne tiče, “zaslužni” pojedinci napreduju...

Ali, ozbiljenje uvida zasnovanih na ovim principima, zahtijevalo je određene korekcije. One su se ogledale prije

svega u priznavanju posvećenosti one strane kojoj je nekada pripadala teorija, a sa kojom svakako нико nije znao šta činiti. Kako se sada radi o onostranosti, o kojoj nije ni mogućno govoriti (*Wittgenstein*), dovoljno je vjerovati i biti siguran u svoju upućenost. Cijela stvar je mnogo lakša i bezopasnija, jer sa “političkom teorijom” nikada nije sigurno, uvijek postoji mogućnost pogrešnog govora ili pogrešnog shvatanja. Sada nema mogućnosti zabune, a što je najvažnije nema potreba koje je iziskivala rigidna ideologija. Sasvim je sigurno da nećete biti pogrešno shvaćeni, a postoji dobra osnova za nadu da shvaćanja uopće neće biti.

Primjer marksističke ideologije, ne *Marxove filozofije*, da ne bude zabune, samo je jedan od pokazatelja, možda najrašireniji, ali, ipak, ne i jedini. On daje mogućnost interpretiranja *epistemološke osnove* društva ne-znanja u jednom vrlo bitnom segmentu. Radi se o dijelu koji služi kao idejna osnova *estradne znanosti*, u kojoj se pokušavaju dovršiti i nevjerovatne ideje političke teorije. Naravno, dovršenje ovih ideja je pervertirano kao i *estradna znanost*, tako da kada se, primjerice, misli o jednakosti pojedinaca u društvu, istovremeno se u to “mišljenje” ugrađuje nejednakost. Drugačije ne može ni biti, budući da se društvo ne-znanja zasniva na *ne-slobodi* i nemogućnosti pojedinca da bude autonoman.

Biti, primjerice, “znanstvenik marksističke misli”, i istovremeno upućen u tajne vjerovanja, znači imati neoborive reference i u pitanje nedovodiv znanstveni autoritet. Stoga ne može biti iznenađujuće kada “znanstvenik” nastupa sa pozicija svojih intimnih i religijskih ubjedjenja, nastojeci se prije svega u tome potvrditi, vjerujući da za “ovostrano”, “praktično”, “znanstveno”, nije nikada kasno. Uostalom, znanstveno kao ovostrano, nema nikakve posebitosti, za njega nije potrebna nikakva “posvećenost”, ono ne govori o

superiornosti, tek o radu, kojim se ono “bolje po-sebi” nikada ne može sustići.

To bi mogao biti kontekst iz kojeg se, kao nigdje drugdje u društvu ne-znanja govori o mudrosti političara, estradnih znanstvenika, “javnih djelatnika”... Mudrost je u društvu ne-znanja sintagma za priznavanje nedostatka referenci, prihvatanje manjka uspjeha u međunarodnim okvirima, izvan *Maconda* i objektivnih rezultata. “Mudrošću“ se sve nadoknađuje i stvara prednost samo u društvu ne-znanja. “Mudrost“ je temeljna društvena referenca društva ne-znanja, koja se stiče blizinom centrima moći i gradnjom sebe kao centra moći.

Jednom riječju, ovdje se priznaje posvećenost, koja kao takva nadilazi sve ovostrane rezultate rada, truda i znanja i svojom ih superiornošću čini nepotrebnim, vrijednim ignorancije i, u krajnjoj instanci, potpunog prezira. Jednako stvar stoji sa “talentom”, koji je kao dar onostranosti, više nego dovoljna zaštita od rada, zahtjeva za referencama, jednom riječju realnog sagledavanja. “*Talenat*“ je, u slučaju društva ne-znanja, jedina i neoboriva “referenca” onih umjetnika, pa ponekad i znanstvenika, čiji se kredibilitet ne može dovoditi u pitanje, a koji se, istovremeno, ne može ni dokazati. Uostalom, to je uvijek tako kada su u pitanju stvari onostranih vrijednosti.

“*Talenat*“ je referenca kojom se ukida rad i znanje. Biti “talentiran“ u društvu ne-znanja znači imati odgovore prije pitanja, u kojima su sadržani dokazi za same te odgovore. Glavna referenca *estradne znanosti* je “talenat“. Zahvaljujući “talantu“ postaje se estradnim znanstvenikom, odnosno privilegiranom osobom koja ima “onostrane uvide“ u ovostranost, koji su sami po sebi validni i referentni. Takva “referentnost“ je potpuno u kontekstu *estradne znanosti*. *Estradna znanost* ne komunicira, ona ne dokazuje i tematizira, *estradna znanost* ne diskutuje i nema potrebe za

raspravljanjem uopće. Jednom riječju, *estradna znanost* nudi uvide koji se moraju prihvati! Onaj ko ih ne prihvati, osuđen je na medijsku egzekuciju i brutalne napade *estradnih znanstvenika*, koji su, ne zaboravimo to, *vojnici društva ne-znanja*.

Ovdje treba tražiti i nove razloge nedostatka znanstvenog i kulturnog života u zbilji društva ne-znanja. Ni znanost ni kultura ne mogu ništa reći o onome što pružaju uvidi “mudrosti”, “talenta” i, jednom riječju, “posvećenosti”. Oni nemaju moć viđenja onostranog i ne mogu ništa govoriti o eshatologiji zbilje društva zasnovanog na ne-znanju, “usudima” koji pogađaju pojedince i mogućnostima izbavljenja. To je stvar posvećenosti uvida intelektualaca obrazovanih na “marksističkoj teoriji”, koji su svoju “misao” uspješno transformirali u suvremenim dualizam društva ne-znanja, “misaonu” odrednicu paralelne “zbilnosti”.

Takva zbiljnost dobija i adekvatnu formu života – *kulturu konflikta*. Odsustvo komunikacije i racionalnog dolaska do rješenja važnih ne samo za neke “šire teorijske uvide”, nego i za svakodnevnost, vodi konfliktu kao načinu društvenog ophođenja. Pošto argumenti nemaju ulogu u dolasku i prihvatanju zaključaka, svoje zaključke i svoje stavove je mogućno jedino nametnuti. Nametanje je po definiciji ukidanje volje Drugog i potvrđivanje dominacije. Ovaj način formiranja stavova i mišljenja *estradna znanost* postiže putem medija.

Na ovaj način se, istovremeno, nadilazi svaka teorija, svaki je uvid takve vrste postao, više ili manje, nepresudan i nepotreban. Teorija ukida samu sebe time što se pojavljuje kao postvarena i određujuća za zbilju, pitanja su postala izlišna, jer se do odgovora može doći i bez njih, a uvid je metodski karakteriziran vjerovanjem u validnost odgovora. Znanstveni problemi su, drugim riječima, riješeni tako što je pokazano da znanost, u suvremenom značenju društva ne-

znanja, nije ni dovoljno relevantna, a na koncu ni potrebna uvidima koji imaju karakter posvećenosti.

Iz perspektive ovog viđenja, uopće nije neočekivano i nekonzistentno da se doktorske disertacije zasnivaju na politikantskim tvrdnjama koje su same sebi “dokaz”, da se knjigom smatra gomila uvezanih papira, ili da asistent bude dekan. Ideološke “reference”, kojima je popločan put u onostranstvo zbilje ne-znanja, ovdje su, objektivno, pokazale svu premoć i svemoć nad ovostranošću znanstvenog rada. Rezultat koji nudi *estradna znanost* je: “autentičan pristup u obrazovanju i vaspitanju”. Perspektiva i realnost je: samoizopćavanje iz suvremenih tokova obrazovanja i vaspitanja.

U društvu ne-znanja smisao obrazovanja je *poslušnost* i spremnost na *trpljenje*. Društvo ne-znanja tako priprema mladog čovjeka za ambijent u kojem će živjeti. Ukoliko nema sreću da spada u krug “posvećenih”, odabranih za neku posebitu poziciju, mladi ljudi nemaju šansu za razvoj. Rezultat je napuštanje društva ne-znanja prilikom prve mogućnosti da se bude nešto drugo. A “nešto drugo” se uvijek može biti izlaskom iz društva ne-znanja.

Projekcija budućnosti društva ne-znanja određena je tendencijom nesuvremenosti, nastojanjem odmaka od modernog, “tehničkog svijeta”, koji je zasnovan na “odsustvu morala“, “eksploataciji“, “imperijalnim odnosima“, “odsustvu humanosti“, “otuđenju“, “materijalizmu“ i sl., što je već davno “utvrdila“ *estradna znanost*. Svemu ovome pruža se realno-aktivan “odgovor“ života u dualizmu zbilje, koji dokazuje da tendencije suvremenog svijeta, zasnovanog na vrijednostima Zapada, “ne samo da nije potrebno, nego nije ni dobro, pratiti“.

Društvo ne-znanja želi uvjeriti da je upravo ono takvo kakvo je ako ne baš najbolji, a ono, makar, skoro najbolji od svih mogućnih svjetova. Njegovi vlastodršci su rad učinili

nepotrebnom kategorijom, jer su uspjeli "dokazati" da je mogućno živjeti od humanitarne pomoći i kredita koji se dobijaju upravo od "mrskog nehumanog svijeta". Pored toga, *estradni znanstvenici* su uspjeli "dokazati" i da se rad ne isplati, jer koliko god radite, ne možete zaraditi više od onih koji "zarađuju" svojom posvećenošću.

Što je najvažnije, *estradni znanstvenici* su dokazali da je i mišljenje, bilo koje vrste, nepotrebno i štetno, jer svi trebaju biti sasvim sigurni u vjeru da je svijet u kojem žive ispred drugih mogućnosti. Misliti, znači zapadati u svakovrsne probleme, a u društvu zasnovanom na ne-znanju biti opterećen misaonim problemima znači nalaziti se na putu u "pakao", ostati sam i imati sve protiv sebe. Izopćenost koju društvo ne-znanja kreira, nasilje je bez sile. U tome se nalazi vrhunac *kulture konflikta*, koja na ovaj način brutalno štiti i zagovara društvo ne-znanja.

Mišljenje je za društvo ne-znanja ne samo nepotrebno, nego i nepoželjno. Da je mogućno da sve funkcionira i bez mišljenja, najbolje pokazuje *estradna znanost*, u kojoj se odgovori daju prije pitanja. Ukipanjem mišljenja, ukida se i mogućnost *syjesnog života* (Henrich). Jedina mogućnost koja još preostaje je život na principima određenim ne-znanjem. Takav život pogoduje razvoju *konflikta*, a društva ne-znanja postaju prepoznatljiva po kriminalu i delikvenciji.

Stvar je, zapravo, u tome što je mišljenje uvek polazilo od sumnje i zasnivalo se na sumnji. Po tome se razlikovalo od ideologije svake vrste i zahvaljujući tome je postalo i glavna odrednica globalne civilizacije. Mišljenje se potvrđuje u sumnji i kritičkom nastupu, te stoga ni regiju "posvećenosti" ne prihvata u sakrosanktnosti bilo kakve ideologije. Ono se, prije ili kasnije, pojavljuje sa zahtjevima jasnosti i referentnosti, koji podrazumijevaju potvrđivanje u nekoj komunikativnoj zajednici, određenoj jednakim, mada nikako ne i istim, potrebama razumijevanja i zasnivanja uvida.

Pred ovom opasnošću, znanstvena i kulturna svakodnevnost društva ne-znanja formira se od provjerenih dualista, dakle “javnih djelatnika” koji se, u bitnom, ne razlikuju, ne repliciraju jedni drugima, konačno, u značenju znanstvene i kulturne komunikativne zajednice, ne komuniciraju. To su *estradni znanstvenici*, koji mišljenje žele nadomjestiti pozom. Njihove reference su pažljivo napravljene fotografije, na kojoj *estradni znanstvenik*govori pozom. Smiješna strana poziranja *estradnih znanstvenika* je u tome što zauzimaju manje-više iste poze. Time ne htijući govore da su manje-više svi isti i na isti način spadaju u područje *ne-mišljenja*.

Za komunikacijom nema potrebe, jer *estradni znanstvenici* žive u najboljem od svih mogućnih svjetova, oni su prvo kod sebe uspjeli postvariti vjerovanje u dualistički karakter zbilje, svakodnevno ga i “znanstveno” dokazujući, istovremeno pružajući uvjerenja u njegovo besprijeckorno funkcioniranje u stvarnosti. Stoga nisu potrebni novi ljudi, novi znanstvenici, mlađi, sumnjičaviji i beskompromisniji, nije potreban “znanstveni i kulturni život” koji oni treba da ispunjavaju … Ništa od toga nije potrebno, jer je stanje bolje nego ikad.

Najviše što prezire *estradna znanost* jeste filozofija! Neprijateljstvo *estradne znanosti* prema filozofiji izvorno je *neprijateljstvo prema mišljenju*. Lukavstvo *estradne znanosti* u pogledu filozofije ogleda se u tome što filozofijom predstavlja ono što nikakve veze za filozofijskom tradicijom i značenjem filozofije u izvornom smislu *metafizike* – nema. Da bi se uklonio “štetan utjecaj filozofije” i da bi se pokazalo kako njen *kriticizam* nema nikakve važnosti, doslovno se prevodi riječ *philosophy*. Tako se dobija “filozofija biznisa”, “komparativna filozofija”, “filozofija nogomet”, “filozofija vrtlarstva”, itd. Filozofijom se čini sve što se u engleskom jeziku koristi kao određenje nekog koncepta.

Uklanjanjem filozofije,*estradna znanost* otvara mogućnost da se svakoj vrsti naklapanja da važnost. Samim tim, ukinuta je kritička nota koju filozofijski diskurs i uvid uvijek ima. Time je i napravljen odlučan korak za ukidanje drugih znanosti i znanja kao reference. Sve postaje nevažno i jednako važno, a referentnost dobija svoju pervertiranu formu.

Na ovoj ravni *estradna znanost* ukida i međunarodne simpozije i skupove koji imaju znanstveni karakter. Sve što se pojavljuje pod plaštom “znanosti”, zapravo su u najboljem slučaju stručna okupljanja koja tematiziraju problem *kako*, i u vidokrugu nemaju pitanje *zašto*, koje je temeljno znanstveno pitanje.²³ Ukidanjem filozofije *estradna znanost* ukida sumnju i društvo ne-znanja čini nepromjenjivom činjenicom. Filozofija je nepotrebna, čak i opasna, jer svojim sumnjanjem dovodi u pitanje čak “najbolji od svih mogućnih svjetova”.

Adekvatno stanju stvari, oni koji su zaslužni za njega, i koji su doveli do ovog savršenstva mimo svih razloga suvremenog svijeta, metafizički su bolji od ostalih. Vjera u njih i njihov svijet, također, govori o pripadnosti ovom dobru, koje, opet, samo oni mogu konstatirati. Kada bi bilo “sreće”, koja bi dovela do mogućnosti, bilo bi za očekivati da ovi “dijagnostičari”, zbog općeg dobra i dobra svakog pojedinca, osnuju “specijalne ustanove” za one koji “nisu dovoljno dobri”, kako bi “postali bolji”. U stvari tek bi time bio postignut potpuni ideal ovog ozbiljenog dualizma, jer bi se ovim izbavljenje obezbijedilo u svim regijama zbiljnosti. Istovremeno, time bi društvo ne-znanja daleko nadmašilo neke kulturne sredine, za koje se ne dovodi u pitanje da su “ispred” njega, i dokazalo sav relativitet i ništavnost vrijednosti suvremenog svijeta.

Skriveni cilj društva ne-znanja jeste upravo osnivanje “specijalnih ustanova”, u kojima bi bila obezbijedena

²³Vidi: Max Horkheimer, *Pomračenje uma*.

mogućnost da oni koji ne vide zbilju onakvom kakvom je predstavljaju *estradni znanstvenici* i medijski kontrolori, budu, za njihovo dobro, sklonjeni na “sigurno“ mjesto. Takve projekcije se nalaze u doktorskim disertacijama i javnim nastupima onih koji u društvu ne-znanja segregaciju afirmiraju kao “pozitivan domet demokracije“. Od tvrdnje da neko ima pravo da ne želi da mu dijete ide u školu sa djecom druge nacionalnosti, boje kože, religijske pripadnosti, do ograđivanja ti “drugih“ u bodljkavu žicu, naravno za njihovo “dobro“, da ne bi bili meta neke nekontrolirane isključivosti, samo je korak.

U *kulturi konflikta* taj korak nije teško učiniti. Njegovu realnost, čak i očekivanost, dokazuju zvanično prihvaćene “znanstvene teze“ u kojima se civilizacijski nedopustivi stavovi prihvataju kao “znanstveno relevantni“. Sve je do kraja jasno i potpuno realno kada autori ovakvih pamfleta segregacije postanu profesori na univerzitetima društva ne-znanja.

Realnost društva ne-znanja su estradni znanstvenici koji nastupaju kao političari i političari koji se predstavljaju kao estradni znanstvenici. Podvojenost ličnosti, na neki način može odgovarati podvojenosti zbilje, rascijepljenosti koja nije neka teorijska smicalica, nego stanje života. Najgore od svega je što je nevjerovatnost društva ne-znanja, u stvari njegova realnost. Nevjerovatna dešavanja koja čine njegovu svakodnevnost, zapravo su sasvim predvidljiva. Potrebno je samo misliti u diskursu *ciničkog negativiteta* koji određuje svakodnevnost, shvatiti osnovna polazišta i pervertirani način razumijevanja svijeta, i sve postaje veoma jasno. Postaje jasno zašto društvo ne-znanja nema razvijenu znanstvenu i kulturnu zajednicu, zašto nema referentne časopise, zašto nema javno mnjenje i, istovremeno, zašto ima sve “ono” što ima.

Dualizam zbilje je izraz nemoći intelekta i snage “tvrdih argumenata”, što u konačnom jeste realno ništa

kulture konflikta. Treba imati u vidu da je kultura, shvaćena u najširem značenju, na veoma realan način uvjet postojanja u modernom svijetu. Jednako kao što ne treba gubiti iz vida, da kulturne vrijednosti nisu ono što *kultura konflikta* želi da budu, već ono što, kao takvo, prihvata suvremenih svijet. Loše je i pogubno, međutim, smatraju oni koji ne “pripadaju” “posvećenim misliocima”, što govoriti o ovome. Zato zagovaraju sankcije i mjere protiv svih koji ne priznaju njihovu “posvećenost“ u formi *estradne znanosti*.

15.

Marširanje svetaca protiv kriticizma

Pogubnost jedne kulturne nereferencijalnosti koja se vrlo neizravno odražava na društveni život u cijelosti, svoja polazišta ima u postojanju ekskluzivnog prava na istinu. Najveći problem nije kada se ovaj ekskluzivitet pokušava priskrbiti u kontekstu rigidnih ideologija onoga što u političkom životu, ma šta to značilo, nazivamo “desnicom”, nego kada se u “opozicionom djelovanju” nalazi dovoljno razloga za pravo na “izricanje posljednje riječi”. Tada se, zapravo, uništava mogućnost otvorenosti, potvrđuje rigidnost pozicije i dovodi u pitanje pravo na drugačije mišljenje i viđenje zbilje.

Farsičnost obilježavanja pobjede nad fašizmom samo je jedan od izraza farsičnosti društva, od koje korist imaju samo profašističke ideologije i pojedinci koji u ime *antifašizma opće prakse* i estradiziranja borbe protiv segregacije i rasizma, zatvaraju oči kada se nad Drugim provode razni oblici terora. Takav „estradni antifašizam“ je, u stvari, veoma važna poluga fašizmu. Fašizam u svom postvarenju ne počiva na Adolfu Hitleru i drugim simbolima i vođama bezumnog nasilja, nego na mirnim građanima i *estradnim intelektualcima* koji ne dobacuju dalje od praznih pozivanja na načela, sakrivajući iza takvog diskursa klečanje pred stvarnim i svakodnevnim nasiljem fašisoidnog društva.

Stvarnost društva ne-znanja ispunjena je upravo slikama medijski kreiranih *estradnih antifašista*, koji nemaju drugu ulogu do zamagljivanja stvarne slike novog fašizma i totalitarizacije društva. Pod parolom „riječi, a ne djela“, *estradni antifašisti i mislitelji* poručuju da se moramo boriti svim silama protiv poštasti fašizma i istovremeno odlaze da

čestitaju onima koji svoje društvene titule stiču na principu „dvije škole pod jednim krovom“, u ime demokratskog prava da *ne dopustimo* „našoj djeci“ da budu u istom razredu sa „njihovom djecom“. Civilizacijski nedostojne ideje, koje direktno korespondiraju sa fašizmom, za „estradne antifašiste i mislitelje“ nisu razlog da ne prijateljuju i vode raspravu upravo sa onima koji ne samo da se ne libe zagovarati takve ideje, nego ih i provode gdje god to mogu. *A mogu svuda gdje kritička misao ima formu estrade.*

Zato obilježavanje pobjede nad fašizmom u društвima ne-znanja, sa časnim iznimkama, nije ništa više do jedna provincijalna farsična predstava. U njoj odore antifašizma oblaće oni koji svakodnevno kolaboriraju sa sljedbenicima fašizma i, cinično, u njihovo ime govore o antifašizmu, dovodeći njegovu ideju u svojoj farsičnosti i ispraznosti govora do besmisla. Evropski antifašisti Drugog svjetskog rata ovakve pojave su određivali – kolaboracionizmom. Problem društva ne-znanja je u tome što u njegovom okruženju ni antifašisti ne razlikuju estradni kolaboracionizam od borbe protiv fašisoidnosti.

U društву ne-znanja se gubi smisao antifašizma i nastoji zaboraviti da se borba i pripadništvo antifašizmu ne odvija u medijskim predstavama i patetičnim govorima, nego u suprotstavljanju fašizaciji društva koja se dešava svakodnevno i na svakom mjestu. Antifašizam nije načelno zagovaranje principa slobode i jednakosti i svakodnevno, direktno ili indirektno, podržavanje gaženja prava Drugog i podilaženje zagovarateljima segregacije i rasizma. Antifašizam je neposredno suprotstavljanje i distanciranje od onih koji zagovaraju ideje fašizma, i to prije svega suprotstavljanje onima koji to čine u našoj neposrednoj okolini.

Zastupanje građanstva, koje u društву ne-znanja najviše napadaju upravo oni koji zastupaju ideje segregacije,

implicira istražavanje na ravni antifašističkog angažmana. U tom smislu, svi koji razumijevaju ideju modernog društva, važnost slobode pojedinca za prosperitet zajednice, u društvu ne-znanja moraju biti svjesni važnosti sučeljavanja sa fašizacijom društva. Tome u prilog govori i absurdna činjenica da univerziteti društva ne-znanja obično imaju ne zna se ni koliko studija sociologije i niti jednog znanstvenika koji se bavi suvremenim oblicima fašizma i fašizacije društva?! Građanska politička orientacija stoga svoj istinski test u društvu ne-znanja ima u odnosu prema fašizaciji društvene svakodnevnicе, ne u ponavljanju načela i fraza antifašizma.

Stoga bi građanski politički aktivizam u datim okolnostima morao počinjati oštrim suprotstavljanjem svakoj pojavi fašizma. Realne političke aktivnosti usmjerene na promjenu stanja permanentnog kolabriranja, zahtijevaju i permanentnu borbu protiv fašizma. Za tu borbu nije dovoljan jedan dan, niti jedna sedmica, niti jedan mjesec, ona traži svaki dan, svaku sedmicu i svaki mjesec svake godine. Promjena stanja u društvu moguća je samo sa radikalnim raskidom sa fašizacijom koja se nesmetano odvija pred našim očima. Tada će se ispuniti i uvjeti za obračun sa svim oblicima društvene delikvencije i destrukcije životnih svjetova. Građanstvo, odnosno političke opcije koje sebe vole nazivati „lijevim“, svoj prvi zadatak imaju u obračunu sa sljedbeništvom fašizma. Svaka vrsta relativizacije ovog problema, uključujući i relativizaciju kolaboracionizma, izravno vodi ne samo neuspješnoj borbi, već i kreiranju novih fašizama.

Ukoliko se ne slijedi taj pravac, dobija se surogat građanstva i surogat „lijevih ideologija“, koja tada nisu ništa drugo do farsično koketiranje sa fašizmom. Tada *kultura konflikt-a* postaje jedinom priznatom formom životnih odnosa i jednim principom razumijevanja svijeta. Time društvo ne-

znanja ulazi u fazu u kojoj se gubi svaka razlika i jedino što postoji jeste pseudo-identitet uspostavljen kroz *estradnu znanost*.

Na taj način oni koji trebaju predstavljati “demokratiziranu kulturu” i “demokratizirano mišljenje” (Rorty), zapravo jesu čuvari ideološke zaslijepljenosti i čvrstine u nepopustljivom nepriznavanju *drugog*. Najveći sunovrat društvenog života u društvu ne-znanja ne dešava se u kriminaliziranom političkom životu ili korupciji kao načinu rješavanja potreba, nego u destrukciji javnog mijenja kroz učvršćivanje pozicija “opozicionih svetaca” i “misilaca čuvara različnosti”. Naravno, ovdje nije glavni problem čak ni to što se ova pozicioniranost pretvara u privatizaciju prava na javno iznošenje stavova, nego što u svemu tome više nema nikakvog mišljenja i što se pseudo uvidi poturaju za “moderna dostignuća” i “izraz svjetskih suvremenih tokova”. U takvim okolnostima i najbizarniji pisac uvijek može naći načina da gurne u blato i najznačajnije ime svake suvremene literature.

Slika *kulture konflikta* nalazi se upravo u provinčijskom piscu koji u glavnoj informativnoj emisiji izjavljuje kako “on sve zna o scenariju” i kako pored njega niko ne bi smio ni da govori o tome. Snaga njegovog iskaza ne nalazi se u djelima i “širem priznanju” njegovog znanja, nego u činjenici da kontrolira medije i da niko nema šansu oponirati mu. Konflikt *kulture konflikta* nalazi se u brutalnom onemogućavanju Drugog da argumentira i bezobraznoj samohvali nosilaca ove kulture.

Ono što se pritom potura kao legitimitet za takve stavove i odstrel bilo koga ko ne odgovara aktualnim potrebama “kritičkog mišljenja”, jeste prividna moralna čistota kritičara i eventualno njegovo sudjelovanje u razmatranju humanitarnih pitanja na nekoj konferenciji u inozemstvu, nikako relevantnost samog teksta ili višegodišnjeg rada na istraživanju u nekoj oblasti. Na taj način

svetačka blagost prelazi u *vojničku surovost*, u kojoj su sva pitanja riješena prije nego su i postavljena i gdje se legitimitet više ne zadobija riječju, nego pojavom onoga ko je izgovara. Sama riječ ovdje više nema važnosti, ona je tu radi pojave neke “ličnosti” koja sobom garantira njenu istinitost.

To je osnova na kojoj se i argumentacija *estradnih znanstvenika* prihvata u samom iskazu koji oni izriču. Njima nije potrebno da argumentiraju, jer je sam njihov stav argument po sebi i *ad hominem*. Biti u sukobu sa nekim od estradnih znanstvenika, znači biti izložen fašisoidnim napadima medija koji pripadaju društvu ne-znanja. Ne-znanje se nalazi u iskazima i stavovima prihvaćenim kao argumentacija-sama-za-sebe.

Onda kada politička opozicija, shvaćena u svakom kontekstu, prihvati načelo ne-znanja, ona gubi svoju poziciju suprotstavljenosti. Ona postaje dijelom društva ne-znanja i utapa se u pred-moderno stanje koje je po njenoj supstanci razara. Tada se gubi mogućnost artikuliranog društvenog djelovanja i promjene odnosa koji karakteriziraju društvo ne-znanja. Kada opozicija postane dijelom pozicije, gubi se nada u mogućnost nečega boljeg, modernog i za život afirmativnog.

Drugim riječima, ono što je karakteristično za poziciono mišljenje, što je karakteristično prije svega za ideološke pristupe u kulturi, ovdje se pokazuje karakteristikom one strane koja bi trebala kulturu de-ideologizirati. Ovo okamenjivanje javnog mnijenja mnogo je opasnije, pa i rigidnije, nego ono koje se jasno deklarira sa pozicijom jedne vladajuće ideologije. Ono pokazuje da *nema druge mogućnosti*, ono sugerira da postoje samo dvije strane koje su potpuno kompatibilne i koje se jedna drugom dopunjaju. Takvo “kritičko viđenje” u stvari živi samo zahvaljujući ograničenosti pozicije i svojim pristupom i interesima takvu poziciju samo jača, naravno uz to, kao drugu

stranu, jačajući i sebe, sve do toga da postaje potpuno absurdno govoriti o bilo čemu.

Na ovaj se način, u svetačkoj čistoći, opozicija pretvara u vrlo rigidnu poziciju. Dovoljno je samo na neki način biti unutar ovog okvira, i već se postaje “genijalnim”, “nesvakidašnjim”, “maestralnim” i sl. Treba se samo sjetiti koliko je posljednjih godina u društvu ne-znanja bilo takvih slučajeva. Koliko je bilo teatarskih predstava koje su bile od desetljetnog značaja, a kojih se sada niko ne sjeća, koliko je bilo pjesnika i književnika koji su bili “svjetski priznati”, a koji u stvari nisu skoro ništa napisali, koliko je bilo “planetarno značajnih teoretičara”, koji u stvarnosti nisu u stanju elaborirati ništa više od općih mesta, koliko je bilo recenzija pojedinih autora koje su razlikovale samo u redu riječi u rečenici.

I sve je to moguće provjeriti i jasno utvrditi bez nekih većih poteškoća, ali to ne čini niko. Zašto? Zato jer takve stvari govore sveci kulture, govore “priznate karizme”, dobri i iskreni borci za slobodu govora. U ono što oni kažu ne smije se sumnjati. Njima se ne smije suprotstavljati, jer to izaziva *medijski gnjev* i za posljedicu ima potpunu izoliranost iz javnog prostora. Čemu provjeravanje toga što takve “veličine moralnog i duhovnog“ nedvojbeno utvrđuju, to je gubljenje vremena i snage na provjerevanje stvari koje su “svakako takve kako se za njih kaže“.

Društvo ne-znanja ne počiva na neznašnjicama, nego na lažnim znalcima. Upravo jer su “lažni“, njihovi stavovi i ne smiju biti dovođeni u pitanje, ne smiju biti predmetom kritike i ne smiju biti razmatrani u kontekstu znanja. Jedini okvir u kojem se oni mogu tematizirati je okvir *estradne znanosti* u kojem su stavovi *estradnih znanstvenika* dokazani sami sobom.

Kultura konflikt-a počiva na vjerovanju. To je *kultura vjerovanja* u kojoj se ništa od onoga što je prihvaćeno ne smije

dovoditi u pitanje. Zato lažni “mislioci“, “analitičari“, “teoretičari“, “humanisti“ i *estradni znanstvenici* kada žele biti uvjerljivi u svojim stavovima uvijek *duboko vjeruju*. Oni kao krajnji i nepobitni *argument* uvijek nude *vjerovanje*, nipošto *mišljenje* ili znanstveno dokazivanje. Za njih je *vjerovanje* (i to još duboko!) dokaz za sve, zato treba *vjerovati njima*. To je argumentacija *kulture konflikta* i *estradne znanosti*.

Sukladno tome, sve što nije prihvaćeno i što nije dio *kulture konflikta* predmetom je kritike i legitimnog osporavanja, čak i kada se radi o znanstveno dokazanim stvarima. Možda se to najbolje vidi u iskazima *estradnih znanstvenika* koji u svojim biografijama nemaju problem da stavljaju lažne informacije, samo kako bi uvećali svoje – ne-znanje. U istom cilju oni u knjigama navode mjesta koja uopće ne postoje u originalnim tekstovima, ali u ndeostatku znanja, ne-znanje se brani – falsifikatima.

Naravno, pošto same stvari stoje drugačije, pokaže se da je povjerenje bilo neutemeljeno. Tada slijedi stav da su “svi isti” i da sve to skupa nema nikakve vrijednosti. Tada se kao krajnja instanca ovakvog stanja nudi neka vrsta beznađa i apatije u djelovanju u kulturi i znanosti. Tada, zapravo, dolazi do stvarnog ukidanja javnog mnijenja, ukidanja kritičkog pristupa stvarima i time ukidanja svake mogućnosti razvoja suvremenih perspektiva mišljenja i djelovanja. Jedino što ostaje jesu “priznate veličine” *zaposlene* na stalnom radnom mjestu kritičara zbilje.

Društvo ne-znanja je do te mjere usavršilo poziv *kriticara zbilje*, da su se pojavili modeli koji su istovremeno filozofi, psiholozi, analitičari, politički teoretičari, kulturni teoretičari, sociolozi... sve u jednoj osobi. Ono što je za znanje nemogućno, za ne-znanje ne samo da je mogućno, nego je njegova stvarnost. Ta stvarnost se potvrđuje i pojavljuje u likovima *analitičara zbilje* koji stvarno nisu ništa drugo do

perači slonova čiji zadatak je očuvanje stanja i podrška sistemu ne-znanja.

Sve ovo treba reći ne radi toga da bi se kao rezultat pojavio otpor prema kritičkom i istraživačkom, nego upravo suprotno, da bi se počelo shvatati da to što se, sa časnim izuzecima, danas u kulturnoj javnosti društva ne-znanja pojavljuje kao "kritičko motrenje", nije ništa drugo do prevara i destruiranje stvarnih takvih nastojanja. To treba govoriti upravo radi toga da bi se pokušala prevladati apatija koja vlada u kulturi društva ne-znanja i u kojoj se pseudo vrijednosti predstavljaju za svjetsku relevanciju. Ovo je jednako potrebno da bi se izašlo iz konteksta u kojem postoje "čuvari istine", oni koji ne misle, nego *objavljuju*.

Nažalost, veoma rijetko se postavlja pitanje u ime koga i za koga objavljuju. A objavljuju u ime ne-znanja kao sistema vrijednosti i veličanja *estradnih znanstvenika* kao personifikacije tog sistema. Jedno od oličenja tog sistema je svakako i političar koji je *Kantovu Kritik der reinen Vernunft* svojevremeno preveo kao *Kritiku čistog razuma*. Naravno, nije stvar u nesretnom prijevodu, nego u nesretnom političaru koji nikada nije ni čuo za *Kritiku čistog uma*, te je stoga um preveo kao razum. Zato je potrebno govoriti o *estradnoj znanosti i kulturi konflikta* u njihovom postvarenju. Potrebno je ukazati da su ova određenja ovdje i sada prisutna u društvu ne-znanja i da imaju svoje konzektvence po zbilju u kojoj se odvijaju stvarni životni procesi.

To je potrebno zato da bi bila shvaćena pogubnost djelovanja onih koji nikad nisu čuli za *Kantovu Kritiku čistog uma*, a predstavljaju se velikim znanstvenicima, ili onih koji govor o ljudskim pravima predstavljaju za referencu svog rada u književnosti. U konačnom, to je neophodno da bi postalo jasno da se frazama pokupljenim sa internet stranica, ne može sakriti neznanje i nedostatak rada u bibliotekama. Pozitivni karakter neka novost ne stiče samim tim što je novost, nego

načinom na koji se predstavlja i što znači za realne zbiljske tokove.

U uvjetima u kojim novosti ne-znanja ništa ne predstavljaju za modernu zbiljnost, ne-znanje mora izgraditi svoju zbilju kako bi sebe potvrdilo. Tako nastaje društvo ne-znanja i tako se od života pravi postupno umiranje. “Svakog života sam se odrekao, tako sam sanjao. Postadoh noćnim čuvarom groba, tamo na brdu u osamljenoj kuli-gradu smrti. Čuvaо sam njene mrtvačke kovčege: mračni svodovi su bili puni tih trofeja. Kroz staklene kovčege u mene je gledao savladani život.“²⁴ Ne treba se zavaravati da je to umiranje samo figurativno, jer ono se i u stvarnosti vidi, ali tek na kraju života. Tada postaje jasno da ono što je nazivano životom, bilo je obično preživljavanje bez dovoljno radosti i duhovnog zadovoljstva.

Nije stvar, dakle, u tome da nije potrebno kritičko mišljenje. Naprotiv, ono je uvjet postojanja u moderenom svijetu, ali je potrebno jasno raspoznavati što je to što spada u stvarna kritička nastojanja i što ima osnova da bude to za što se izdaje, a što je puka manipulacija zasnovana na trenutačno lošoj situaciji i u svome održanju projektovana da dalje podržava pogoršanje ukupnog stanja u kulturi. Ovdje je potrebno imati svijest o odgovornosti za riječ, prihvatići da sve što se kaže ima svoje konzekvene i da podržavanje svega što izlazi iz okvira *same stvari*, dalekosežno ugrožava sve nove mogućnosti.

Treba pokušati shvatiti da je potrebno čuvati se ozbiljno namršetnih “mislilaca” koji “duboko vjeruju” i koji, iz svoje sakrosanktne pozicije, smatraju da je svaki njihov pozitivni dojam i na kraju poznanstvo sa nekim, vrijedan ili vredniji od svakog djela koje se može pojaviti, a koje nema ovakvu “podršku”. Ideološko pozicioniranje u kulturi je

²⁴Friedrich Nietzsche, *Also sprach Zarathustra*, Köln 2005, S. 104

najčešće jasno prepoznatljivo, mnogo je opasnije njegovo “kritičko” premještanje u opoziciju. Tamo gdje je, u različnim načinima pristupa, pozicija neposredno postavila opoziciju, nema mogućnosti novog, suvremenog i zbiljski relevantnog. Zbog toga kritičko viđenje ne treba uzimati kao model, nego ga uvijek iznova postavljati i podvrgavati preispitivanju. Tek tada ostaje otvorenom mogućnost mišljenja uopće. I tek tada je i ono stvarno “kritičko“.

16.

Inter-nacionalizam kao univerzalni nacionalizam

Pitanje o inter-nacionalistima nije problem političkog, nego kulturnoškog razmatranja. Inter-nacionalizam je prije svega kulturnoška odrednica, koja karakterizira kulturne tokove postsocijalističkih zemalja i razvoja globalizacijskih odnosa. Kao zemlju koja je u svom postsocijalističkom periodu bila suočena sa ratom kao instancom puta potvrđivanja identiteta, i to ratom koji je bio izazvan nacionalističkim porivima, inter-nacionalizam je možda osobito interesantan za Bosnu i Hercegovinu i zemlje bivše Jugoslavije.

U tom smislu se ne smije gubiti iz vida da se kao njegovo polazište u prvi plan stavlja "nastojanje prevladavanja konfliktnih situacija", i to na taj način što će biti pružen otpor svakom prenaglašavanju identiteta. U prvi mah inter-nacionalisti ne djeluju kao "negativci", naprotiv, sve što nude čini se veoma primamljivim i neproblematičnim u vrijednosnom smislu. Stvarni problem nastupa onda kada se od njih počne očekivati i zahtijevati da sami budu na pravcu onoga što zagovaraju, da sami istrajavaju na onome što predstavljaju kao svoje teorijsko, kulturno i svako drugo opredjeljenje.

To je, međutim, svakako problem *estradne znanosti* i *kulture konflikta*. Sve što se kaže ne obavezuje onoga ko govori, ukoliko govori diskursom *estradne znanosti*. "Na estradi sve je lažno, na estradi sve je fol" maksima je estradne znanosti, iz čega proističe *neodgovornost* kako za ono što se govori, tako i za ono što se čini. U tome se nalazi lažna posvećenost *estradnih znanstvenika* i izvorište njihove jedine moći. Takve odnose i mogućnost razvoja *estradne znanosti* do

razine jedine prihvaćene istine, daje samo društvo zasnovano na ne-znanju. U tom smislu, kao znanstvenici, *internacionalisti* su obavezno *estradni znanstvenici*. Kao kulturni djelatnici, oni su nositelji *kulture konflikta*.

Inter-nacionalisti se pojavljuju kao nosioci i zagovornici stvaranja odnosa u kulturi koji počivaju na klanovskoj pripadnosti i opredjeljivanju, prije svega, u političkom smislu. U biti, radi se o staroj metodi stvaranja "socijalističke kulture", u kojoj kulturu i znanost ne čine djela nego pojedinci. Sve što je rečeno, rečeno je samo za taj trenutak i treba biti zaboravljeno jer "ništa nije vrijedno pamćenja". *Inter-nacionalisti* su zagovornici kulture i društvenih odnosa, gdje jedina referenca jesu oni sami. To je "kultura" koja jedini smisao ima u tome da oni budu njeni protagonisti, ona nema referentne vrijednosti, nema specifičnosti, nema rezultate i djela, nema tendencije i tokove po kojim se karakterizira.

Rezultat takve pseudo kulture jesu paralelni svjetovi. Ono što se nalazi u takvoj kulturi, nema nigdje drugo. I upravo zbog te svoje lažne *jedinstvenosti*, takva kultura je *konfliktna*. Ona nema drugog načina da bude prihvaćena i priznata, da bude važeća vrijednost, nego da se nametne *konfliktom* kao formom životnih odnosa. Sa svakim kritičarem ona se obračunava *ad hominem* i ne ostavlja mogućnost za bilo kakav stav o njenoj nedostatnosti.

Tu teorijski počinje zaplet priče koju nipošto ne treba uzimati jednostrano, i za koju, upravo imajući ovo u vidu, ovaj tekst nema pretenziju davati bilo kakvo konačno stajalište. Ovdje se radi o pokušaju otvaranja rasprave o jednom problemu koji ima svoju pred-povijest (u najširem smislu još od 19. stoljeća), ali čija aktualnost sada zahtijeva u bitnom pravljenje razlike između internacionalizma i internacionalizma, jednako između internacionalista i inter-

nacionalista. Ta razlika ima istu osnovu kao razlika između neznanja i ne-znanja.

Inter-nacionalizam je vezan za kulturnu osobenost područja iz kojeg dolazi, tako da razlike koje postoje u njegovom viđenju, podrazumijevaju ova polazišta. U svakoj varijanti radi se o *kulturi konflikta*. Naravno, on ove osobenosti nastoji prevladati i ostaviti ih mogućnim samo u jednom globalno nivelerajućem smislu. Ovo posljednje su zajedničke tendencije, koje, ipak, ne brišu različnost polazišta. Koje su to karakteristike inter-nacionalizma? Pokušajmo nazrijeti makar neke od osnovnih crta.

Inter-nacionalisti u svojim stavovima ne govore ono što misle, ne zato što su iskreni, ili se boje iznijeti svoja gledišta. Ovdje se ne radi niti o jednom “vanjskom” razlogu neiskazivanja svog mišljenja, već o tome da *mišljenja jednostavno nema*. *Inter-nacionalisti ne-misle!* Oni se trude uvjerljivo predočiti da je najprobitačnije prihvatići trend i priklanjati se onome što je aktualno! Biti važan, značajan i priznat, znači pratiti šta je trenutno u trendu. Sve ono što nije u suglasnosti sa ovim trendovima, nema relevanciju.

Treba samo pokušati raspravljati sa inter-nacionalistima i tražiti od njih razloge relevancije neke tendencije. Ti se razlozi na koncu konca svode na – to što ih oni zastupaju. Odatle nije čudno stalno mijenjanje stanovišta, navođenje neistina ili netačnih podataka i zasnivanje cijele koncepcije na jednoj lažnoj slici stvarnosti. Ta lažna slika stvarnosti je *pralelni svijet* koji oni pokušavaju nametnuti cijelom jednom društvu. Onda kada to uspiju, dobijamo *društvo zasnovano na ne-znanju*.

Ovo bi bilo mogućno jasno vidjeti kada bi bila objavljena sabrana djela makar jednog inter-nacionaliste, ali sabrana djela koja bi sadržavala sve što je ovaj govorio i pisao. Ovdje ne samo da bi se mogle lako uočiti potpuno nespojive teze, nego bi i stavovi o ljudima na različnim mjestima bili

različno određeni. Sve što danas kažu, njih ne obavezuje da to moraju sutra ne samo reći, nego i priznati da su nekad govorili.

Odatle dolaze razlozi nipodaštavanja svakog nastojanja za ustanovljavanjem moralnih kriterija, jednako kao i drugih kriterija koji bi bili obavezujući za vrednovanje djelatnosti unutar kulture. Kao djelatnici, *inter-nacionalisti* su u stvari *estradni radnici*, oni svaki put najavljuju nešto epohalno i svaki put istu tu “epohalnu stvar” sami dovode u pitanje nekim drugim “novitetom”, nastojeći “novom epohalnošću” nametnuti zaborav one prethodne. Cijeli je smisao dat samo u novotarenju i nastojanju da se njime priskrbi “visoki značaj i vrijednost”.

Zaborav je ono sa čim *inter-nacionalisti* računaju. Svako sjećanje njima je neprijateljsko, a onaj ko ga izriče, zaslužuje spaljivanje na lomači. *Inter-nacionalisti* su u najširem smislu inkvizicija društva ne-znanja. U slučajevima kada su i *estradni znanstvenici*, oni predstavljaju vlast društva zasnovanog na ne-znanju. Oni sami čak i ne moraju biti vlast, ali su uvijek njeno najjače oružje diktature ne-znanja.

Kad bude pisana, ako ikad to bude, povijest beščašća, *inter-nacionalisti* će sasvim sigurno biti značajna tema. Isto tako ne treba gubiti iz vida da bi tema bili *inter-nacionalisti*, a ne inter-nacionalizam jer *inter-nacionalizam* bi trebao biti neka ideologija ili idejni horizont koji bi okupljaо *internacionaliste*. Tako nešto ne postoji, jer ono što okuplja *internacionaliste* jeste interes zasnovan na ne-znanju koji, smatraju oni, može biti ostvaren samo preko centara moći. Internacionalisti su protivnici ideologija, odnosno svih ideologija izuzev one vlastite – *negativne ideologije*. Ona se održava stalnim nastojanjem oponiranja, koje i kada ima smisla nema stvarnu snagu i nije ni usmjereni na promjenu stanja. *Negativnu ideologiju*, odnosno nastojanje inter-nacionalista, u primijenjenom značenju, piše suprotna strana.

Zato su *inter-nacionalisti* vječni likovi. Ne postoji režim koji njima nije prihvatljiv i za koji oni nisu prihvatljivi. Oni su ne samo dobra “pozicija” nego i idealna opozicija, suprotnost kojom je uvijek mogućno efikasno upravljati. Stanje u kojem su *inter-nacionalisti* opozicija je stanje vječne nepromjenjivosti, to je stanje u kojem nije potrebno misliti, jer oni, koji bi trebali biti “misaona” strana kao pozicija, kao snaga koja je u stanju stvoriti supoziciju, pokazuju da supozicije nema. Ovo stanje određuju katastrofalne kulturne tendencije, loša politika i nepodnošljivi društveni odnosi koji imaju tendenciju daljeg pogoršavanja. To je stanje kulture jeftinih romana, teatra zasnovanog na skečevima, *politiziranja kao filozofije*, turbo “muzike” svih formi, estradnih “misilaca” i epohalnih knjiga.

Drugacije rečeno, *inter-nacionalisti* su i pozicija i opozicija društva ne-znanja. Njihov smisao se nalazi u očuvanju faktičnosti i održavanju već postojećeg. Oni kao opozicija izvrsno žive od pozicije, a kao pozicija nemaju opoziciju i mogu činiti što im je volja. Takva situacija se najjasnije vidi u *estradnoj znanosti*, u kojoj tobožnji antifašisti *inter-nacionalisti*, uredno čestitaju i podržavaju rasističke doktorske disertacije, knjige, istupe u javnosti i sve ono za što se deklarativno zalažu. Deklarativno zalaganje *internacionalista* i *estradnih znanstvenika*, nije obaveza u konkretnom djelovanju i određivanju spram konkretnih situacija i osoba.

Inter-nacionalisti su *posvećeni* ljudi. Njihova se posvećenost ogleda u tome što su kao glumci genijalni, a nikad nisu na pozornici. Oni su pjesnici koji ne čitaju poeziju, pisci koji nikad ne govore o književnosti, znanstvenici koji ne pišu knjige, novinari koji su, prema osobnim potrebama, davno sve podijelili na dobro i loše, ono što je uspješno prije nego i nastane i ono što nema nikakvu šansu na uspjeh bez obzira na nastajanje. To su političari za koje ne glasaju ni

članovi njihovih obitelji, ali koji će bez zazora, dati odgovor na svako teorijsko i praktičko pitanje politike...

Inter-nacionalisti su, ukratko, oni čije tekstove možete čitati samo u naslovu, jer već znate šta sve može stajati iza naslova. *Inter-nacionlisti* su oni koje na tv možete gledati tako što ćete ugasiti ton i dobiti opkladu da ćete, prije nego ponovno upalite ton na vašem prijemniku, nastaviti govor govornika tačno tamo gdje se on trenutno nalazi. *Internacionalisti* su oni od kojih ste očekivali promjenu, nešto novo, a koji su pokazali da nisu u stanju promijeniti ni vlastiti izgled i koje nakon bezbroj susreta putem medija, znate bolje nego same sebe. To je razlog zbog kojeg se, u lošoj političkoj situaciji kaže “svi su isti”, to je i razlog zbog kojeg bez problema jednog *inter-nacionalistu*, čak i po izgledu, možete zamijeniti za drugog – oni su, poput vojnika, uniformno slični jedni drugima.

Uniformnost je jedna od osobnosti *kulture konflikta*. Odsustvo mišljenja implicira i odsustvo osobnosti, tako se *kultura konflikta* pojavljuje i kao nastojanje da se Heideggerovo *Se bivstvovanje uspostavi kao jedini i isključivi princip bivstvovanja*. Društvo ne-znanja je društvo isključenja moderne osobnosti i uspostavljanje *ekscesa* kao vrhunske forme osobnog. Takva “osobnost” u stvari je isključenje moderne osobnosti, koja podrazumijeva intersubjektivnu referencijalnost i integriranost u svijet.

Način na koji se *inter-nacionalisti* izjašnjavaju o svijetu u kojem žive, određen je korisnošću i efikasnošću zadovoljenja interesa. Na taj način oni i kulturu shvataju samo kao “materijalno dobro”. Prezir prema onome što se ne može realizirati, u krajnjoj instanci onome što se i ne želi realizirati, nalazi se u njihovoj dubokoj uronjenosti u politički pragmatizam. Ovdje je na sceni jedna politikantska kultura, pokušaj da se sve što spada u područje kulturnog, a prije svega

umjetničkog i znanstvenog djelovanja, svede na odrednice politike.

Zato *inter-nacionalisti* ne vjeruju u *utopiju*. Ona za njih nema smisla jer nema smisla ništa što nije ostvarivo i čime nije mogućno manipulirati. To je čak i opasno, jer podrazumijeva negaciju i ne daje izvjesnost o tome kako se stvari u krajnjem mogu završiti. Ona podrazumijeva i *osobnost*, što je za militariziranu kulturu neprihvatljivo i nedopustivo.

Istovremeno, na drugoj strani, *kulturi konflikta* pruža dobru mogućnost da se sve loše posljedice pripisu ovoj neodredivosti i neodređenosti. Njihova vodilja je vladajući trend i nastojanje da se vrijeme stigne na taj način što će se u modi biti prije nego moda nastupi. Ako postoji neka nedosegljivost koju *inter-nacionalisti* prihvataju, u smislu nadomjestka utopijskom, onda se ona nalazi u ovome.

Naravno, način razumijevanja mode ovdje je mnogostruk. Kao moda se pojavljuje određeno političko nastupanje, način oblačenja, držanje govora o važnim pitanjima umjetnosti, znanosti ... Kao *estradni znanstvenici*, *inter-nacionalisti* nastupaju u povodu groteske dana filozofije, ali na filozofijskim simpozijima ne smiju biti ni u publici. Rezultat je mogućno vidjeti u potpunom nedostatku promišljenosti zbilje. *Inter-nacionalisti* pokazuju da negacija nedosegljivog cilja vodi negaciji mogućnosti da se bude drugačiji, da se osvrće na vlastito djelovanje i da se u svakom momentu zadrži mogućnost izbora.

Pozivanje na slobodu, na zadržavanje mogućnosti izbora, na jednom stupnju ovih nastojanja vodi ka tome da se izgubi svaka druga mogućnost osim neprekidnog traženja novog. Krajnji cilj kulturne industrije, za koju *internacionalisti* u društvu ne-znanja predstavljaju jednu vrstu stožera, ovdje postaje izraz nastojanja postvarenja nihilističke ideje *ništa* kao krajnjeg smisla. Treba se samo osvrnuti na

kulturnu pustoš javnog mnijenja koja određuje jednu zbilju društva ne-znanja i postaviti pitanje: što je njen uzrok? Tada se može nazrijeti da se on ne nalazi u provincijalnoj poziciji, koja pokušava utvrditi vrijednosti osobnog iskustva i vlastitog skućenog svijeta, suženog između trepavica, kao vrijednosti društva. Nego u još provincijalnijoj opoziciji, koja kao kritiku takvog stanja, takvog stajališta pozicije, nudi jedino i isključivo stid što se treba biti opozicija ovakvoj provincijalnosti. *Ciljinter-nacionalista* nije da pokažu ili učine nešto boljim, nego da, bez konkurenčije, predstave sami sebe kao to bolje, kao jedino dobro, koje je po smislu Dobrog koje ga određuje, posebito.

Inter-nacionalisti kao opozicija ne shvataju da biti opozicija znači nuditi nove mogućnosti, ne nove predzname ili boje garderobe. Oni to i ne žele shvatiti, jer nemaju šta ponuditi. Kritikovati provincijalizam ne znači prihvpati neki drugi provincijalizam kao bolju mogućnost, nego istrajavati na kriterijima koji karakteriziraju suvremenii, moderni svijet. Ovdje se informacija, a ne znanje, prepisivanje sa interneta, a ne literatura, nude kao izraz suvremenosti i praćenja “glavnih tokova”.

U tako shvaćenoj suvremenosti, “*geniji inter-nacionalizma*” svoje ne-znanje iskazuju tako što, primjerice, u tekstu o *Immanuelu Kantu* govore o njegovoj “Kritici čistog RAZUMA”, što *Heideggerov Sein und Zeit*, naravno sa engleskog jezika, prevode kao “POSTOJANJE i vrijeme”, što “aritmetika” izgovaraju kao ARTIMETIKA. I to nije najveće zlo, najveće zlo je što i kada bi nekoga htjeli čuti, ne bi shvatili da je ovo najveći izraz provincijalizma, te da se onda kada postane alternativa, on pojavljuje kao ukidanje mogućnosti prevladavanja opće određenosti provincijalizmom.

Kada bi stvar bila gledana sa aspekta biologije, *inter-nacionalisti* bi vjerovatno bili okarakterizirani kao specifična vrsta štetočina, koji žive od druge vrste štetočina. Ono što čini

njihovo postojanje i zahvaljujući čemu oni uopće mogu da svoje djelovanje predstave u nekom smislu, jesu – nacionalisti. *Inter-nacionalisti* su druga strana iste medalje, po načinu mišljenja, po postavljanju kriterija i odnošenju prema stvarnosti, oni su jednaki svojoj poziciji, odnosno onome nasuprot čemu postoje. Kada ne bi bilo nacionalista, *inter-nacionalisti* jednostavno ne bi mali nikakvog smisla. Razlika između njih je samo u tome što oni svoje djelovanje određuju isključivo interesom, i to onim najprizemnijim. Isto tako, kada bi potpuno zavladalo stanje *inter-nacionalizma*, oni bi bili – *nacionalisti*. To se najjasnije vidi kada, sticajem okolnosti, *inter-nacionalisti* iz opozicije postanu pozicija. Oni tada, često mnogo rigidnije, istrajavaju na shvatanjima koja su karakterizirala one koje su prethodno napadali.

Slučajevi u kojima *inter-nacionalisti* istovremeno djeluju u različnim, naizgled opozitnim nacionalističkim koncepcijama, samo potvrđuju da *inter-nacionalisti* nisu drugo do *univerzalni nacionalisti*. Oni su zajednički nazivnik suprotstavljenih strana, nositelji suštine konflikta na kojoj se zasniva suprotstavljenost. Samo *inter-nacionalisti* mogu istovremeno biti u više nacionalističkih tabora i zastupati sve suprotstavljenje nacionalističke pozicije. U krajnjoj instanci, pozmatrano iz suštine ideje nacionalizma, *inter-nacionalisti* razaraju i sam nacionalizam u njihovoј biti. Razarajući nacionalizam, oni uspostavljaju *nacional-socijalizam* kao odrednicu društva ne-znanja.

Nacionalizam društva ne-znanja je odatle na specifičan način *inter-nacionalizam*. Dovoljno je samo imati u vidu činjenice da političke organizacije koje su osnivale koncentracione logore, nastojeći legitimirati vlastiti identitet, pokušavaju da se povežu sa međunarodnim organizacijama koje mogu iskoristiti u svom legitimiranju. Ta je internacionalizacija zapravo *inter-nacionalizacija*, koja se koristi u cilju opravdanja čak i najmračnijih ideja segregacije.

Naravno, ovdje i internacionalne organizacije, što svjesno, što nesvjesno, često gube čast, ali to samo za društvo ne-znanja u ovom kontekstu nije bitno.

Samo radi toga jer se, u bitnom, radi o jednakom, *inter-nacionalisti* su prije svoje pripadnosti “planetarnim tokovima”, mogli pripadati i nacionalističkim krugovima. Uostalom, primjera takvih slučajeva ima dovoljno mnogo da se na njih ne treba ni obazirati. Ono što pritom konstantno prati njihovu djelatnost jeste – šteta, šteta koju proizvode za sve, osim za sebe. Njihovo djelovanje karakterizira uništenje okoliša u kojem zasnivaju svoj uspjeh. U ime viši ciljeva, “planetarnog značaja”, izlaska iz epohe postsocijalizma, uključivanja u suvremene tokove diletantizma i uništenja svega “starog” (to se u ovom slučaju čita “zaostalog”, “primitivnog”, “totalitarnog” ...), oni se obrušavaju na sve što predstavlja bilo kakvu mogućnost izvan one koju, u formi novog modnog trenda, prihvataju.

Lakše je biti *proklamirani kritičar* nego shvatiti, primjerice, *pojam duha u Hegelovoj filozofiji*, jednako kao što je lakše *Dostojevskog* predstaviti kao nacionalistu, nego shvatiti njegov onos prema kulturnom naslijedu Evrope. Ne samo da to zahtijeva mnogo “uzaludnog” rada, nego se govorom o nekazivom (*Frank*), ne može stvoriti predstava za mase, koja će moći imati svoju uspješnu medijsku prezentaciju i donijeti popularnost govorniku. Isključivost *inter-nacionalista* je jednaka isključivosti svakog totalitarizma, oni niti žele niti mogu razumjeti *različnost*, mada o *različnosti* neprekidno govore i pozivaju se na nju kao na svoj manifest. Ovdje se *različnost* misli kao različan put od puta usmjerenog da se dođe do –*jednog i istog*.

Cilj nastojanja, odnosno sadržaj ovog *istog*, nalazi se u potvrđivanju trenda koji dokazuje *iznad-provincijalnost*. Pritom se želi na svaki način sakriti da je *iznad-provincijalnost* samo viši stupanj i mnogo rigidnija

provincijalost od one na koju se uobičajeno misli. Znati šta je trend, biti u onome što je aktualno, znači ne pripadati provincijalnom-nacionalnom, znači biti u “svjetskim tokovima” i, samim tim, biti ime “planetarnog značaja”. *Nacionalni provincijalizam* ovdje je zamijenjen onim *internacionalnim*, razlike u bitnom nema. *Inter-nacionalni provincijalizam* je zapravo samo viši stupanj provincijalizma. On je jedna od odlika *kulture konflikta* u njenom nastojanju potvrđivanja kao “planetarno važne”. *Inter-nacionalizam* je istovremeno i način na koji se društvo ne-znanja želi potvrditi kao međunarodni subjektivitet. U tom smislu *internacionalisti* igraju važnu političku ulogu u artikulaciji društvenih normi društva ne-znanja.

Inter-nacionalisti ne vjeruju ničemu i ni u što, izuzev u *duboko vjerovanje*. Oni su na jedan način oslikani u onom liku iz Leoneovog filma, za kojeg se kaže da ne vjeruje ni vlastitim pantalonama jer u isto vrijeme nosi i tregere i kaiš. Baš kao i u ovom filmu, oni jednako traže da se njima *vjeruje*, pritom uvijek računajući sa ljudskom zaboravnošću i time da će svaka današnja prevara biti već sutra zaboravljena. Kvazi-avangardizam koji se pritom ispoljava, jeste način na koji se pridobijaju oni koji bi po svaku cijenu željeli pripadati avangardi. “Slušajte mene, ponašajte se kao ja, bit ćete avangarda!”, to je parola sa kojom inter-nacionalisti nastupaju kao trgovački putnici kulturne industrije. “Život je vrelo radosti; ali tamo gdje piye i ološ, tu su sva vrela otrovana... Oni su svetu vodu otrovali svojom pohotnošću; a kako svoje pogane snove nazivaju slašću, otrovali su još i riječi.”²⁵

Na ovom bi pravcu bilo mogućno sagledavati direktnе utjecaje koje kultura ima na politiku. Tamo gdje se ovo viđenje zbilje iskazuje kao dominantno ili kao nezaobilazno

²⁵Friedrich Nietzsche, *Also sprach Zarathustra. Ein Buch für Alle und Keinen*, Köln 2005, S. 72.

važna instanca javnosti, skoro u pravilu se radi o krajnje nesamostalnoj društvenoj zajednici i politici koja sama nije u mogućnosti samostalno nastupati niti u jednom pitanju. Tamo gdje imamo ovakvu situaciju, govorimo od društvu ne-znanja. U tom smislu se *inter-nacionalisti* pojavljuju kao nosioci političke orientacije, čak i onda kada oni nisu neposredni i frontalni zastupnici svojih shvatanja i djelovanja.

Oni se pojavljuju kao savjetnici, glasnogovornici, zastupnici, teorijski pokrovitelji određenih ideja, njihov smisao je postizanje cilja u vlastitoj probitačnosti. Da bi taj cilj bio postignut, mora biti izgrađeno takvo društvo kakvo odgovara *Markesovo*j slici mitskog sela *Macondo*, u kojoj je sve normalno na nenormalan način. To je slika u kojoj je sve drugačije od onoga kako izgleda i neposredno se daje da jeste.

Inter-nacionalisti su majstori reciklaže, oni su promotori novih ambalaža i prepakirane robe. Marketinški agenti zaborava svoju funkciju ispunjavaju tako što pruže uvjerenje da možete biti pjesnik bez obrazovanja, uzdajući se u "senzibilitet", da možete biti znanstvenik bez čitanja i upućivanja u oblast, da možete biti obrazovani a da ne znate razliku između starog, srednjeg i novog vijeka, jednako nije važno znati ni kada počinje, a kada završava jedan, drugi ili treći. *Inter-nacionalisti* su brisači granica i uspostavitelji ograničenja. U ime ukidanja granica, oni uvode ograničenost, kao rezultat kritike tradicije, oni zagovaraju ne-mišljenje.

Za *inter-nacionaliste* u ulozi *estradnih znanstvenika* nije nikakav problem da u korištenju metode reciklaže jedan te isti tekst, koji svakako nema nikakvu znanstvenu vrijednost, objave više puta pod različnim naslovima. Slika *reciklaže* i *prepakiranja* kao znanstvenog principa da je uspravo ovdje, u pakovanju stare i bezvrijedne robe u novu ambalažu i uz pomoć *inter-nacionalizacije*. Naravno, pritom je držano nemogućim da se takva reciklaža otkrije, jer je proizvod

zapakovan na različnim mjestima, a verificiran samo na jednom – u bibliografiji.

Ovo se ogleda u tome da se ne polazi od mogućnosti da nešto što je na jedan način predstavljeno, na jedan način shvaćeno i uzeto za neki smjerokaz, može biti shvaćeno i na neki drugi način i može imati i neko drugo značenje. U tom smislu je tradicija izgubljena kao mogućnost novog, a realna vrijednost onoga što se prihvata za novo ili za neku novu mogućnost, jeste otklon od onog tradicionalnog. Na tom pravcu, primjerice, znanje grčkog ili latinskog jezika, nema vrijednost znanja rukovanja računarom. Korisnost ovog znanja nije moguće izraziti u onome što zahtijeva *modni trend* i od toga nije moguće napraviti predstavu u kojoj će biti iskazana snaga “negacije uma”.

To je, recimo, ona kritika metafizike koja ovu prezire i “ukida” ne radi toga jer se kontekst njenog mišljenja iskazuje teorijski neprihvatljivim, već zato što zahtijeva nešto više od “provjerljivosti” i identificiranja sa političkim pokretima. Naravno, pritom se na svaki način zaobilazi da je ideja potčinjanja i vladanja Drugima, u svim oblicima, postojala i prije metafizike, kao uostalom i prije drugih oblika kulturnog naslijeda koje se, u nekom kontekstu, uzima kao mjesto rigidnih društvenih konzekvenci.

U osnovi, takva pseudo kritika zasniva se na nesposobnosti i nemogućnosti da se *misli* metafizika i razumiju njena određenja. *Estradna znanost* počiva na nesposobnosti i nedostatnosti koja se u svojem nerazumijevanju problema i mišljenja, pokušava lažno predstaviti kao kritika. Zato *estradni znanstvenici*, izuzev u slučajevima modernih društava, gdje ne dominiraju, ne govore na međunarodno relevantnim znanstvenim skupovima. Oni ih preziru i čak pokušavaju umanjiti njihov značaj s obzirom na “domaći i autohton pristup problemima”. “Kupujmo domaće“ je parola kojom *estradni znanstvenici*

društva ne-znanja uspostavljaju svoju referentnost i znanstveni značaj.

Estradnim znanstvenicima nije problem da čak i svjetski relevantne kongrese proglose beznačajnim samo zato jer oni ne sudjeluju u njihovom radu. Pritom njihovo sudjelovanje nije ničim onemogućeno, izuzev nedovoljnim znanjem i nemogućnosti da se čak i to ne-znanje izloži na nekom svjetskom jeziku. Ali onda kada “sveci ne marširaju”, marša ne može ni biti! Zato oni koji marširaju kada ne marširaju sveci, moraju biti proglašeni ništavnim i bezvrijednim, i to baš u onome što im se priznaje izvan društva ne-znanja. Odakle drskost da se nešto čini bez suglasnosti *posvećenih estradnih znanstvenika*? Tako nešto se kažnjava izopćenjem, starom i provjerenom metodom svih diktatura i fašističkih društava.

Nemogućnost suočenja sa *mišljenjem*, ovdje vodi ka pokušaju da se ono učini suvišnim. Pokušaj ukidanja mašte u ime sprečavanja nekog mogućnog zla, osobenost je svih totalitarnih nastojanja i svih pokušaja afirmacije jednoznačnosti istine. Kritika ovdje postaje svrha sama sebi, odnosno ono što se naziva kritikom samo je medijska prezentacija jednog shvatanja kulture, u kojem je događaj nečega sveden na pseudo predstavu o tome što bi trebalo da se desi. To je obilježje *kulture konflikta*. Onaj ko se pritom usudi optužiti ovaj pristup za diletantizam, sam biva optužen da pripada mračnim silama prošlosti, “zastarjelom viđenju” i onome što sa modernim svijetom i suvremenošću nema ništa zajedničko.

Platon ili *Homer* ovdje su samo imena za neki davni prapočetak nečega što će biti predstavljeno u nacional-socijalizmu, staljinizmu ili nekom drugom totalitarizmu, te interes za njihovo djelo, izuzev ovog konteksta, nema veći značaj. Samo tvrdo određeni provincijalizam može, recimo, u godini u kojoj sve značajnije znanstvene zajednice

obiljažavaju 200 godina od smrt *Immanuela Kanta*, reći kako danas u svijetu nema interesa za njegovo djelo. Arogancija *inter-nacionalizma* ide tako daleko da negira i mogućnost provjeravanja ovakvih informacija putem interneta i drugih sredstava razmjene informacija i komuniciranja.

Inter-nacionalizam je, na poseban način, nacionalizam širih razmjera. On afirmira stavove o *posvećenosti* onih koji se upuštaju u njegove tokove i prihvataju pravila njegove igre. Pritom je dobrodošao svakoj politici anti-intelektualnog nastojanja, svakoj društvenoj tendenciji, drugim riječima, koja svoju perspektivu zasniva na ukidanju mišljenja i mogućnosti kritike. *Inter-nacionalizam* je način da mali odjednom postanu veliki, da provincijalci postanu značajni u najširim razmjerama, to je način da neznanje postane prednost, da nerad postane izvorište prosperiteta. U svemu tome, *inter-nacionalisti* svoju perspektivu vide u ukidanju drugih perspektiva.

Na tom pravcu *inter-nacionalizam* se razaznaje izvan ideooloških okvira, izvan neke koncepcije koja bi bila izraz nekog smišljenog, ideologiskog pristupa ili sređenog nastojanja postizanja nekog cilja. On je način viđenja svijeta, način odnošenja prema svijetu i njegovog shvatanja. To je pristup u kojem se stvarima prilazi iz njihove neposredne pred-stavlјivosti, gdje je viđenje zbilje određeno upotrebljivošću i korisnošću postizanja rezultata. Treba imati u vidu da se krajnji rezultat, ili krajnji cilj ovog pristupa nalazi u zadobijanju povlaštene pozicije i ukidanju onih mogućnosti koje podrazumijevaju izlazak iz zadatih okvira.

Inter-nacionalisti svemu što je predmet njihove kritike ili suočavanja sa zbiljom u bilo kojoj formi, pristupaju sa aspekta transparentnosti smisla. Pokušaj nametanja transparentnosti ovdje se pripisuje nečemu što, u krajnjoj instanci, nije bilo okrenuto tome i nije imalo za cilj čak ni postizanje konačnog rezultata. Na tom pravcu *inter-*

nacionalisti, kao i estradni znanstvenici, imaju odgovore prije pitanja, oni su problem riješili prije nego je on i postavljen. To je zapravo jedan novi oblik stare borbe za slobodu, koja je u stvari prikriveni put nametanja neslobode.

U krajnjoj instanci, svaki pokušaj kritike *internacionalista* završava optužbom za nacionalizam onoga ko kritikuje. Čak se i neskriveno pojavljuju stavovi prema kojim je neko nacionalista zato jer kritikuje inter-nacionalistu. *Legitimitet jednog, koji je uspostavljen kritikom legitimite uopće, ovdje se pojavljuje kao garant nelegitimnosti suprotne pozicije.* Stara formula, prema kojoj “onaj ko nije na našoj strani – protiv nas je”, ovdje se pojavljuje u novom obliku, ali u jednakom rigidnom nastojanju. Kritika identiteta, na taj način, postaje put ukidanja *identiteta drugog*, a nikako otvaranja novih mogućnosti. *Inter-nacionalizam* je, na taj način, krajnja instance nacionalizma, po svim negativnim konzekvencama potpuno mu jednaka.

Inter-nacionalisti su “mislioci” konteksta bez smisla. Za njih emotivnost nema smisla jer, u realnim odnosima, uglavnom producira poteškoće, ali ne postavljaju pitanje može li biti smisla bez emotivnosti. Razlog tome je antropološka struktura bez emocija. Oni se bave utvrđivanjem odnosa kao takvih, ne postavljajući pitanje čemu uopće ti odnosi. Oni problematiziraju umjetnost kroz tehniku izrade, ne govoreći o tome što se nalazi u samom djelu.

Inter-nacionalisti su kritičari nacionalizma jer su ovu poziciju otkrili kao dobru funkciju, a ne zato što su smisao, dakle po vrijednosnim orijentacijama, izvan ovog konteksta. Oni istovremeno mogu biti *antifašisti opće prakse* i najbolji prijatelji sa zastupnicima fašističkih ideja. Svoje postojanje *inter-nacionalisti* nalaze u svojim protivnicima, zato su, radi produženja opstanka, neprekidno u potrazi za novim neprijateljima i novim načinima da iste produciraju, tamo gdje ih realno nema.

Želja *inter-nacionalista* je da budu nešto drugo od onoga što jesu. Njihov identitet se nalazi u tome da nisu ono što zaista jesu. Oni ne znaju tačno što bi to drugo trebali biti, ali pouzdano znaju da trebaju biti nešto drugo. Opravданje za to nalaze u nemogućnosti da se “nešto bolje uradi ovdje”, da se promijeni situacija čijoj nepromjenjivosti sami doprinose. Istovremeno, oni ne žele biti internacionalisti, jer to podrazumijeva da se bude određen nečim kao svojstvenošću, a što istovremeno zahtijeva neprekidno potvrđivanje. *Internacionalisti* kao nacionalisti žele biti *ništa*, i u tome nalaze smisao negacije nacionalizma, odnosno podržavanja vlastitih nastojanja u kojima žele naći svoje potvrđivanje.

U krajnjem *inter-nacionalisti* kritiku nacionalizma izvode iz kritike identiteta, smatrajući da je ova kategorija mjesto zasnivanja svih crnih stranica dosadašnje povijesti. Naravno, ovdje se ne radi samo o teorijskom pitanju koje je postavljeno na neku višu razinu, ili u nekom pogrešnom pravcu, nego prije svega o nastojanju da se promišljanje zbilje, kroz razumijevanje njenog sadržaja kao transparentnog u društvenim odnosima, svede na tehnologiju upravljanja i uspostavljanja shvatanja tog upravljanja iz neke, nikad do kraja određene, sheme tehnološkog procesa. Odatle dolazi fascinacija brojkama, tabelama i proračunima, iz koje se, i to tamo gdje nije potrebno ili nije mogućno, stvari svode na tehničku mjeru. Tehnika je pritom shvaćena iz cilja u čijoj je službi i koji određuje njene mjere.

Takvo uspostavljanje parametara u sagledavanju određenih pitanja, samo je izraz nedostatnosti i odsustva mišljenja. Mišljenje se pokušava nadomjestiti suviškom u niz poredanih parametara, koji imaju smisla samo ukoliko se pristane na odsustvo mišljenja i isključenje znanja u njegovom *platoničkom značenju*. Realitet takvih odnosa jeste diktatura većine nesposobne da prosuđuje, koja producira posljedice

nepovoljne i po samu sebe. Ovdje se nalazi *demokratičnost društva ne-znanja*.

Razmatranje *inter-nacionalista* na ovom pravcu čini se da otvara jednu perspektivu viđenja kulturnih tokova prilagođenih poticajima potreba kulturne industrije ili industrije uopće. To je kontekst u kojem se kao dominantna identificira *kultura konflikta*. Temeljna orientacija društva koje prihvata ovu kulturu kao određujuću formu životnih odnosa, jeste permanentni konflikt.

Kritika *inter-nacionalista* u tom smislu jeste kritika jedne tendencije određene kulturnom industrijom i nastojanjima koja, u svom polazištu, ne dolaze iz same kulture, ali se nameću kao *kultura konflikta*. Ona je potrebna upravo radi očuvanja perspektivističkih mogućnosti, prevladavanja društva ne-znanja i ne zatvaranja u opcije krajnje ograničenog opsega. Ova kritika stoga nije način davanja podrške njenoj opoziciji, nego pravac na kojem se stvarne mogućnosti mišljenja, razumijevanja svijeta i kulturnog djelovanja uopće, ne vide niti u jednoj od krajnosti. Ovdje se najprije radi o upozoravanju na opasnost *estradizacije kulture i zanosti* i na taj način, pogotovo kada se radi o po opsegu “malim kulturama”, ugrožavanju njenog opstanka i razvoja uopće.

U konačnom, kritika *kulture konflikta* za svoj cilj ima afirmaciju života. Izoliranost iz modernog svijeta, utemeljenog na principima *znanja*, mora se razumjeti u kontekstu prihvatanja ne-znanja kao pseudo-principa zajednice nespremnih da svoje djelovanje artikuliraju u odrednicama *vremena* u kojem žive. Prevladavanje ovakvog stanja, koje je perspektivistički neodrživo, mogućno je samo ukidanjem ne-znanja kao društvene odrednice i prevladavanja *kulture konflikta* kao dominantne forme životnih odnosa.

17. Poslije bala vampira

Najbolje bi, u stvari, bilo ništa ne govoriti, a da stvar bude gora to bi možda bilo i najpametnije. Glavna kušnja za svakog intelektualca nalazi se, međutim, ne u opredjeljenju za najbolju opciju, nego za onu sa kojom se može dalje živjeti. Smatrati se intelektualcem i ne reagirati na otvorene manifestacije fašizma, posebito danas je, čini se, proturječno i, kada bi bilo relevantne kulturne javnosti, neodrživo. Zato događaje manifestacije fašizma treba posmatrati kao najotvorenije i najgrandiozniye predstave militarizirane kulture, ne samo kao neki poseban ekskluzivitet i neki izdvojeni eksces.

Fašizam je jedina perspektiva društva ne-znanja. Jedino fašizmom društvo ne-znanja uspijeva održati dominaciju *kulture konflikta* i održati ne-znanje kao princip na kojem nastaje i opстоji. Fašizam je predstava isključenja Drugog, u kojoj je sve *kao da* postavljeno i sve se dešava u nekoj lažnoj formi, nečemu što nije onako kako se dešava. Predstave fašizma su izraz postvarivanja Zla, *izvraćanje* ljudske prirode u nesposobnosti da se istrajava na principu Dobra.

Čak i u najbenignijim oblicima diskriminacije, ukoliko uopće pristanemo da je benignost ovde mogućna, fašizam nije slučajna pojавa. On je fenomen odsustva svijesti o činjenju i izraz isključivosti koja proističe iz *kulture konflikta*. U cijelosti uzevši, *fašizam je manifestacija dominacije kulture konflikta*. On je pobjeda surogata nad kulturom i potvrđivanje ne-znanja kao temeljne odrednice društva. Njegove predstave su stoga *kao da* predstave nečega

za što se nema snage u određenom vremenu i na određenom prostoru.

Sasvim je sigurno, međutim, da se ove predstave ne dešavaju, ili ne igraju, slučajno baš na određenim područjima. One se pojavljuju i pojavljivat će se samo tamo gdje se problemi rješavaju ognjem i mačem i gdje se tekovine zločina prihvataju kao povjesna dostignuća. One se dešavaju samo tamo gdje *kultura konflikta* dominira kao forma životnih odnosa i prihvaćeni način odvijanja života. U takvim okolnostima ove predstave su legitiman način prihvatanja svih oblika života, stoga je sasvim normalno da su i institucionalno podržane. Ovdje se stvarnom podrškom treba shvatiti svako nečinjenje i nepružanje svakovrsnog otpora ne samo otvorenom nasilju, već i fašističkoj ikonografiji.

Fašizam ne počiva na velikim ideolozima i grandioznim programima političkih organizacija. On se zasniva na nečinjenju i prešućivanju njegovih manifestacija od strane "mirnih porodičnih građana" i ušuškanih i dobro obezbijeđenih intelektualaca kojima je važno samo da se "grozne stvari" koje se dešavaju ne dotiču njih. Oni ne shvataju da će svakako meta fašista biti svi oni koji se ne uključe u taj pokret i koji konkretnim djelima ne pokažu lojalnost. Stvar je samo procesa i vremena kada će na koga doći red.

Treba konačno shvatiti da sa ovakvom ikonografijom uvijek ide i određena vrsta ponašanja, te da je toleriranje obilježja koja preferiraju nasilje i zločin, u stvari toleriranje samog nasilja i zločina. To se može jasno vidjeti u slici "političara" kojem nasilnici javno skandiraju, a on ih pozdravlja. Onaj ko u takvim okolnostima prihvata podršku nasilnika, ko im prijateljski i sa smješkom pristupa, zapravo nigdje više ne bi trebao biti prihvaćen kao javni djelatnik, nego jedino kao jedan od nasilnika. Ovdje otvorenom stoji slika u kojoj se pokazuje kako politika dolazi iz jednog ne-

kulturnog viđenja, kako je određena njime i dalje ga podstiče i omogućava mu razvoj.

Još jasnija je slika političara i političkih organizacija koje otvoreno podržavaju ratne zločinace. Dočekivanje ratnih zločinaca i njihovo veličanje nakon odsluživanja zatvorskih kaznica zlodjela koja su počinili, obred je *kulture konflikta* za koju takvi likovi nisu zločinci, nego heroji. Pervertiranost društva ne-znanja i *kulture konflikta* u kojoj se odvijaju njegovi procesi, vidljiva je na svakom koraku.

Uz sve te slike, ide i slika *estradih znanstvenika*, koji će i necivilizacijske tekovine *kulture konflikta*, poput koncepta segregacije u obrazovanju i razdvajanja djece po principu "dvije škole pod jednim krovom", veličati kao "izraze demokracije". Nakon veličanja koncepata, njima nikakav problem ne predstavlja ni pravdanje zločina i konkretno stajanje u odbranu zločinaca. Pri svemu tome, oni brane i zločince suprotstavljenih strana, oni se zalažu za *zločin kao takav*. Ono što određuje njihove stavove i što žele na svaki način opravdati, jeste *činjenje zločina* kao društveno prihvatljivi akt.

Estradni znanstvenici su u svom političkom angažmanu *inter-nacionalisti*. Njihov nacionalizam i ekstremno djelovanje nadilazi obični nacionalizam i svoju snagu ima upravo u tome jer je *inter*. Oni spadaju u svaki nacionalizam i svako ekstremno djelovanje im je primjereno. Oni vladaju metodologijom zločina i ako postoji nešto što zaista umiju raditi, to je postavljanje i provođenje metodologije zločina.

Društveno zlo koje se producira i realno postoji u socijalnim uvjetima, koncipirano je i idejno uobličeno u *estradnoj znanosti*. To je njena društvena funkcija. Time se može reći da jednako kao što znanje stvara sebi primjereno društvo i ne-znanje stvara društvo koje njemu pripada i u kojem se ono nameće kao dominantna vrijednost.

Stvar je u tome da slike koje vidimo u društvu ne-znanja, koje smo već opisali, ne treba nazivati izrazom nekulture, to je samo žmurenje pred opasnošću koja stoji pred nama. Ovdje se radi o *ne-kulturi*, monstruozno izobličenom viđenju koje svoj smisao nalazi u neposrednoj negaciji svih obilježja *moderne kulture*, koje u krajnjoj instanci stoji nasuprot životu. Ono protiv čega je nasilje i bilo poduzeto, u krajnjem, jesu zapravo nastojanja ostvarenja povratka dostojanstva i prava građana, nepovredivosti njihovog prava na uređenje vlastitog života, življenja prema vlastitim htijenjima. Svi politički razlozi nalaze se u drugom planu, svi oni dolaze tek poslije ovog životnog zahtjeva. Odnosno oni su prije njega samo onda kada se politika ne-znanja i kulture konflikta pojavi kao nasilje usmjereni protiv ovog zahtjeva.

Ono što društvo ne-znanja stvara kao svoj autonomni ambijent, jeste odsustvo života. To nije naprosto odsustvo postojanja, nego odsustvo svakog kretanja, svega što život čini lijepim i radosnim. "Život bez radosti" jeste parola društva ne-znanja. Takav život svoju realnost ima samo u neposrednim i bizarnim htijenjima, namjerama i idejama. U svemu tome nema mjesta ni za moralnost ni za odgovornost za učinjeno.

Jednako tome, svako čuđenje, nevjericu i objašnjenje kako nema objašnjenja, samo su posredno priznavanje odgovornosti, pa i krivice za ovakvo stanje. Odgovornost se nalazi u tome da postaje normalno jedno neodrživo stanje, da vojnici postaju nositelji kulturnih tokova, u krajnjem se prihvata kao normalno da nasilnik formalno i pravno ima veća prava nego žrtve nasilja. Onda kada je prihvaćeno da može postojati situacija koja ide ne samo nasuprot nekim općeprihvaćenim načelima pravdenosti, nego i načelima modernog prava, projicirane su slike koje u društvu ne-znanja možemo gledati svakog dana. To su slike svakovrsnog nasilja i primitivizma, koje određuju ne samo opće stanje, nego i

svakidašnji život. Tada je prihvaćeno da nasilje postaje princip društvenog djelovanja. Time je fašistima dato pravo da vlastito divljanje pokušavaju opravdati – slobodom volje drugih.

Sasvim je razumljivo da institucije koje počivaju na ovim načelima, koje iz njih nastaju, neće reagirati niti na jedan oblik nasilja koji dolazi iz njihovih *ne-kulturnih* osnova, prema kojim i same kreiraju svoje djelovanje. Kultura, a i *kultura konflikta* je kultura, život određuje u cijelosti. Onda kada kultura počiva na *ne-kulturi*, dakle na vlastitoj negaciji, sve u njoj je određeno nihilistički. Tada moral i sva načela *umstvenog djelovanja* i bivstvovanja, gube važnost i postaju samo prazni zahtjevi bez snage i svarnog socijalnog pokrića.

Jednako tome, niko se neće smatrati odgovornim za nedjela koja se čine, jer u krajnjem, to za njih i nije bio nikakav poseban događaj i razlog za neku zabrinutost, jer se, u stvari, radi samo o zaoštrenoj slici svakodnevnosti i onoga što je, opet u krajnjoj instanci, prihvaćeno za vrijednosne mjere društva. U stvari se i nije desilo ništa što se već nije desilo i ostalo nekažnjeno ili društveno prezreno, zato nema razloga ni za kakvu zabrinutost i osjećaj odgovornosti. Uzmimo realno: zašto bi predvodnici rulje koja je kidisala na kamen-temeljac nekog vjerskog objekta, ili bilo čega što je nekome važno, bili odgovorni za svoje postupke, kada za to nisu odgovarali ni oni koji su isti taj objekat prije nekoliko godina porušili?

To što su ova divljanja prouzročila i povrede desetina prisutnih građana, spada u kolateralne štete, koje, prema prihvaćenim principima društvenog ponašanja, nema potrebe sankcionirati, i to upravo s obzirom na činjenicu da tekovine nekadašnjih pogroma, čije posljedice bivaju poznate cijelom svijetu, i danas ostaju priznate za legitimne. U društvu neznanja nasilje je legitiman oblik djelovanja. Drugačije i ne može biti s obzirom da je *kultura konflikta* opća odrednica

života u ovim društvenim odnosima. Ne-znanja je izvor konflikta, koji se artikulira u *estradnoj znanosti*.

Najvažnije pitanje stoga nije – šta će uraditi fašisti, nego kako je mogućno da se tekovine fašizma smatraju legitimnim izrazom bilo čega, i kako je mogućno uopće pomisljati o težnji transformacije ovakve ostavštine. Fašizam nije mogućno tolerirati ne zbog toga jer je on formalno protiv načela demokracije, nego zbog toga što on u vlastitom polazištu podrazumjeva negaciju svega *Drugog, Stranog* i, na koncu konca, samoga života. Njega nije mogućno tolerirati zbog njegove netolerantnosti, a razloge njegovog toleriranja ovdje, i to upravo od strane suvremenog svijeta, treba tražiti u stavljajući politike ispred zahtjeva života, što u izvjesnom smislu otvara pitanje i o društvenim perspektivama modernog svijeta uopće.

Epistemološka situacija u kojoj nema znanja o tome da “je vlastito isprepleteno sa stranim, takoreći da istovremeno strano počiva u nama i nije izvan nas, ili drugačije rečeno: ono govori da mi nikada nismo isključivo kod sebe. ... Ja se uvijek iznova zrcalim u odrazu Drugog”²⁶, društvo ne-znanja ostavlja u počivanju na konfliktu kao osnovnoj društvenoj formi ponašanja. Bez promjene ove situacije nije mogućno prevladavanje društva ne-znanja. Ta se promjena mora odvijati u obrazovanju i kulturi i ne može biti stvar kratkoročnih mjera, nego strateškog planiranja i političkog djelovanja.

Zato društvo ne-znanja sve poduzima da spriječi obrazovanje i da kulturu svede samo na vlastite, pažljivo odabrane prihvatljive forme, koje dugoročno produciraju ne-znanje kao osnovu društvenog realiteta. *Socijalna epistemologija* stoga nije nikakva disciplina o “društvenom

²⁶Bernhard Waldenfels, *Grundmotive einer Phänomenologie des Fremden*, Frankfurt am Main 2006, S. 118-119.

mišljenju“, nego o manifestacijama društvenog mišljenja. Njeno područje je mnogo više djelovanje nego “kontemplacija“ pojedinaca ili grupe, ma šta to značilo. Još Hegel pokazuje da razumijevanje zbiljnosti mora počivati na razumijevanju subjektiviteta koji tu zbiljnost određuje. U tom smislu je njegova *Phänomenologie des Geistes* socijalna epistemologija par excellence. Razumjeti je na taj način, znači razumjeti *Hegelovu* filozofiju iz konteksta njegovog razumijevanja realiteta zbilje. Tada Marxova kritika *Hegelove* filozofije gubi na važnosti. Zato *marksisti* i *estradni znanstvenici* nikada nisu uspjeli razumjeti *Hegela*.

Kritika tradicije filozofije jednim dijelom je potaknuta upravo zahtjevima koji ne prihvataju njenu povlaštenost u liku minervine sove, njenu oslobođenost od odgovornosti i prihvatanje eshatologije kao, u konačnom, diskursa manipulacije. Stoga nema nikavog “teorijskog opravdanja” ili osjećaja “nepozvanosti” da se odgovori na otvorena fašistička ispoljavanja, koja, sasvim sigurno, neće zaobići niti jedno društvo zasnovano na ne-znanju, time što će biti zatvarane oči pred njima. Ne treba zaboraviti ni to da fašizam nema opravdanja ni onda kada dolazi kao odgovor na neki, naizgled, suprostavljeni fašizam. Fašizam je izraz totalizirajućeg viđenja svijeta, i odatle, na bilo koji način, postoji kao jedinstvo smisla i djelovanja. Suprotstavljenost fašističkih koncepcija uvijek je samo prividna, one su uvijek, u konačnom, jedinstvene.

Koncepcija *inter-nacionalista* to nedvosmisленo jasno pokazuje. U njoj se naizgled suprostavljeni nacionalizmi pojavljuju ujedinjeni u prihvatanju *inter-nacionalista* kao njihovog zajedničkog imenitelja. Samo zahvaljujući tome, primjera radi, jedan estradni znanstvenik može biti istodobno savjetnik različitim, tobože suprostavljenim nationalistima i u njihovo ime istodobno zastupati sve lažno neidentične opcije.

Ovdje se ne radi o dualizmu dobra i zla, o podjeli koja je apriori amnestirajuća za “dobre”, nego upravo obrnuto, o opasnosti koja svjedoči teškoći odbijanja jednostavnih miltarističkih rješenja. “Ostaviti mogućnost otvorenog viđenja” postaje imperativ koji je potreban samom posmatraču, ne predmetu posmatranja. Stvar je posmatrača da se ne prepusti nekom objektivitetu, u kojem se na kraju i sam “objektivizira”.

Kultura konflikta tu otvorenost ne podnosi. Ona prihvata samo rješenja koja su dovršena i koja govore za sebe. ”SUVIŠAK ZNAČENJA“ ovdje ne samo da nije poželjan, nego nije ni mogućan. Otvorenost viđenja podrazumijeva negaciju *militarističkog karakterakulture konflikta*. Istodobno, to je i negacija *estradne znanosti i ne-znanja* kao principa cijelog poretku. Dopustiti “otvorenost” značilo bi dopustiti da *skepsis* dobije mogućnost ravnopravnosti sa *poslušnošću* i *vjerovanjem*. Takva je ravnopravnost prvi korak ka negaciji i prevladavanju društva zasnovanog na ne-znanju i samim tim predstavlja opasnost i legitimira se kao nedopustiva.

Jedan od uvjeta prevladavanja i negacije društva ne-znanja, jeste da se intelektualci, konačno, oštro suprotstave “intelektualcima”. Uvjet ukidanja društva ne-znanja jeste ukidanje *estradne znanosti i kulture konflikta*, kao njegovih temelja, što je realno mogućno jedino kroz suprotstavljanje estradnim znanstvenicima i uspostavljanjem znanja kao principa poretku.

To se mora desiti na način dešavanja moderne, koji znanju daje prednost, u sučeljenju gdje se kulturno-teorijski diskurs pojavljuje kao superiorniji od svakog demagoškog pristupa političkog svakodnevlja. To bi u izvjesnom smislu značilo i jedan politički obrat, bez kojeg nema izlaska iz more društvene stvarnosti društva zasnovanog na ne-znanju. Upravo to prepuštanje i skretanje pogleda sa onoga što je

očigledno i što prepostavlja *balove vampira*, čini nas, takođe, odgovornim za ono što nam se samim dešava.

Mora se shvatiti da fašizacija društva, potčinjavanje Drugog nije nešto što se dešava neovisno od svakog pojedinca, ono pogađa sve, ono se, konačno, bez obzira na pripadnost društvenim grupama, dešava svima. Mogućnost shvatanja stvari na način prihvatanja činjenica koje nam se nude u društvenim predstavama, prepostavka je ukidanja društva neznanja. Postojanjem ove mogućnosti još postoji i mogućnost da razumijemo kako odbacivanje svake vrste militarizma u kulturi nije stvar opredjeljenja, nije stvar opcije, nego *imperativa svijeta života*.

Tada se otvara i perspektiva da shvatimo kako nije potrebno da dode do krajnjih konzekvenci, da bi bilo viđeno kamo stvari idu. Postaje jasno da značenje riječi, simboli, gestikulacija, svakodnevno ophođenje i sl., jesu mnogo važniji od nekih velikih i "odsudnih" istina koje se svakodnevno nude i preporučuju kroz nastupe likova koji "krase" društvenu svakodnevicu. Borba protiv fašizma time iz mitskih predstava koje imaju za cilj očuvanje lažnog mira, prelazi u sučeljavanje sa fašizmom u svakodnevlju, u borbu koja onemogućava uspostavljanje *kulture konflikta* forme života. Time se dobija mogućnost da antimilitarističko djelovanje bude transformirano u preventivno činjenje, čime se izbjegava mogućnost dolaska u situaciju borbe sa narasлом vojskom vampira. Ne dopustiti da zlo naraste je jedini preventivni lijek, zatvaranje očiju je distanciranje koje koristi tendencijama zla. U konačnom, jasno je da onaj ko se ni institucionalno ne osjeća odgovornim za ne-djelovanje, jeste i sam dio surove predstave koja je pripremljena za sve koji sticajem okolnosti spadaju u društvo ne-znanja.

I konačno, sve što je ovdje, ali i negdje drugdje napisano, ili moglo biti napisano na mnogo većem broju stranica i sa mnogo širim elaboracijama i analizama, zapravo

se sažima u jednom jasnom i nedvosmislenom cilju: ukazivanju da direktnu odgovornost za *balove vampira* zbilje u kojoj se živi, snose svi oni koji su, na bilo koji način, bili suzdržani pred zahtjevima za hvatanjem optuženih za ratne zločine, fašista svih boja i oblika i na različne načine podržavali tekovine “njihove revolucije”. Jednako tome, za sve što će se dešavati, a što će bez sumnje biti strašnije od proteklih dešavanja, svega što je ostalo u nekom “prošlom vremenu”, odgovornost će snositi oni koji ne poduzmu dovoljno da protekli događaji ostanu zabilježeni kao kraj dominacije fašizma u jednom dijelu svijeta u kojem se odvija aktuelni život.

Ono što treba poduzimati, međutim, ne može se završavati na intervencijama penzioniranih miltarista – oni ionako za svo ovo vrijeme nisu mnogo učinili – nego mora ići u pravcu transformiranja kulturnih viđenja. Ta transformacija nije moguća bez prevladavanja povijesti opterećene zločinom, bez prevladavanja tradicije u kojoj su o budućnosti uvijek odlučivali oni koji su skloniji maču, nego dijalogu, toleranciji i mišljenju. Mogućnost bilo kakvog napretka i stvaranja modernog društva vezana je za preduvjet ukidanja *kulture konflikta* kao forme u kojoj se odvijaju realni životni odnosi i uspostavlja stvarni društveni smisao.

Samo na taj način tekovine fašizma mogu izgubiti mitsku važnost i biti dovedene u pitanje stavljanjem pred zahtjeve života. Time će kostimi koji se mogu vidjeti u raznim predstavama *balova vampira*, simbolika i cjelokupna ikonografija koja ih obiljažava, u stvarnosti postati smiješna, a njeni protagonisti biti vraćeni tamo odakle (ni)su došli. Pobjeda nad fašizmom je mogućna samo u *svakodnevnoj* borbi, u pobjedi nad svakodnevnim pojavama fašizma. Zatvaranje očiju u svakodnevljvu, samo doprinosi da u nekom vremenu sporadične pojave postanu određujuće za neku budućnost. U cijelom užasu dešavanja takvih pojava, može se

jasno vidjeti da ako već nije glavni, onda sigurno jedan od glavnih problema koje život u prostorima društva ne-znanja mora riješiti, jeste – ne-kultura, koja je izvorište konflikta i osnova za prihvatanje fašizma kao njegove autentične ideologije.

18. Stanje nacije

Odlika militarizirane kulture, odnosno nedvosmislen pokazatelj militarističke optike viđenja svijeta u jednom društvu, nalazi se u potrebi za referatima o stanju nacije, odnosno potrebi pojedinaca, građana, da im se kaže kakvo je stanje i okolnosti u kojim žive. Od referata o stanju nacije očekuje se ne samo konstatacija, ne samo nadomjestak u razumijevanju života u obliku zvaničnog saopćenja "gospodara i vrhovnog zapovjednika", nego i zapovijed šta treba činiti. U tom smislu, može se reći da potreba za "izvještajem o stanju nacije", u kojoj se održava kontinuitet *društva zasnovanog na ne-znanju*, sama daje sliku stanja kulture, realnih odnosa koji se u njoj razvijaju.

Ona pokazuje kako svijet u kojem su ove potrebe razumljene kao od nenadomjestivog životnog značaja, treba razumijevati kao predstavu. Značaj referata o stanju nacije nalazi se u sferi koja *hermenautičkom* uvidu u svijet života, pruža mogućnost razumijevanja onoga što se dešava izvan htijenja *gospodarećeg i zapovjednog* viđenja životnih odnosa.

Referati o stanu nacije fenomen su na kojem se očitava stanje društva ne-znanja. Oni sami po sebi, u onome što bi željeli biti, nemaju nikakav značaj izuzev zatvorenog kruga društva ne-znanja. Značaj imaju za razumijevanje odnosa koji vladaju unutar ovog kruga i koji predstavljaju specifičnosti svijeta izgrađenog na ne-znanju. Tematiziranje *stanja nacije* simptom je odsustva mišljenja i mogućnosti razumijevanja svijeta izvan konteksta ne-znanja.

Potreba da se govori o stanju nacije, ne o životnim problemima, potpuno je inicarana stanjem u kulturi, odnosima koji se ovdje uspostavljaju i shvatanjem životnih vrijednosti u

kojima je “egzistencijalno rasterećenje” doslovno shvaćeno i kao takvo, uzeto za motiv djelovanja. U ovom kontekstu se otkriva kako je lakše, “bezbolnije” i manje dosadno i zamarajuće *vjerovati* nego *misliti*. Na tom tragu se *kultura konflikta* očitava kao forma životnih odnosa koja počiva na opredjeljenju za vjerovanje, nasuprot povjerenju u mišljenje.

Odričući se mišljenja, pojedinac ima nepodnošljivu i nezadrživu potrebu da mu se kaže šta treba da bude kontekst njegovog djelovanja, mišljenja, odnošenja..., što dalekosežno vodi ka tome da mu treba mnogo vremena i snage da se, kasnije, odrekne svijeta koji je u vlastitoj uobrazilji izgradio kao najbolji od svih mogućnih. Svi totalitarni odnosi počivaju na ovoj potrebi. Iz ove potrebe otvara se i mogućnost prihvatanja fašizma na način pasivne podrške militaristima, a kasnije i aktivnog sudjelovanja sa ciljem sticanja kratkoročne koristi.

“Vjera u vođu” zasniva se upravo na ovoj konstrukciji, zato je ona, dok traje, nepotkupljiva i snažnija, čak i od očevidnih opažanja. Osobenost nedemokratske kulture nalazi se u pristajanju pojedinca da bude poopćen, da bude neko drugi i priznat u suštini, i to kao neko izvan-Ja, koje metafizički nadmašuje vlastitu individualnost. To je stanje u kojem je *duh pušten iz boce*, gdje ništa stvarno više ne odgovara onome što se uzima kao određujuće. Sve postaje *kao-da* u smislu koji *estradna znanost* etablira kao *lažnu modernu* u njenom posljednjem i prekretničkom događanju. To je osnov *postrevolucionarnih iščekivanja* promjene svijeta u društvu ne-znanja.

Društvo ne-znanja u pravilu počiva na *prevratu*, nekom događaju ili događanju u kojem se mijenjaju odnosi i okolnosti, a koje nije nužno usmjereno u jednom pravcu. Ono u stvarnom smislu počiva na *kontrarevoluciji*, koja se i sama izdaje za revoluciju i svoj destruktivni duh želi predstaviti revolucionarnim nastojanjima za nužnim promjenama. U

suštini, radi se o akciji *lažne elite* koja za sebe grabi elitističke pozicije i zauzima ih na principima obmane i sirove sile. Etabliranjem lažne elite, otvara se prostor za referate o stanju nacije. Stiče se potreba da se kaže nešto o onome što čini stanje u kojem se konstituira *društvo ne-znanja*.

Govori o stanju nacije uvijek dolaze iz *nemoći potrebe za kolektivizmom* i nesposobnosti da se realni problemi riješe znanstvenim mišljenjem i kulturnim uvidima uopće. Prva konzekvenca ove nesposobnosti jeste odbacivanje kritičkog mišljenja i prihvatanje uloge “vojnika” spremnog na izvršenje svake zapovijedi. Prvo mjesto gdje se ovo stanje očituje, mjesto nastupa, jeste kultura, odakle se dalje razvijaju društveni odnosi sa svim konzekvencama koje, takvi kakvi jesu, nose sa sobom.

Uostalom, rat svoj početak ima u, prije svega, raspravama i svađama u oblasti kulture. Te rasprave nemaju tek površni karakter razmirica i prigovaranja o nečemu što čini rubnu važnost realnog života. Radi se o raspravama i sukobljavnjima u shvatanju vrijednosti. U suštinskom značenju, radi se o tome da ove rasprave u svom sadržajnom smislu predstavljaju početak stvarnih ratova. Način na koji su ovi, slobodno se može reći, sukobi vođeni, bio je orijentir za ponašanje u ratnim događanjima.

Zato pitanje kulturnih vrijednosti predstavlja polazište u razumijevanju društva. Onda kada kulturom, odnosnom kulturnom vrijednošću postanu predstave i zabave zasnovane na materijalnom zadovoljavanju u bilo kojoj formi, radi se o sferi izvan opsega moderne kulture i načinu shvatanja života koji ne preferira *umstveni poredak*, na kojem počiva *poredak znanja*, nego požudno upravljanje djelovanja, u principu zasnovano na ne-znanju.

Problemi života formulirani kao “stanje nacije”, govore, zapravo, da je stvarnim problemom postala fikcija, koja nadomješta stvarne mogućnosti rješavanja problema.

Problem se i ne želi rješavati, jer njegovo rješavanje vodi *umstvenom djelovanju*, koje za društvo ne-znanja predstavlja stvarnu opasnost. Ono što društvo ne-znanja ne može dopustiti u cilju svog opstanka, jeste priznavanje univerzalnog karaktera modernih vrijednosti. Odatle dolazi i veličanje često amaterskog suprotstavljanja moderni. Sve što ne želi biti modernom, prihvatljivo je jer kao takvo daje legitimitet društvu ne-znanja, odnosno političkom i društvenom voluntarizmu koji proističe iz osnove ne-znanja.

Jednako kao što se fikcija "Vođe" vidi i uzima za opći subjektivitet kao realnu i stvarnu snagu koja ove probleme može riješiti. Snaga ove fikcije nalazi se u nemoći individualiteta, nemoći pojedinca, odnosno kulturi koja nije u stanju sagledati niti jednu drugu mogućnost različitu od one koja je ponuđena kao gotovo rješenje, koje zvuči kao zapovijed. Kultura ima i neposrednu zadaću – dokazivanje teleoloških razloga događaja i stanja i sakrosanktnih vrijednosti na kojima treba da počiva nadilaženje, uvjek, nepodnošljivo "teškog stanja i opasnosti u kojoj se nacija nalazi". Naravno, što je stanje nepodnošljivije i teže, mesijanska uloga je veća, te je i njen povijesni i metafizički značaj nenadomjestiviji.

Tako društvo ne-znanja dolazi u jednu od manifestnih kontradikcija na kojima zasniva svoju obmanu. Zakleti "postmodernisti" postaju zagovarači najrigidnijih, a i najmračnijih povijesnih kutaka moderne. Oni kao "postmodernisti" postaju zagovarači pervertiranih oblika moderne, koji moderni pripadaju samo u formi izopačenosti. U takvom odnosu nalazi se i svojevrstan ideal društva ne-znanja: biti pervertirana moderna. Drugačije rečeno: biti najbrutalnija negacija moderne na način da se bude mutant moderne. Društvo ne-znanja stoga nikada ne dobacuje dalje od neuspjele kopije modernog društva.

Zato referati o stanju nacije imaju značaj *posvećenog govora*, oni dolaze iz nekih nama nepoznatih regija i njihov smisaoni kontekst, u krajnjoj instanci, stoga uvijek ostaje u bitnim segmentima nedokučiv. Upravo ta nedokučivost “budi nadu u bolje sutra”, “nedoraslost” za sve aspekte smisla izlaganja, služi kao pseudodokaz vjere u ono što slušamo, a što, naravno, ne vidimo. Ali priroda cijele stvari i jeste takva da *ne treba da vidimo, treba samo da slušamo*. Na ovaj način, istovremeno, postajemo potpuno sigurni da živimo u najboljem od svih mogućnih svjetova, a teškoće koje nas udaraju sa svih strana, samo su kušnje koje, imajući u vidu moć “Vode”, sasvim sigurno neće imati utjecaja na konačan, naravno, sretan ishod cijele stvari.

Kultura konflikta na kojoj počivaju ovakvi odnosi i koja se istovremeno kroz njih i razvija, zato je uvijek *kultura vjerovanja*. Njena istina počiva na *uvjerenosti* da nešto jeste tako kako se medijski predstavlja da jeste. *Skepsis* kao polazište spoznaje tu nema mjesta i markirano je kao neprijateljsko i po ne-znanje pogubno polazište u viđenju i razumijevanju stvarnosti.

Svaka vrsta polazišta zasnovanog na sumnji, ne samo da je neprihvatljiva nego je identificirana kao neprijateljska. Sumnja je negacija i stoga estradni znanstvenici, kao i njihovi politički “lideri”, nipošto “ne misle duboko”, nego “duboko vjeruju” u sve ono što bi *trebalo da misle*. Jedna od suštinskih karakteristika estradne znanosti nalazi se u tome da se mišljenje zamjenjuje vjerovanjem. Do istina estradne znanosti ne dolazi se mišljenjem, argumentacijom i analizom, nego vjerovanjem i prostim prihvatanjem da nešto jeste tako kako se kaže da jeste. Estradna znanost nema potrebe za mišljenjem, upravo kao što i kultura konflikta nema modernih kulturnih potreba.

Potreba za “dijagnozama stanja nacije”, svojevrstan je nadomjestak nedostatka kulturnih potreba. “Dijagnostički”

iskazi "autoriteta" dolaze iz nedostatka potrebe za čitanjem i muzikom, odlaskom u teatar i posjetama izložbama, promocijama, znanstvenim skupovima i predavanjima u kojima se na relevantan način, iz suvremenih teorijskih uvida, pokušava nešto reći o različitim problemima. Potreba za "govorom autoriteta" dolazi iz nemogućnosti obrazovanja vlastitog viđenja stvari, iz nemogućnosti da se artikulira vlastito mišljenje o problemima koji su, neizostavno, od životnog značaja.

Potreba za lažnim autoritetima u političkom smislu je potreba za "liderima", onima koji treba da predvode i daju odgovore kako se oni koji ne žele da postavljaju pitanja ne bi morali mučiti sa "vlastitim izborom". Potreba za odgovorima bez postavljanja pitanja potreba je društva ne-znanja na kojoj se temelji politički poredak i definira moć. "Lideri", "autoriteti", "najznačajniji intelektualci", "ugledni profesori", sve su to odrednice društva ne-znanja. To su simptomi *epistemološke određenosti ne-mišljenjem* i uspostavljanja poretku na *ne-znanju*. Ove odrednice izraz su spremnosti na odustajanje od autentičnosti i pristajanje na paralelne svjetove kao *lažnu autentičnost* lažni sustav vrijednosti, u kojem pervertiranost postaje dominantno određenje.

Iz istog razloga, kulturna svakodnevnost, znanstveni život i ono što bi trebalo biti javno mnijenje društva ne-znanja, određeno je, uglavnom, nastojanjima uspostavljanja autoriteta, građenja karizmi i "paradigmi" koje bi trebale biti dalekosežni orijentiri zbiljnosti. Ovdje se, na neki način, krug zatvara, ostavlјajući mogućnost za drugačiji pristup samo ukoliko se stvari gledaju izvan ovog kružnog toka, samo ukoliko se opće kulturne tendencije počnu usmjeravati prema suvremenim tokovima modernog svijeta, ostavljajući iza sebe, kao ružnu prošlost, vrijeme u kojem biti znanstvenik, istovremeno, znači biti "karizmatična figura" u potpunosti uronjena u dnevнополitičke tokove.

Ne treba zaboraviti da se svaka karizmatičnost ove vrste zasniva na estradnom utemeljenju medija ne-znanja, javnosti koja to nije i koja svoju transparentnost zasniva na odlukama neformalnih centara moći, koji i kada su formalni to čine na neformalan način. Laž kao istina ovakvog društva počiva na ne-znanju kao znanju, na ne-kulturi kao kulturi konflikta i pervertiranju svih odrednica i vrijednosti moderne. Ta karizmatičnost je upravo one vrste koju treba i mitsko selo *Macondo* iz Markesovog romana *Sto godina samoće*.

Potreba da se nešto kaže i da se, istovremeno, nešto čuje o “stanju nacije”, dolazi iz nemuštosti kulturnih tendencija, iz impotentnosti kulturne svakodnevnosti i znanstvenog života koji se, uglavnom, svodi na nastojanja, i ponekad uspjehe, pojedinaca da se izade izvan provincijalnih kolotečina “kulturne karizmatičnosti”. To je potreba koja proističe iz impotencije *estradne znanosti* i prihvatanja *kulture konflikta* kao određujuće forme života.

Osobenost je “kulturne zbilje” društva ne-znanja to da su najpopularniji, i uslovno govoreći, najveći i najznačajniji “kulturni i javni djelatnici” oni koji nisu uspjeli u nečemu što je “njihov talent” obećavao. Najčešće se kao referentna imena uzimaju “vječite nade”, koje, s obzirom na situaciju u kojoj se nalaze, poslije izvjesnog vremena, nemaju druge mogućnosti do sprječavati dolazak novih ljudi, jer samo na taj način ostaje nepoznato šta sve nisu učinili, i šta su sve morali učiniti.

Tada dolazimo u situaciju da se upoznajemo sa lažnim referencama, lažnim navodima i, u cjelini uzevši, lažnim biografijama. Tada se nameće situacija u kojoj laž postaje dominantna vrijednost akademskog i kulturnog života, a sve što ima karakter internacionalnog dobija epitete “sumnjivog”. Samo zahvaljujući takvim okolnostima neki estradni znanstvenik se usuđuje osporavati i sumnjati u referentnost kolege koji dolazi iz daleko referentnije i uređenije akademske zajednice. Na istoj ravni je, zahvaljujući poretku

ne-znanja, jedna međunarodna muzička predstava, zahtjevna kako za izvođenje tako i za slušanje, manje važna od kafanskih muzičkih ugođaja koji odgovaraju kulturnoj razini *Maconda*.

U krajnjoj instanci, ovim se onemogućava stvaranje ozbiljnog receptivnog pristupa, kao i sve mogućnosti koje sa ovih uvida mogu otvoriti horizonte novih mogućnosti. Tada je, realno, još jedina mogućnost orijentirati se prema uvidima koji govore o cjelini i, upravo iz navedenih prepostavki, na tom pravcu imaju sakrosanktni značaj. Kada “kulturne potrebe” dobiju nadomjestak u “uvidu u stanje nacije”, tada život dobija svog gospodara, koji je oličen u “političkom subjektivitetu” i vladarima čiji interesi nisu jednaki sa potrebama života.

Ta nejednakost ogleda se u tome da je i nepotrebno postalo neophodno, dok je ono neophodno postalo nešto što spada u “nedosegljivi ideal” i bajku Zapada. U takvim odnosima skupocjeni automobili postaju potreba, a normalne zdravstvene usluge luksuz za društvo zasnovano na ne-znanju. Ne-znanje svoju krajnju instancu ima u gubljenju odnosa sa stvarnošću i odsustvom znanja čak i o onome što je neophodno za život, te mijenjanju neophodnog za nepotrebno. Perverzija društva ne-znanja je u tome da se život mijenja za smrt.

Tada, zapravo, nastupa vrijeme u kojem su vojne škole najbolja preporuka, vrijeme u kojem se mora biti “vojnik” ili se pomiriti, i u izvjesnom smislu uživati, sa vlastitom marginalizacijom. Ovdje legitimnim postaje javno aplaudirati govorniku čiji govor slušamo preko radio-aparata, kumiri postaju realnost i “aktivni sudionici” u zbilji, a kritička opreznost i skepticizam bivaju jasnim znakom nepodobnosti i sumnjivosti, radi koje se, u konačnom, moraju pisati opširni i smrtno ozbiljni referati o stanju nacije, koje treba slušati i prihvdati sa istom takvom ozbiljnošću. *Skepsis*, sumnja, je

opasnost koja se mora otkloniti, a skepticizam subverzivna djelatnost koja zahtjeva uklanjanje svih skeptika koji budu identificirani. Tamo gdje prestaje misao, počinje ne-znanje, tamo gdje prestaje život, počinje *kultura konflikt*.

Društvo u kojem se kulturne potrebe individue završavaju sa dvominutnim prilozima o kulturi u centralnoj informativnoj emisiji državne televizije, uistinu nema druge mogućnosti do da javnost obrazuje na "autoritativnosti iskaza kulturnih i političkih autoriteta". Zato i postoje lažni autoriteti koji trebaju sve "objasniti", učiniti prozaičnim i obesmisiliti svaku potrebu za postavljanjem pitanja i sumnjanjem. Ovdje se svi problemi rješavaju kroz zahtjeve za "vojničkom disciplinom" i, istom takvom, "čvrstom rukom".

"Magnetska sila koju ideologije vrše nad ljudima, mada su im one postale već potpuno otrcane, objašnjava se s onu stranu psihologije, iz objektivno određenog propadanja logičke evidencije kao takve. Dospjelo se dotle da laž zvuči kao istina, istina kao laž. Svaki iskaz, svaka vijest, svaka misao perforirana je kroz centre kulturne industrije. Što ne nosi povjerljiv trag takve performacije, unaprijed je nevjerodstojno, utoliko više što institucije javnog mišljenja, onom što iz sebe otpuštaju, daju hiljadu faktičkih potvrda i svaku snagu dokaza koje totalno raspolažanje može sklepati. Istina koja bi željela protiv toga, ne nosi samo karakter nevjerovatnog, nego je ponad toga isuviše siromašna da bi prodrla u konkurenciju s visokokoncentriranim aparatom propagande. O cjelokupnom mehanizmu poučava njemački ekstrem."²⁷ U društvu zasnovanom na ne-znanju kulturnu industriju zamjenjuju politički štabovi i "Vođin" uvid u stanje nacije. Razlozi ovome nalaze se u odsustvu čak i vještački artikuliranih potreba za kulturom.

²⁷Theodor Adorno, *Minima moralia*, par. 71.

Barbarizam koji se na tom odsustvu kulturnih potreba zasniva, postavlja se kao *kultura konflikta*. Ono što je nekada bila konteplativna potreba za slušanjem muzike, sada postaje potreba da se drugog ubijedi da prihvati vrijednosti koje to nisu. Tako uspostavljen “kulturni poredak” vrijednosti procjenjuje *militarističkim viđenjem*, koje suštinski određuje društveno djelovanje. *Kultura konflikta* suštinski nije ništa drugo do pervertirana kultura, koja je kontemplativnu vrijednost umjetničkog zamijenila transparentnim smislom militarizma.

Potreba da se stvari prihvate iz konteksta sintagme “stanje nacije”, govori o odsustvu uvida i potrebe za kulturom i, na različite načine, vojničkoj spremnosti na djelovanje i prepuštanje vlastitog mišljenja “općim tendencijama” formuliranim u “uvidima koji obuhvataju sve” i autoriteta čije su “intelektualne vrijednosti neosporne”. Naravno, ovi uvidi u stvari jesu usmjereni na skrivanje općeg stanja, koje određuje nedostatak kulture u svim područjima svakodnevnosti i “autoritarnost u kritičkom sagledavanju zbilje”. Stoga društvo ne-znanja jeste društvo propadanja života. Odumiranje smisaonosti adekvatno je odumiranju životnosti, koje u društvenom i političkom kontekstu ima i infektivne karakteristike.

Infektivne karakeristike društva ne-znanja nalaze se u njegovojo sposobnosti da svoje krize, svoj besmisao i poredak bez-vrijednosti prenesu i na moderna društva. Kao pervertirana moderna, društvo ne-znanja svoje tragove ima i u modernim društvima. Onda kada ne-znanje prevlada znanje i kada *kultura konflikta* kao pervertirani oblik ostvari dominaciju nad modernom kulturom, moderno društvo dolazi u krizu. Najizrazitiji oblici takve krize dešavali su se u prvoj polovici dvadesetog stoljeća, a manje ili više latentno su prisutni i danas. Kontingencija društva ne-znanja to egzaktно potvrđuje.

Drugim riječima, ovdje situacija postaje dodatno komplikirana i teška time što “promovirana i priznata alternativa” nije ništa drugo do naličje onoga spram čega se ona, naizgled, postavlja. “Alternativa”, zapravo, sudjeluje u destrukciji upravo načinom na koji nastupa, što, u konačnom, stvara pričin potpune bezizlaznosti. U ovome se neposredno pokazuje da politika ne može stvarati kulturu, ali može utjecati na njenu destrukciju.

Na izvjestan način, uslovljeno ovdje naznačenim kontekstom izlaganja, stvar političke orijentacije jeste stvar opredjeljenja za određene kulturne tendencije, u kojim se kultura, kao viđenje obrazovanja životnih tokova, okreće ili u pravcu slijedeњa suvremenih tokova i traženja mogućnosti jačanja života, ili na neki način pokušava iznaći načine za afirmaciju politike kao gospodara života, gdje “autoritarne vrijednosti” diktiraju sve uvide postavljajući “poslušnost” kao svojevrsnu mjeru ukusa. Onda kada se alternativa društву ne-znanja pokaže inferiornom, kriza postaje dublja i sa mogućnošću dalekosežnijih posljedica.

Situacija, međutim, uopće nije bezizlazna, ali tek kada se vidi izvan “kružnog toka” svakodnevnosti. Za to je, kao uostalom i za svaki drugi “okret”, potrebna snaga novog i istrajnog na principima koje nudi *moderna*. Pritom se ne smije zaboraviti da moderna počiva na različnosti i *skepsis*, koji se iskazuju u *slobodi* mišljenoj ponajprije u kontekstu metafizičkog principa, a potom i osnovnog imperativa društvenog poretku. Na toj ravni se pitanje slobode *demistificira*, ali i ukida mogućnost manipuliranja njenim društvenim značenjima i preobražavanja u suprotnost raznih formi neslobode. Razumjeti društvo ne-znanja značajan je korak prevencije i na principima modernog društva očuvanja budućnosti životnih svjetova (*Waldenfels*).

19. Nacionalno pitanje

Sva pitanja i problemi militarizirane kulture, na koncu se svode na “nacionalno pitanje“. Njegove težnje nalaze se u dokazivanju superiornosti, potisnutosti, ugroženosti, spriječenosti, poziciji žrtve, vladara, i svim različnim aspektima u kojima se, u krajnjoj instanci, dokazuje posebitost kolektivizma koji staje na mjesto svakog individualiteta. *Ernst Tugendhat* će, kritikujući *zapadnu metafiziku spoznaje*, i u tom smislu uzimajući za primjer *Hegela*, reći da problem sa *Hegelovim* razumijevanjem subjekta jeste u tome što absolutno “Ja”, kao kategorija subjektiviteta, absolutno dovodi u pitanje svaku realno-zbiljsku, životnu individualnost. Drugim riječima, ono opće, kao univerzalno-određujuće, na koncu dovodi u pitanje i čini beznačajnim svaki aspekt individualnog u kojem se, zapravo, život odvija i dešava. Nacionalno pitanje je usmjereni i motivirano ovom tendencijom, koja, kao i druge stvari i pitanja filozofije, ma koliko bila apstraktna i naizgled “nerealna”, zapravo jeste mjesto na kojem se formiraju zbiljski modaliteti.

Pritom *Tugendhatova* primjedba *Hegelu* ostaje upitnom, budući da nastojanje *Hegelove* filozofije nije bilo da stvori neku *revolucionarnu teoriju*, nego da objasni realitet zbiljnosti.²⁸ Odnosno, ona je upitna barem u onom kontekstu u kojem se *Hegelovo*j filozofiji prigovara na način na koji je to *Marx* prigovarao iz konteksta “dijalektike socijalne revolucije“.

²⁸ Vidi: Samir Arnautović, *Razmeda Hegelove filozofije. Hegelovo mišljenje duha i realiteta zbilje*. Zagreb 2011.

Nacionalno pitanje zamjenjuje sva druga pitanja. Pred njim prestaje značaj svake relevancije koja na bilo koji način dovodi njegov prioritet u pitanje i makar naznačuje mogućnost različnih odgovora. U njemu se na neprimjeren način izlaže *bit* svega individualnog, i kao takvo, ono je problem koji se mora rješavati prije svega što ima karakter partikulariteta. Očekuje se da će sa njim biti riješeni i svi drugi problemi, poslije kojih ne preostaje ništa drugo nego da “jedemo zlatnim kašikama”. U krajnjoj instanci, kroz odgovor na nacionalno pitanje, koji se postavlja kao zadaća, dobijamo i sve druge odgovore.

Nacionalno pitanje kao pitanje svih pitanja postavlja se da druga pitanja ne bi bila postavljena. U njemu *društvo ne-znanja* iskazuje svoj prezir prema životu i jasno se želi potvrditi kao društvo klase povlaštene *ne-znanjem*. Nametanjem *pitanja nacije*, društvo ne-znanja nameće kolektivitet kao jedini način rasuđivanja o svemu što se pojavljuje ne samo u znanosti i kulturi, nego i u svakodnevnosti koju žive svi građani. Ovdje se ne radi o bezazlenom poopćavanju koje je izraz nedozrelosti nekog mišljenja, nego o pokušaju da se pitanje kolektiviteta uspostavi kao *apsolutno pitanje* svega što je u vezi sa društvom ne-znanja. Zato u društvu ne-znanja svaki pokušaj traženja rješenja u pravcu koji isključuje kolektivitet i uključuje racionalnost, završava argumentacijom pitanja nacije koje isključuje racionalnost i individualnost.

Isključenje individualnosti prioritet je za dominaciju društva ne-znanja. Svaka individualnost njegova je negacija, tako da se u pravcu nametanja kolektiviteta kao primarnog pitanja i konteksta mišljenja nalazi i jedna od polazišnih pozicija razvoja dominacije društva ne-znaja. Čak i u modernim društvima kroz nametanje pitanja kolektiviteta i nacionalnog identiteta, društvo ne-znanja pokušava naći svoj put prema dominaciji. Naravno, taj put, jednako kao i *put*

moderne nije pravolinijski i njegovo utvrđivanje nije samo po sebi razumljivo i vidljivo. Stoga je otpor svakom nastojanju poništenja individualiteta istovremeno i otpor mogućnom uspostavljanju društva ne-znanja.

Pitanje nacije jedna je od formi u kojoj se važni problemi realnih životnih odnosa želete svesti pod fikciju kolektiviteta kao *prirodnog* stanja. U nastojanju odgonetanja fiktivnih problema, međutim, *povlaštena klasa* društva ne-znanja skriva svoje interesе, koji su suprotni stvarnim, životno realnim i značajnim mogućnostima razvoja. Tamo gdje se ostvari dominacija važnosti *nacionalnog pitanja* gube se mogućnosti odgovaranja na životno važna pitanja.

Realno sagledano, baveći se ovim problemom kao kulturnim, političkim i svakim drugim prioritetom, ne postoji mogućnost za *životno važne* pomake. Društvo ne-znanja, koje se temelji u militariziranoj kulturi, na pitanju nacije želi uspostaviti dokaz banalnosti života u odnosu spram sakrosanktnih vrijednosti opće-univerzalnih pitanja. Istovremeno, ono na taj način želi ukloniti stvarna pitanja i probleme koje ne može riješiti. Život postaje nevažan u odnosu na značaj apstrakcija općosti. Ovakvo shvatanje omogućava, primjerice, drskost govora koji kao veliki uspjeh društva, prikazuje rast nacionalnog dohotka od, recimo, 200-300 %, u odnosu na, što u ovom slučaju nije ni potrebno imati u vidu, raniju ništicu. U konačnom, više se vjeruje ciframa koje se ovdje izlažu kao argumenti, nego gladi i siromaštvu koje prati te iste cifre.

Na isti način se “rješava” i problem nasilja. Dovoljno je da policija izade i kaže kako je “opao broj prijavljenih krivičnih djela”, da bi se zaključilo da je i kriminalitet u padu. I to se zaključuje uprkos očiglednoj dominaciji nasilja u društvu, uprkos zdravom razumu. Pritom se, naravno, “previđa” da se radi i “prijavljenim” krivičnim djelima, odnosno sakriva se porazni podatak da građani nemaju

povjerenje u policiju i dobar dio djela uopće i ne prijavljuju! Ali, to već nije problem statistike koja je vladajuća društvena znanost društva ne-znanja.

Nacionalno pitanje pokazuje kako se vrijednost umjetnosti ne nalazi u kontekstu umjetničkog predstavljanja, nego u značenju koje estetski fenomen “ima za narod”. Tada dijelom tradicije prestaju biti *Bach*, *Nietzsche*, *Proust*..., pa čak i *Marx*, a postaju ljudi koji, u krajnjem slučaju, pripadaju usmenom predanju i sjećanjima nekolicine. Tako, primjerice, nema razloga za obilježavanje 100. godišnjice rođenja *Hansa Georga Gadamera*, ali još kako ima razloga za ceremonijalno predstavljanje raznih vrsta *posvećenih mislilaca*, koji cijelu svoju važnost crpe iz ne-znanja kao osnove društva koje ih smatra posvećenim. Za *Gadamerom*, jednostavno, nema interesa, što znači da on za društvo ne-znanja nema ni značaja, ali su zato poznati slučajevi promocija kojekakvih domaćih *Sokrata* i “mislilaca” koji uspješno dokazuju tezu svake provincije: vrijednost se ne nalazi u radu, nego posvećenosti koja negira rad!

U normalnom slijedu stvari, provincijalnost i kulturna zapalost su sasvim izvjesne konzekvenke, kao i “mišljenje odgovornih i posvećenih” da društvo ne-znanja, zapravo, niu čemu ne zaostaje za modernim svijetom. Ne samo da ne zaostaje, dodaće *estradni znanstvenici* i drugi zvučnici društva ne-znanja, nego je i ispred njega, s obzirom da ima sve što imaju oni, ali uz činjenicu da je daleko siromašnije, što govori o njegovoj gorljivoj potrebi za “kulturnim zbivanjima”, i posredno, u tom smislu njegovoj superiornosti. Njegova superiornost, uz sve to, nije proizvod okolnosti i puke sreće, nego prirodne suštastvenosti u kojoj se ispostavlja iskonska vrijednost i vjerodostojnjost. Postavljajući nacionalno pitanje, društvo ne-znanja u stvari poručuje da je najbolji dio čovječanstva, a ako ne baš najbolji, onda kada se želi iskazati

skromnost, onda je “među najboljim” od svih mogućnih svjetova.

Jedino ova autoreferentnost je valorizacija koja ide u prilog društvu ne-znanja i koju ono može prihvati u cilju ostajanja na pozicijama *Macondo* svijeta. Isti način referentnosti koristi i *estradna znanost*, koja validnost ima samo prema parametrima koje je ona sama stvorila. Onda kada se obezbijede uvjeti u kojima je referiranje o samome sebi ujedno i objektivno valoriziranje nekog djela, nastupa *kultura konflikta* kao način održavanja ove referencijalnosti kao objektivno važeće. Onaj ko je protiv takve referencijalnosti, imat će protiv sebe cijelo društvo ne-znanja.

Nacionalno pitanje kao glavne “teorijske probleme” promovira rasprave o “miješanim brakovima”, “druženju sa pripadnicima drugih naroda”, razdijeljenosti ili pripadnosti jednoj ili nekolicini političkih partija-opcija..., pa sve do onih koja znače gašenje svjetla i puštanje duha iz boce, a koja govore o najboljim načinima preseljenja nepoželjnih, uništenja kulturnih obilježja i negaciji kulturno-tradicijskih vrijednosti. Sva ta pitanja spadaju u “korpus nacionalnih pitanja”, u sferu mraka iz kojeg se progovara samo o neslobodi i uskraćivanju, nikako o mogućnosti otvorenijeg i novog.

Smisao *nacionalnog pitanja* jeste u tome da se ukine govor o slobodi i društvenoj neuvjetovanosti pojedinca, građanina koji odlučuje o sebi i svom društvenom položaju. *Nacionalno pitanje* je jedna od formi odvraćanja pozornosti od životno važnih problema i svođenje života na fikciju kolektiviteta. Ono što postoji samo kao apstrakcija zasnovana na ne-znanju, postaje važnijom od nedostatka konkretnih stvari koje čine život. Tako se život mijenja za lažnu argumentaciju, fikciju koja u ime njega postaje važnijom nego sam život. “Život nije argument; pod uvjetima života može

biti i zabluda.“²⁹ Društvo ne-znanja pod formom života ne predstavlja zabludu, nego laž. Osnovni princip njegovog funkcioniranja nalazi se u ovom predstavljanju.

Nacionalno pitanje se postavlja paradoksalno, u ime i zbog *istine*, koja jeste preduvjet ulaska u epohu boljeg života, ili nekog mističkog spasenja, u kojem više ne živimo život kakav smo do tada živjeli, nego se nalazimo u nekom stanju čistog života, koji, naravno, do sada niko nije dosegao. Čistota dolazi iz istine, koja se ovdje pokazuje kao mjesto stvarnog života, kao mjesto iz čije apstraktnosti dolazi svaki realitet zbilje, koja poslije dosezanja istine, u konačnom, i nije više ono što je ranije bila i ono što jeste za druge. Istina društva ne-znanja jeste laž za društvo zasnovano na znanju. U tome je osnovna epistemološka razlika ova dva društva.

Odatle dolazi “pravo” da se sve kaže i, naravno, sve učini. Sve što se čini, čini se zbog “istine”, sve što se kaže – “istina” je, zato nema razloga ustezanju i obuzdavanju. Istovremeno, svaka sloboda koja se omogući Drugom, smatra se dopuštenjem i milošću, smatra se činjenjem ustupka onome ko taj ustupak ničim nije zasluzio, te ga tek treba opravdati. Zato postoje “manjinski problemi”, zato je sasvim normalno da *u društvu zasnovanom na ne-znanju* manjina budu svi oni koji nisu u kontekstu “mišljenja” koje postavlja *nacionalno pitanje*. Odnosno, manjina su svi oni koji misle i čije se *istine* ne zasnivaju na epistemološkoj strukturi društva ne-znanja, onoj strukturi koju predstavlja *estradna znanost* i na kojoj se zasniva *kultura konflikta*. Društvo ne-znanja je društvo surove isključivosti i netrpeljivosti prema *Drugom*, neovisno o formi i načinu na koji se to *Drugo* postavlja. Društvo ne-znanja je *militarizirano društvo* čija se argumentacija nalazi u sili i konfliktu kao formi rješavanja

²⁹Friedrich Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft* (“la gaya scienza”), Leipzig 1990, S. 127, par. 121.

društvenih problema i manifestiranja života. Stoga društvo ne-znanja nužno funkcionira kao *zatvorena zajednica* čiji se vrijednosni sustav izražava u metafori *Maconda*, mitskog mjesta koje je samo sebi dovoljno i koje počiva i opstoji isključivo zahvaljujući svojoj samodovoljnosti. U takvim uvjetima ne postoji “manjina”, odnosno ona je kao takva isključena iz utjecaja na formiranje životnih tokova i smatra se neprijateljskim oponentom.

Problem “manjine” koji se ovdje postavlja, zapravo je provrazredni kulturni problem i kulturno pitanje. Pravo da se bude manjina, sa svim nepodnošljivostima koje ovaj termin sa sobom nosi, iz perspektive “nacionalnog pitanja”, shvata se kao privilegija, kao milošću omogućeno pravo da se bude. Društvo ne-znanja u dopuštanju ovog prava sebe predstavlja humanim i civiliziranim društvom. Postojanje manjine dokaz je tolerantnosti, pri čemu se pitanje “manjine” i njenog nastanka potpuno izbacuje iz vidokruga.

Sva surovost militarizirane kulture izražava se kroz komunikaciju u kojoj je sadržana negacija, kroz formalno-pravni sustav koji omogućava i garantira zadovoljenje svih potreba i društvenu sredinu i odnose u kojim se legitimnim smatra da sva ova prava nikada ne ostvarite. Ovdje se, dakle, ne radi o “bolesti birokracije” ili “slabosti administrativnog aparata”, nego o viđenju svijeta u kojem je *Drugo* neka vrsta zla koje se mora podnositi, tako da sve treba učiniti da ga se odstrani. Birokracija je ovdje fikcija, iza koje se skriva uprošćenost jednodimenzionalnog viđenja svijeta, militarizirane kulture koja odgovore ima prije pitanja.

Birokracija kao izgovor koristi se za montirane sudske procese i drakonsko kažnjavanje onih koji nisu podobni. Tako višemilionske pljačke postaju i ostaju “predmetom vječitih istraga”, koje nikada ne dođu do sankcije, ali zadovoljenje i osnovnih ljudskih prava postaje predmetom istraživanja birokratskog sustava i zaštitnika društva ne-znanja. I sve to

dobija legitimitet kroz nacionalno pitanje i fašisoidnu javnost formiranu na isključivosti ne-znanja.

Ono što danas daje legitimitet "nacionalnom pitanju", sutra će dati legitimitet ideoološkim i drugim "preispitivanjima i pritiscima", koji će se, iz istih razloga, okretati protiv onih koji su, gle čuda, čak i pripadnici iste "etničke grupe". U stvari, oni i nisu to što se čini da jesu, jer njihova supstancijalnost, iz viđenja *jedne istine* posebitog konteksta nacionalnog pitanja, jeste nešto drugo od "čistog života" kojem pripada stvarnost naroda. Ovdje se radi o Drugom koje je uvijek "nedovoljno manjinsko" i nedovoljno neslobodno, odnosno, u krajnjem uvijek izloženo negaciji kulturnih uvida.

Drugost se ovdje ne uspostavlja čak ni u pripadnosti narodu u ime kojeg se postavlja "nacionalno pitanje", nego u epistemološkoj strukturi koja nacionalno pitanje prihvata ili ne prihvata kao životno važno i odsudno neizbjježno za budućnost koje, s obzirom na strukturu društva ne-znanja, u stvari i nema. Budućnost je shvaćena kao ekstenzivnost vremena, nikako kao kontekst i smisao djelovanja i mišljenja. Budući da je mišljenje u društvu ne-znanja ukinuto, ovakvo shvatanje budućnosti je logično i konzistentno.

Zato ne treba zavaravati privid priznavanja drugosti, koji se dešava i u oblasti "kulturne svakodnevnosti", kroz "raznolikost njenih zbivanja". Zapravo se radi o svojevrsnom lukavstvu, koje, u jednom kontekstu, svjedoči o velikodušnosti veličine koja dopušta ovakva dešavanja. Stvarno, međutim, sve što se događa kao drugačije, negirano je i prije dešavanja, jer je u "predpojmovima" (*Gadamer*) već kao takvo odbačeno. Glavna karakteristika militarizirane kulture i nalazi se u sposobnosti da stvari uzima onakvim kakve njoj odgovaraju, bez obzira na njihov zbiljski karakter i kulturnu vrijednost.

Odatle dolazi *dualistički karakter* zbilje društva ne-znanja. Ono je stoga *kao-da* društvo, u kojem pravila i principi

postoje samo s obzirom na ne-znanje. Znanost stoga mora biti protjerana, a racionalnost u političkom diskursu treba biti ukinuta *nacionalnim pitanjem*, u kojem su odgovori postavljeni i prije nego je postavljeno pitanje. *Nacionalno pitanje* ima važnost temeljnog značaja za kontekst opstojnosti ne-znanja kao osnove društva i *istine dualizirane zbiljnosti*.

Nacionalno pitanje je usmjereno svođenju, određivanju okvira i uobručavanju životnih odnosa. Kroz njega se, u određivanju apstraktnih općih interesa, žele usmjeravati tokovi života i ostvarivati interesi viđenja optike iz koje se ovo pitanje postavlja. U nacionalnom pitanju militarizirana kultura zaobilazi sve što je neposredno-životnog značaja i što, kao takvo, ima vrijednost za individuum. Naravno, ova konstatacija ne nudi ništa novo, izuzev što govori o svijetu koji ima potrebu za njenim ponavljanjem.

Osobenost *društva zasnovanog na ne-znanju* je u tome da ono što je općepoznato, tek treba provjeriti. To je i razumljivo, s obzirom da provjeravanje činjenica u osnovi jeste provjeravanje *prihvatljivosti* tih činjenica za društvo ne-znanja. I u tom smislu problemi koji se ovdje pojavljuju kao nepremostivi i nerješivi, i koji se pokušavaju riješiti kroz različite segmente društvenog života, mogu se čitati kao problemi kulture, militarizirane kulture koja rješenja ne vidi izvan naredbodavnog i izvršno/pokornog prihvaćanja realiteta života. Takvo prihvaćanje nameće se kroz kontekst postavljanja nacionalnog pitanja.

Na kraju, treba reći da militarizirana kultura nije drugo do stvarna predstava o razlozima koji su moderno viđenje kulture odredili u pravcu multikulturalnosti i internacionalnosti. Ona na najneposredniji način danas daje sliku u kojoj se pokazuje kako kulture ne mogu postojati jedne bez drugih (*Lévi-Strauss*), jednakо kao što ne mogu biti statične i okretati se unatrag. U tom smislu ni civilizacija ne

može biti negacija koegzistencije kultura, niti može postojati neka kumulativna, dovršena i kao konačan rezultat ispostavljena kultura.

Kritika društva ne-znanja u značenju transformacije općeg identiteta i prevladavanja odnosa u kojima je kultura područje sile, zadržava smisao životnog značenja. One je, u konkretnim odnosima društva ne-znanja, vjerovatno na izvjestan način i nužna. Ali kao takva već u sebi treba sadržavati aspekt samoponištavanja i negacije u značenju prevladavanja stupnja kulture epistemološkog stanja koje je realno određuje.

Nacionalno pitanje samo u ovom kontekstu može imati značaj i može se pokazati kao za život vrijedno nastojanje. Tada, međutim, ono ne bi imalo konotacije koje ga određuju u metaforičkom značenju razumijevanja stanja kulture i odnosa koji u društvu proističu iz tog stanja. Kao transformirano ono bi, sasvim sigurno, imalo i drugi naziv, što nipošto ne bi bila samo fingirana promjena.

20. **De-geneza osamdesetih**

Dualizam svjetova koji je karakterizirao osamdesete godine u socijalističkom svijetu, može se svesti na značenja koja su uspostavljana: na jednoj strani u tzv. društveno-političkom životu, a koji su karakterizirali razni forumi, plakete, priznanja, centralni komiteti, televizijski dnevničari i razne druge forme javnog političkog života i na drugoj u, nazovimo to tako, off životnim tokovima, koji su karakterizirale rock manifestacije, filozofska literatura tzv. "građanske filozofije", pop umjetnost, stripovi, poezija koja nije bila u školskoj literaturi i slične potpuno neutjecajne i, tada tako imenovane, društveno nekorisne, nerijetko i štetne pojave. Prevladavanje ovog dualizma, kakvo je na izvjestan način karakteriziralo moderna društva, značilo bi i jednu vrstu iskoraka ka modernitetu. Nastojanje za ovim prevladavanjem dolazilo je iz neodrživosti stanja dualizma, koji je stvarno uvijek vezan za idealistički postavljene ciljeve, koji su u djelatnim nastojanjima morali rezultirati nekim realitetom zbilje.

Realitet zbilje tadašnjih društava za koja se ne može reći da su bila društva ne-znanja, ali ni da su bila moderna društva, osobito ona koja su spadala u "istočni blok", bio je na jedan način kakofoničan. Težnje prema modernom svijetu bile su inicirane životnim nastojanjima, ali i određenim političkim poticajima, a stvarnost je bila još uvijek vezana za "centralne komitete" i centre moći koji su doslovno odlučivali o svemu što se ticalo političkog života. Tako je došlo do svojevrsne polarizacije društva i države, koja je određivala stvarnost.

Ovaj dualizam zbilje zasnovan je u idealizmu marksističke ideologije, dakle nominalno vladajuće ideologije

u to vrijeme. Ono što čini interesantnim njegovo zasnivanje, jeste to što ono dolazi iz nemogućnosti ove ideologije da pomiri suprotnosti životnog svijeta. Ta se nemogućnost jasno očituje u materijalizaciji marksističkog idealizma, koja je iskazana u okretanju idealista ka materijalnim dobrima i ‘materijaliziranju idealizma’, pri čemu je ono ideelno materijalno doslovljeno. Na taj način je marksistički idealizam, nakon što je iznevjeren u marksističkoj ideologiji, otvorio mogućnost stvaranja jedne nove pozicije pseudo-idealizma, koji se stavio nasuprot materijaliziranom idealizmu marksističke ideologije.

Nova teorijska pozicija, nastala na osnovama kulturnih utjecaja Zapada, značit će i mogućnost da, kada stvari dobiju političke konotacije, stari marksistički kadrovi dobiju novu oblandu u kojoj će se predstavljati “ljudima novog vremena”. U suštini, radi se o starim težnjama iskazanim na drugi način. Ideja *humanističkog svijeta*, koji treba konačno sve ljude učiniti jednakim, zamijenjena je idejom *brutalnog materijalizma*, u kojoj ljudi trebaju biti konačno učinjeni nejednakim. Sa ove ravni dobrim dijelom su regrutovani *estradni znanstvenici*, koji su uglavnom povlašteni položaj u prethodnom sistemu, zamijenili istim takvim u novom uređenju.

Nova idealistička pozicija, koja je polazišta imala u kulturi i nije imala političkih afiniteta, nije bila jednoznačno određena i nije imala jedan smjer kretanja. Tako je u nekim aspektima svojevrsna pasivna kritika marksističke ideologije, kritika u smislu *odbijanja da se sudjeluje*, polazila upravo od nekih načela na kojima je i marksizam u ideološkoj demagogiji insistirao. Naravno, ovdje su smjerovi bili različni, i kritika je, nošena životnim impulsima – bez teorijskih konotacija - išla iz onog pravca koji je imao univerzalni karakter *prosvjetiteljstva*, nije bila orientirana ideograjskim postavkama i zahtjevima.

I upravo je pasivitet ovog idealizma dovodio do toga da je ideologiska stega, u samozadovoljstvu ostvarene ‘pobjede radničke klase’, a koja se manifestirala u ‘kreditnom razvoju’ zemlje, samozadovoljnosti ‘drugova iz CK’ i drugih malo manje važnih drugova, pobjedama sportista..., popuštala i dopuštala sve veću širinu igara koje su bile na zadovoljstvo onih koji nisu mogli uživati u punini blagodeti ‘pobjede revolucije’ i shvatiti ‘značaj sadašnjeg trenutka’. Ideologija je počela da se rastače upravo tamo gdje je smatrala da ima najmanje opasnosti – u kulturi. Revolucionarna teorija nije propala na “buržoaskoj kritici”, nego na zahtjevima života.

Da se ovdje uistinu radilo o svojevrsnom idealiziranju zbilje i da je ono imalo u nekim aspektima i funkciju nadomjestka onoga što je izgubljeno u ideologiji, pokazuje i identificiranje raznih umjetničkih pokreta na Zapadu, orientacija u pop kulturi i angažmana umjetnika u društvenom životu Zapada, sa komunizmom i marksističkom ideologijom. U suštini niti na jednoj strani se nije radilo o bilo kakvom političkom angažmanu, izuzev o negativnom odnosu spram etabliranog mišljenja i strukture društvene zbilje. U onoj mjeri u kojoj su u kapitalističkim i socijalističkim zemljama postojale zajedničke osobenosti politike koje su na neki svoj način zahtjevale otpor, ova su off-nastojanja bila kompatibilna i nerijetko su imala ista načela. Zato su na Zapadu bila identificirana kao komunistička, a na istoku kao kapitalistička. Drugim riječima njihov anti-ideologiski stav bio je ono što je i jednu i drugu ideologiju usmjeravalо protiv ‘novog načina shvatanja života’.

Primjera radi, okupljanja umjetnika 70-tih godina proteklog stoljeća u Berlinu, bila su doduše podržavana od strane gradske uprave, ali su u suštini imala humanistički karakter podrške građanima u okruženju neprijateljskom ideologijom i potrebu za kreativnom neobičnošću života.

Takva neobičnost i specifičnost življenja u Berlinu, pokazala se važnom u određenom shvatanju svijeta, nikako u ideološkim značenjima koja je mogućno pridodati svim osnovnim razlozima. Uostalom, o tome na svojevrstan način svjedoči i film *Himmel über Berlin* Wima Wendersa, koji nastaje na kraju ideologičkih ratova i umjetničku važnost ima upravo u epistemološkom svjedočanstvu života.

Situacija u kojoj se danas formira društvo ne-znanja, ne upućuje jasno na značaj ovih tendencija u devedesetim godinama, odnosno ne pokazuje utjecaj koji su ove tendencije, ako su postojale kao takve, ostavile na ono što danas obiljažava zbilju društva ne-znanja. Naravno, postavlja se pitanje da li je onda sve što je do sada rečeno mogućno predstavljati u ovoj konstelaciji, i da li je mogućno govoriti o značajnijoj relevanciji ovih utjecaja na kasnija događanja. Tim prije jer je čitav niz dosadašnjih analiza pokazao da je raspad ideologije, a ne nešto što je imalo marginalni utjecaj i marginalnu ulogu, ono što je uzrokovalo novu konstelaciju odnosa.

Problem je u tome što su takve analize pisali, uglavnom, dakle sa određenim izuzecima, oni koji su predstavljali etablirani ideologički društveni sloj, koji, nakon pada ideologije, sav značaj, u ovom slučaju negativni, daju upravo ovoj ideologiji koju su podupirali, a nasuprot koje danas stoje braneći iste principe koje su branili i onda – principe materijalizacije i postvarenja kao kritike idealizma i prevladavanja idealističkih principa koji karakteriziraju ‘građansko društvo’. Artikuliranje polazišta *estradne znanosti* ovdje ima svoje pseudo-teorijske osnove.

Imajući u vidu ove odnose, može se zaključiti da se u interpretacijama utjecaja na kasnije povijesne tokove, najčešće radi o politizaciji problema koji trebaju biti razmatrani iz optike znanosti i kulture. Možda bi bilo zanimljivo, makar u osnovnim crtama, naznačiti neke glavne

karakteristike one ‘druge strane’, koja ni danas nema značaja, koja je i danas marginalna i koja ni danas nije dio ‘ozbiljnih razmatranja’ tokova u postkomunističkim društvima.

Takve naznake, međutim, moraju isključiti diskurs *estradne znanosti*, koja bi od jednog interpretativnog nastojanja razjašnjavanja kulturne situacije vremena, mogla napraviti karikaturalni prikaz geneze nečega što ima ozbiljne i objektivne pretpostavke u povijesti. Drugim riječima, razumijevanje postupne transformacije subkulture u kulturu, u cilju realnog prikazivanja stanja i odnosa stvari, mora isključiti onaj diskurs koji je doveo do stanja u kojem je surogat stvarnosti postao stvarnost.

Postaviti pitanje uloge marginalnih viđenja na artikulaciju kasnijih tokova društvenih tendencija koje se etabriraju tokom devedesetih godina, znači prije svega pokušati vidjeti ova značenja u onome što je bio neki njihov realni utjecaj. To prije svega znači postaviti neku osnovnu odrednicu ovih tendencija u njihovim nastojanjima i novijim tokovima. Ono što je uloga ovog, u osnovi idealističkog nastojanja, u najdaljem se smislu može svesti na *prosvjetiteljski* karakter, koji je takav samo u odnosu na etablirano mišljenje, na norme postavljene kao realitet i na nastojanja da se stvari učine dovršenim.

Prosvjetiteljska uloga društvenog i kulturnog djelovanja u tom smislu se postavlja kao oponiranje odsustvu mišljenja i znanja. Prosvjetiteljski karakter neke aktivnosti predstavlja se u načinu odupiranja zgotovljenju nekog stanja ili stvari i čak ne mora imati ni neko konačno znanje kao svoj rezultat. Sama težnja *drugacijem* i *nezgотовљеном*, *definitorno neodređenom* u ovom značenju ima jednu prosvjetiteljsku ulogu. U konačnom, ta je uloga u ovom slučaju više određena težnjom, nego rezultatom i stvarnim ishodom društvene promjene.

Princip egalitarizma, koji se pojavljuje kao jedno od općih obilježja, biva doveden do značenja imperativa prema kojem se procjenjuje svako djelovanje. On je u realnim uvjetima dodatno podstaknut okolnostima u obrazovanju, odsustvom elitističkih obrazovnih institucije i jednakoj (ne)mogućnosti sticanja znanja. Znanje se u ovom smislu pojavljuje u funkciji životnog orijentira, nikako moći koja određuje neki društveni položaj ili mogućnosti za realizaciju određenih namjera. Ovdje nisu postavljeni ciljevi u smislu zadovoljenja i ispunjenja nekog zahtjeva postavljenog u kompleksu projekta, nego u smislu podsticanja djelovanja koje treba potvrđivati egalitarističku osnovu postojanja.

Takvu ulogu preuzima *pop kultura*, koja u svojoj osnovi polazi od prepostavke da u njoj svako, prema vlastitim afinitetima i mogućnostima, može sudjelovati. Ona se pojavljuje kao područje koje je u izvjesnom smislu opozitno oficijelnim obrazovnim institucijama, kao regija koja je izvan poretku ili kao poredak koji djeluje autonomno u odnosu na dominantni smisao. Prihvatanje popularne umjetnosti za neku vrstu načina izražavanja, značilo je prihvatanje jednog drugačijeg puta obrazovanja, drugačijeg puta viđenja stvari i traženja u odbačenoj mogućnosti da se nađe smisao djelovanja i angažmana.

U ideološkom zatvaranju čitavih regija društvenog života, ova se mogućnost pojavljuje kao spasonosna za razvoj kreativnog djelovanja, koje će u kraјnjem biti predstavljano i kao neka vrsta obrazovanja. Na izvjestan način se djelovanje, komplementarno marksističkim postavkama, pojavljuje kao pravac obrazovnog procesa. Parola: obrazovati se uz rad, ovdje se čita kao: obrazovati se uz kreaciju, obrazovati se kreirajući i u toj kreaciji naći smisao rada.

Tako je kreativnost i neposredno izrasla u otpor ideologiji i ideologizaciji kulture. Bez jasno postavljenog cilja i nekog konkretnog htijenja da to bude tako, *kreativnost* je

postala najefikasnijim otporom ideološkoj skučenosti. Mišljenje je u društvenom smislu naznačeno kao otpor i negacija, koju više nije bilo mogućno potiskivati represijom. Ideologija u takvim okolnostima više nije imala kapaciteta da objašnjava svijet, a kultura koju je proizvodila kao vlastitu potvrdu, postala je neprihvatljiva i nemoćna pred pitanjima koja su bila artikulirana u optici jednog drugog kulturnog shvatanja i viđenja svijeta.

Sloboda koja je u zahtjevu za oslobađenjem kreativnosti nerijetko bila sama sebi svrha, koja je zahvaljujući odsustvu promišljenosti i suvišku životne impulsivnosti dolazila u svoju krajnost i u toj krajnosti nastupala i kao negacija kreativnosti, bila je jedan ideal kojem se pokušavalo približiti u apstraktnom smislu i važnosti koja je imala karakter samodovoljnosti. Ona je kao takva postajala i sama sebi negacijom, ali je, ipak, predstavljala jedan pokretački motiv koji je prepostavljaо otvorene mogućnosti djelovanja i neprekidno bio okrenut daljem otvaranju i daljem širenju djelatnih perspektiva. Postupno je postajalo važno slobodu koja je postojala samo u formi mogućnosti, pokazati jednom vrstom realiteta, pokazati u mogućnosti potvrđivanja kroz djelovanje i kreaciju koja ima neku relevanciju za životni svijet.

U društvenom smislu, postalo je važno biti *drugačijim*. Ono što je ideologija prezirala, postalo je prihvatljivo i poželjno. Upravo to što je osamdesetih bilo prezreno u komunističkoj ideologiji, u društvu ne-znanja, kao lažnoj kritici ideološkog društva, će postati još prezrenije i na isti način prihvaćeno za neprijateljsko. Samo što će tadašnje ideološke postavke “revolucionarne teorije” zamijeniti *pseudo teoretičiranje estradne znanosti*. Upravo nasuprot ovoj poziciji, pitanje *drugačijosti* postaje važnim u shvatanju pojedinca u društvu.

Zato novac i materijalni status, dobijaju drugorazredni značaj i bivaju obavezno propitivani pred nekim hipotetičkim sadržajem duhovnosti. Ovo će biti podstaknuto i etabliranjem materijalnog kroz ideologijsko, postavljanjem ideologije kao glavnog područja djelovanja, u kojem se politički angažman čita kao posao od najvišeg društvenog značaja, a odatle i posao koji, kao takav, mora biti vrednovan u kategorijama najvećeg društvenog značaja. Realitet ovog viđenja bio je jasno potvrđivan u ponašanju mlađih generacija tog vremena, koje su ovakve stavove uzele kao svoju glavnu orijentaciju kako u djelovanju, tako i u ne-djelovanju.

Ne-sudjelovati u političkom životu značilo je na jedan način ne pristajati da se bude dio takvog društva, značilo je nepriznavanje određujućeg značaja vrijednosti koje su se pokušavale etabrirati kao takve. To je bilo shvatano kao jedna vrsta *trans-avangardizma*, u kojem je iskrivljena slika u ogledalu dobijala svoju korekciju i pravi odraz. Odnos prema ideologiji izgubio je svaku važnost, a značaj koji je u njoj imala socijalistička revolucija bio je neutraliziran značajem koji je dobila jedna vrsta ‘prosvjetiteljske revolucije u životnom viđenju’.

Postalo je važno imati ideju ili imati i neki odnos spram ideja koje su se pojavljivale u svijetu popularne umjetnosti, koji je dobio status ishodišta pred dovršavajućim i dogotovljavajućim svijetom ideologije koji je imao odgovore na sva pitanja. Bilo je važno čuditi se i oduševljavati se, jer je dovršeni svijet ideologije imao skoro sve osim toga. On je bio postavljen kao svijet koji je toliko imaginarno savršen, da u njemu postoje samo odgovori. Pitanja su bila suvišna. Zato je postalo važno pitati se! Postalo je važno skinuti toplu i racionalno prihvatljivu odjeću koju je obezbjeđivala ‘društvena zajednica’ na čelu sa partijom, i dopustiti da se, kao u *Wendersovom Himmel über Berlin* ruke

smrznu, jer je postalo jasno da je to jedini razlog zbog kojeg ćemo imati potrebu da ih protrljamo.

Istovremeno, unutar ovoga se razvijao dvostruki tok stvari. Na jednoj strani je postojala potreba da se stvari razumiju na jedan novi način, da se otvore u jednom smislu koji neće imati prozirnost u transparenciji kakva je već bila nametnuta kao jedna vrsta istine. Na drugoj strani ovo je bilo prihvatanje kao nedostatak druge mogućnosti, bilo je prihvatanje iz nužde da se bude u nečemu što ima aktualitet i da se na neki način napravi otklon od izvan-društvenosti, da se pokuša ući u nešto što ima aktualitet i što se u bilo kojem smislu pokazuje kao suvremeno. Pritom nisu zaboravljanе frustracije koje su dolazile iz ne-suvremenosti pripadnosti provincijalnom, u kojem je kao glavna referenca postojalo samo neposredno okruženje.

Ovdje su nova nastojanja shvaćena kao način da se ovo okruženje niotkud pojavi u suvremenom svijetu, nastojanje da se prikrije neizraslost i da se, uprkost isključenosti iz vrednovanja u ideološki proklamiranim društvenim normama, ova neizraslost učini važnom. To je bila prilika da se duhovni marginalci utrpaju u voz koji nekud ide. Nije važno gdje, važno je da se kreće prema nečemu. Problem je u tome što za kretanje voza nisu važni vagoni, čak ni mašinovođa, nego putnici koji putuju tamo gdje voz vozi. A voz vozi samo i isključivo tamo gdje putuju putnici! Makar na prvoj stanici i ne išao u tom pravcu, skretničari će ga kasnije odvesti u pravcu koji žele putnici.

Kriteriji vrijednosti tako se usmjeravaju prema prosječnosti, osrednjosti, a esencijalistički karakter *stvaralaštva* i buntovništva koje proističe iz njega, bivaju relativizirani prosječnošću konzumenata, lažnih buntovnika, *sljepih putnika* kojima cilj nije bio da dođu u nepoznatu i novu zemlju, nego da se vrate u postojeće stanje u kojem su se osjećali ugodno i koje pripada njihovom duhu, a koje je,

pod utjecajem *nepodnošljivosti stvaralaštva* i *novog vremena*, bilo neophodno retuširati i učiniti ga prividno drugačijim.

Time opća važnost ovog *undergrounda* dobija jednu lažnu sliku, u kojoj njegove vrijednosti također dobijaju jedan karakter obaveznosti. Ne biti u politički važnim tokovima, pred opasnošću izvan-socijalnosti, nužno je značilo priklanjanje i pokušaj sudjelovanja u onom što se nudilo kao jedina čvrsta alternativa. Ne biti u poziciji, nametalo je rješenje u opoziciji, tako da je nešto što je bilo otvoreno kao marginalizirani put u slobodu, postalo samo nužnim izlazom, koji je u principu bio iznudjen okolnostima.

Bilo je potrebno samo da se promijene okolnosti, pa da se cijela stvar koja je građena oko toga, cijela slika u kojoj se težilo nadrastanju i prevazilaženju svega što je karakteriziralo skučenost, provincijalnost i ograničenost na pogled kroz rupu u zidu, razbijanje u komadiće i ponovno pretvori u sliku jedne socijalističke, samo na drugi način zasnovane, zajednice. Drugim riječima, da se vrati u osnove onog viđenja koje je karakteriziralo mnjenje ‘socijalističke misli’ osamdesetih i od kojeg se pokušalo pobjeći u marginalizaciju. Dijalektika povijesnog dešavanja je pritom nužno vodila tome da “nova realnost” bude rigidnija od prethodne i da ondašnja ideologija, dakle politička koncepcija, bude zamijenjena *pseudo-slobodnim* angažmanom iskazanim u *diktaturi većine* koju u javnosti kreiraju *estradna znanost* i *kultura konflikta*.

Bilo je potrebno da ona većina koja je ukrcana u voz koji je trebao voziti ka *slobodnom djelovanju* dođe do riječi. Kada je došla do riječi, progovorila je jezikom *estradne znanosti*, jer slijepi putnici koji su *ostali* da čine većinu drugi jezik nisu znali i nisu mogli ni shvatiti. Na tim osnovama formirana je forma života koju je karakterizirao *konflikt* kao način rješavanja društvenih problema i uspostavljanja kulturnih vrijednosti. Time se *kultura konflikta* kao forma

realnih životnih odnosa nametnula kao dominantna odrednica svakodnevnice i razumijevanja društva.

Možda se može pokušati kasnija događanja, koja su obilježila bližu povijest društva ne-znanja i koja još uvijek obilježavaju svakodnevnicu društvenih odnosa zasnovanih na ne-znanju, pokušati razumjeti i iz pravca značenja jednog od *pokliča na kojem je trans-avangardizam osamdesetih rastocoen: o ukusima ne vrijedi raspravljati*. Ovaj stav se može razmatrati sa više aspekata, ali se polazišta nalaze u onom mišljenju koje podrazumijeva jednakost u pravima i pokušava isključiti jednakost u obavezama.

Drugim riječima ovdje se radi jedino o isključivanju veze između obaveze i prava, veze u kojoj ovo drugo proističe iz prvog i na njemu se razmjerava. Na taj način su ukinuti i vrijednosni kriteriji, koji su nositelji infrastrukture svih društvenih odnosa. Realitet društva je sveden na dualizam konstruirane fikcije i moderne stvarnosti, u kojoj je ova druga shvaćena kao neprijateljska “novom poretku“.

Sve to se ozbiljilo u društvenim realitetima. Društvene promjene interakcijski su određene sa epistemološkim promjenama i prepostavkama. “Samopodvostručenje tijela pretpostavlja se u jednoj vrsti *stranopodvostručenja* (podvostručenja stranog). *Alter ego* nije puki dublet ega, nije puko udaljavanje sfere sopstva, on preuzima formu *dvostrukog prethodnika*, koji se može izdići do paranoidnog.“³⁰ Realitet tjelesnog epistemološki je određen i, istodobno, utiče na epistemološko struktuiranje.

Tako je ideal ‘socijalističke prakse’ ozbiljen prvo i jedino na ravni estetskog i u oblasti kulturnih vrijednosti. Kada je isti princip pokušan sa društvom u cjelini, odnosno kada je svako za svoj *neukus* imao pravo pozvati se na to da

³⁰Bernhard Waldenfels, *Idiome des Denkens*, Frankfurt am Main 2005, S. 89.

je on jednako legitiman kao i ukus – svjetlo je ugašeno. *Legitimitet neukusa* je, naravno, vodio *deligitimizaciji ukusa*, vodio je stavu da se samo u sviranju narodnog, može ponašati prirodno, a u tu prirodnost spada i to da je legitimno – poluditi. Naravno, sve to može imati opravdanje kada se radi o nekom osobnom stavu i kada u ovome nisu sadržani principi općeg ponašanja i normiranja društvenih vrijednosti.

De-geneza osamdesetih dešava se onda kada je bilo potrebno iz jedne impulsivne reakcije, iz rezignacije i marginalnosti, preći u područje utjecaja na modernizaciju društvenih odnosa i doći na pravac na kojem se ideja o ‘građaninu svijeta’ uzima kao realna odrednica društvenih odnosa. Tada se pokazuje da ono što se činilo shvaćenim, ono što se činilo da je prihvaćeno kao neki orijentir u djelovanju, ono što je imalo perspektivu za dalje građenje, zapravo nije bilo realno. Onda kada je trebalo početi *raditi* na tome, kada je igra trebala prerasti u put transformacije, kada je *samu stvar* postalo neophodno *ozbiljno* shvatiti, pokazalo se da je mnogo lakše iznevjeriti vlastitu mladost, nego ne prihvatiti nagovore za tuđu budućnost.

Zapravo se pokazalo da oni koji su trebali biti snaga ove promjene, nisu bili spremni *sebe* ozbiljno shvatiti. I to, naravno, nije bilo slučajno; razlozi tome su postojali još u vremenu kada je neka vrsta nužde bila ono zbog čega su prihvatali igru u kojoj nikad nisu bili spremni shvatiti cijeli smisao, nisu bili spremni *promijeniti* se, shvatiti da je upravo ta *promjena* njihova šansa. Promjena je značila *izobraženje* i pomjeranje koje više ne bi bilo samo ‘nagonski’ vođeno, koje ne bi bilo samo reakcija ne neko već postojeće i neprihvatljivo stanje. Pokazalo se da onaj ko nije u stanju sebe shvatiti kao *drugačijeg*, nije u stanju prihvatiti *Drugo* kao ravnopravno i shvatiti da je *strano* uvijek dio *sopstva*.

Ono što se pokazalo neprevladivim jeste stanje iz kojeg se nastupalo u ‘nešto novo’ i iz kojeg se stupalo u igru

koja je možda imala mogućnost da postavi neke druge mjere. Pokazalo se nespremnim i nikada odlučnim da se izade iz ‘ponašanja prirodnog’ i da se stvari samjeravaju prema nečemu što bi bilo *nikad dosegljivo*, a što bi upravo u toj svojoj nepostvarenosti stimulativno i korektivno uticalo. Ovdje se radilo o samodokidanju mogućnosti, o djelovanju u kojem su se ukidale vlastite perspektive, o tome da je svo vrijeme svedeno na mjeru vlastitog kućnog sata i kanalисано samo tako da se u njemu samjeri sve što je zbiljsko jedne povijesti.

Umjesto *kreativnosti* kao izraza *slobode* koji se u jednom vremenu pokazivaо realnom mogućnošću, prihvatala se *vjernost* kao izraz *poslušnosti* i pristajanja da nikada ne bude ništa više od onoga što već trenutno jeste. “Posljednja funkcija koja će nas u sljedećem u osobitoj mjeri zaokupiti, pogaća prijelaz od čuti na *nešto opaziti* i zabilježiti *o nečemu*. Specijalno se ide prema pitanju zašto nastupa upravo ovo, a ništa drugo. Centralna funkcija koju će na ovom mjestu preuzeti opažanje jeste funkcija reljefa obrazovanja.“³¹ Razumijevanje epistemološke strukture se odatle postavlja za osnov razumijevanja realnog stanja u kojem se jedan identitet, jedno društvo nalazi i zbivanja koja ga određuju u njegovom realitetu.

Onog momenta kada je ukinut pogled koji je bio obavezujući i u kojem su se mogli naći samo oni kojima su odgovarale neke okolnosti, postalo je mnogo lakše vratiti se onome što je bilo izvan socijalne zbilje, a što nije potrebno, a uglavnom ni mogućno, dalje graditi, nego prihvati se *rada* na vlastitosti i daljeg istrajanja na nepostvarivosti kao moguće maksime društvenog djelovanja. Pokazalo se mnogo lakšim, a potom i beznadežno opasnim, okrenuti se onome što

³¹Bernhard Waldenfels, *Phänomenologie der Aufmerksamkeit*, Frankfurt am Main 2004, S. 101.

je trebalo prevladati, nego istrajati na nečemu što je bio neki nedosegnuti ideal. Neznanje je prevladalo nastojanje da se nešto sazna i da se, u konačnom, shvati da ideali nisu tu da bi bili postvareni, nego da bi se težilo njima i činilo sebe boljim od onoga što već jesmo.

Tada je istim onim ‘idealistima’ postalo važnim biti realan i ponašati se prirodno, upravo u skladu sa starom parolom, kojom se štitila prirodnost u ‘teškim okolnostima’ *undergraunda*, a koja je trenutke opuštanja legitimno ostavljala ‘prirodnoj muzici’. Klasična muzika, rock, jazz i sl. bili su dobri za ‘svjesna stanja’, a prirodnost koja se u ovom kontekstu može čitati i kao nesvjesnost, bila je rezervirana samo za ono što je bio ‘prirodni izraz’. U ozbiljnim kompozicijama se ne može uživati, to je bio stav ‘ukusa o kojem ne vrijedi raspravljati’. *Od svega je bilo tačno samo to da o ovome ne vrijedi raspravljati.*

Uostalom to se, nažalost, ubrzo pokazalo u najradikalnijoj formi. Kada bi bilo ozbiljnosti u natječajima za znanstveno-istraživačke projekte koje raspisuju razne vlade, odnosno njihova ministarstva znanosti i kulture, onda bi sasvim sigurno potporu trebao dobiti jedan projekat koji bi se bavio analizom, nazovimo to tako, ‘patriotske/domoljubne umjetnosti’, koja bi sasvim sigurno mogla ponuditi neka zanimljiva osvjetljenja *konfliktnih* dešavanja. Dok se ne desi ovo uozbiljenje, ako se ikada desi, pitanja poput ovog ili ona koja bi išla u pravcu rasvjetljavanja razlike multikulturaliteta i interkulturaliteta i značaja ove razlike za ono što određuje društvenu zbilju, teško da mogu biti stvarno otvorena.

Nacionalna revolucija je imenitelj za nedoraslost prosvjetiteljskoj revoluciji koja je, vjerovatno, za neka bivša socijalistička društva bila jedino pozitivno ishodište iz ideologije komunizma. Onda kada su marginalci poželjeli da postanu važni i na bilo koji način utjecajni, oni su, kao uvijek u povijesti, potražili mudrace i vođe. Tamo gdje su rješenja

bili rad i znanje, oni su zahtijevali plitku dovitljivost, tamo gdje je trebalo otvarati razgovore i razmatrati probleme u njihovoj višezačnosti, oni su tražili i odabirali vođe, koji su donosili odluke za njih. Nemoć da se bude nešto *drugo*, izraz je prezira *stranog*, odnosno nedostatka sopstva. "Ipak, stranost počinje u vlastitoj kući. Jedna takva stranost može se manifestirati samo kao *samopovlačenje u samopoštovanju*, što znači pokušaj jedne 'auto-hetero-dekonstrukcije' (Gezetzeskraft 68)."³² U krajnjoj instanci to je izraz nedostatka znanja o samome sebi, sposobnosti razumijevanja i, konačno, prihvatanja kao ne-znanja u nastojanju objašnjenja vlastitog životnog svijeta.

Stav "o ukusima ne vrijedi raspravljati" ovdje je dobio smisao socijalne maksime: sve je dopušteno! Pravo da neukus ima status ukusa, dobio je svoje novo značenje u tome da je pravo na slobodu, u cilju ostvarenja te slobode u njenom potpunom smislu, postalo pravo oduzimanja slobode drugima. Sve ono što su osamdesete propustile, sve ono što je u njima bilo, opozitno ideologiji, na neki način postulirano, a što je kasnije prihvaćeno kao nerealno, kao "mladalačko ludilo" ili nepromišljenost, postalo je opterećenje za lošiju budućnost i konzekvence neostvarenosti dobilo u negativnim značenjima. Onima koji iznevjeru vlastitu mladost, međutim, ne pomaže kasniji plač nad vlastitom sudbinom i spoznaja da su platili najveću cijenu.

Propast ideologije je sasvim sigurno dalekosežno i višezačno odredila kasnija dešavanja i struktuiranja prevlasti društva ne-znanja, ali se razumijevanje onoga što kasnije dolazi ne može zasnovati samo na ovoj propasti. To bi značilo i skidanje svake individualne odgovornosti i svođenje cjelokupnog smisla događanja na opću, povjesnu razinu.

³²Bernhard Waldenfels, *Idiome des Denkens*, Frankfurt am Main 2005, S. 303.

Jednako kao što stvarnu dominaciju jedne ideologije ili jedne dominirajuće političke orijentacije nije mogućno izbrisati iz jedne tradicije, tako istodobno ni njen utjecaj nije mogućno čitati u jednosmјernom značenju, bilo pozitivnom, bilo negativnom. Takve su interpretacije obično opterećene nemogućnošću interpretatora da napravi distancu od predmeta razmatranja i stvar sagleda u perspektivi različnih značenjskih mogućnosti.

Tada izmiče iz vidokruga da su nekadašnji ‘prisilni marginalci’ upravo bili kasniji ‘prvoborci’ novijih revolucija društva ne-znanja. To je put na kojem se stvari vide samo u crnom i bijelom i koji ne nudi dovoljno mogućnosti za razumijevanje. Mogućnost stvaranja supozicija, kao mjesto potvrđivanja validnosti mišljenja, ovdje jednakov vrijedi i potvrđuje se kao zahtjev koji se legitimira u mišljenju kroz višežnačnost. Pritom, naravno, nije riječ o relativizaciji stavova i gubljenju kriterija prosudbe. Naprotiv radi se o istrajavajuju na onome što zbilju čini stvarstvenom i što ne dopušta da ona postane samo predmet manipulacije interpretatora.

ISBN 978-9958-9419-5-5

A standard linear barcode representing the ISBN number 978-9958-9419-5-5.

9 789958 941955